

YIRTICI KÜRESELLEŞME

Bir Eleştiri

Richard Falk

Predatory Globalization, A Critique, 1999
KÜRE YAYINLARI, 2001- 2005 Dördüncü Basım – 242 Sayfa

Richard Falk

1930 yılında New York'ta doğdu- Pennsylvania Üniversitesi (Wharton School) Fen Fakültesi İktisat Bölümü'nden 1952 yılında mezun olmuş, sonraki çalışmalarını ise hukuk alanında sürdürmüştür. Bu sahadaki lisans eğitimini 1955 yılında Yale Üniversitesi Hukuk Okulu'nda, hukuk doktorasını da 1962 yılında Harvard Üniversitesi'nde tamamlamıştır.

1961 yılından bu yana Princeton Üniversitesi Uluslararası Hukuk ve Uygulama Bölümü'nde öğretim üyeliği yapan Richard Falk, uluslararası hukukun temel meselelerindeki teorik katkıları yanında pratik uygulama alanlarındaki çalışmaları ile de büyük takdir toplamış bir bilim adamıdır. Son yıllarda kaleme aldığı *Law in an Emerging Global Village* (1998), *Predatory Globalization: A Critique* (1999) [Yırtıcı Küreselleşme Bir Eleştiri, Küre 2003], *Human Rights Horizons* (2000) ve *Religion and Humane Global Governance* (2001) başlıklı eserleri küreselleşme ve uluslararası hukuk alanlarında katılımcı bir uluslararası düzen fikrine dayanan tutarlı ve özgün bir çizgi ortaya koymaktadır. Richard Falk uluslararası düzenin bu kritik alanlarındaki teorik katkıları yanında Uluslararası Kosova Komisyonu ile BM Filistin inceleme Komisyonu'nda da yer almıştır. Özellikle Filistin raporu büyük yankı uyandıran Richard Falk, değişik dillerde yayınlanmış çok sayıda kitap ve makalesi ile uluslararası ilişkiler alanının öncü isimleri arasında yer almaktadır

ARKA KAPAK

Bugünkü şekliyle küreselleşme, toplumların bünyesinde ve toplumlar arası ilişkilerde insani boyutu zedeleyen bir ideolojinin tahakkümü altındadır. Bu "Yırtıcı Küreselleşme" tabii çevreyi korumaya yeterince özen göstermeyerek gelecek nesilleri tehlikeye atmakta ve ekonomik ve sosyal haklar da dâhil olmak üzere insan haklarını gezegendeki her insana ulaştırmak için gerekli vizyonu ortaya koyamamaktadır.

Bu kitabın ana ilgi alanı, küresel sermayenin gücü ile hükümler devlet seviyesinde işleyen hükümetler arasındaki etkileşimlerdir. SSCB'nin çöküşü ve Çin'in başarısı, tarihin bu aşamasında hükümler devletlerin sınırları ardına saklanmanın mümkün olmadığını açıkça göstermektedir. Fakat öte yandan, dünya ekonomisine katılım gerekliliği yırtıcı küreselleşmeyi doğuran yeni liberalizmin gaddarlıklarına razı olmayı da gerektirmez. Bu kitabın ana tezi, aslında insani bir küreselleşmenin mümkün olabileceği ve bunun için de öncelikle küreselleşmenin ekonomiye olduğu kadar kültür, siyaset ve ahlakla da ilişkili olarak kavranması gerektiğidir. Türkiye bu tarihi kavşak noktasında büyük bir baskı altında olduğu için, ekonomik reform ihtiyacını, sosyal adaleti sağlama, fakirliğin üstesinden gelme ve aşırı eşitsizliklere yol açarak toplumu kutuplaştırmaktan kaçınma çabası ile birleştirmeyi becerecek başarılı bir çözüm geliştirme fırsatına sahiptir.

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Bu kitap iddia etmektedir ki, insani küreselleşme mümkün ve arzulanır bir şeydir ve hatta gereklidir. Bu bir teknoloji düşmanlığı değildir. Tersine, teknolojik yeniliği iyi karşılar, ancak dünya halklarının iktidara ve refaha kavuşmasına yönelik maksatlara hizmet ve insanın maddi olduğu kadar manevi yönüne de hitap ettiği müddetçe. Şirketlere dayalı küreselleşmenin eleştirisi şu değerlendirmeye dayanır: Bu tür bir küreselleşme toplumlar içinde ve arasında beşeri ilişkileri bozan bir ideolojinin tahakkümü altındadır, çevre korumaya yeterince özen göstermeyerek gelecek nesilleri tehlikeye atar ve iktisadi ve sosyal haklar dâhil, insan haklarını gezegendeki her insana ulaştırmak için gerekli vizyonu geliştirememiştir. Belki de en kötüsü, küreselleşme ahlakı bu kadar materyalist olduğu için, bütün dünyada çeşitli şekillerde ortaya çıkan dini dirilişin önemini kavrayacak durumda değildir. Bu dirilişin birçok yönü vardır, fakat özünde, hayatın aşkın anlamını arayış içinde bulunan manevi bir varlık olarak insan hakikatini reddeden bir insan anlayışının yetersizliğiyle ilgilidir.

Böyle bir bakış açısı, Türkiye'nin dünya ekonomisinin gerçekleriyle yüz yüze gelmeye ve başarılı katılım için eğitim yaklaşımını ve kamu politikasını uygun hale getirmeye ihtiyacı olduğunu inkâr etmez. Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Çin'in başarısı, tarihin bu aşamasında hükümler devletlerin sınırları ardına saklanmanın mümkün olmadığını açıkça gösterir. Fakat öte yandan, dünya ekonomisine katılım bugün 'yırtıcı küreselleşme'yi doğuran yeni-liberalizmin gaddarlıklarına razı olmayı gerektirmez.

Benim tezim, aslında küreselleşmenin ekonomiyle olduğu kadar, kültür, siyaset ve ahlakla da ilişkili olarak kavranması gerektiği şeklindedir. Bu bir ahlakı ve siyasi tahayyül sınavı olup sınırlı iktisatçılara emanet edilecek bir alıştırma değildir, her ne kadar bu iktisatçıları kendi mesleklerinin bugün hâkim olan alanlarında iyi eğitilmiş olsalar bile. Türkiye tam da şu anda büyük bir baskı altında olduğu için, ekonomik reform ihtiyacını, sosyal adaleti sağlama, fakirliğin üstesinden gelme ve aşırı eşitsizliklere yol açarak toplumu kutuplaştırmaktan kaçınma çabası ile birleştirmeyi becerecek başarılı bir çözüm geliştirme fırsatına sahiptir. Geçmiş yıllardaki karnesine bakılırsa, elbette ki, Türk siyasi sisteminin böyle olumlu bir yönde hareket edecek kadar esnek, yaratıcı ve prensipli olduğundan ciddi

biçimde kuşku duyulabilir. Daha da kötüsü, tabandan ortaya çıkacak yaratıcı ve ıslah edici enerjileri serbest bırakacak sivil alanı açma konusundaki isteksizliğiyle Türk devletin adı kötüye çıkmıştır. Ayrıca bu devlet, dini bakış açlarına hasmane veya en azından şüpheyle yaklaşan baskıcı bir laiklik anlayışını benimsemiştir. 2001 ortaları itibarıyla, Türkiye'nin durumu pek de iç açıcı değildir ve 'seçilmeyen yol' dolayısıyla mevcut çabanın başarısızlığa uğrayacağına inanmak için her türlü sebep vardır! Böyle karamsar bir değerlendirme, Derviş bir 'Türk mucizesi!' ortaya koymayı becerse bile, yine de geçerliliğini koruyacaktır. Türkiye (ve başka yerler) için umutlu bir geleceğe doğru ilk hakiki adım, bunalımın temelde bir ekonomi meselesinden çok, bir ahlak ve değerler meselesi olduğunun derinden kavranmasıdır.

Richard Falk

Princeton Üniversitesi, 21 Mayıs 2001

TEŞEKKÜR

Daha iyi bir terim bulamadığımız için "küreselleşme" diye adlandırdığımız bu şaşırtıcı olgu neredeyse ben bu kelimeleri yazarken bile evrimini sürdürüyor. Değişimin hızı, elimizdekilere yeni baştan değer biçmeyi sürekli bir ihtiyaç kılan tarihi durumumuzun bir parçasıdır. Bu, zamanımızın tatmin ve rahatsız edici sürprizlerle dolu makro-eğilimlerine nazaran bilhassa doğrudur. Bu şartlarda, sadece inatçı bir aptal, geleceğin bizim için sakladığı şeyi bekleme hususunda güven duyabilir. Daha ümit verici ihtimalleri teşvik etmek ve bunu, daha insancıl bir gelecek için hareket etme iradesini zayıflatmadan inanç ve alçakgönüllülüğü birleştiren bir ruhla yapmak için, bu şartlar altında bu süreç konusunda bir değerlendirme yapmak her zamankinden daha fazla önem taşır.

Giriş

"Küreselleşme" mevcut tarihi dönemi iyi ya da kötü ama en tatminkâr biçimde tasvir eden etiket haline geldi. Son moda ve hala tabirlerden biraz olsun uzak durmak gerekirse, bu derece bayraklaştırılmış bir kavramın belirli bir kullanımını mümkün merteye açıklığa kavuşturmak şüphesiz önemlidir.

İktisadi küreselleşmenin son on yıllardaki bu tarihi seyri, "yeni liberalizm" in dünya tasavvuruyla özdeşleştirilen bir grup fikrin nüfuzu eşliğinde oluşmuştur. Bu ideolojik bakış açısına çoğu zaman biraz da mahcubane bir üslupla "Washington uzlaşması" denilmektedir ki bu da haklı olarak yeni-liberal düzenlemelerin "Amerikan malı" ambalajını vurgulamaktadır. Bu yeni-liberal proje, özerk pazarlar ve sorun çıkarmayan devletler genel doğrultusunu göstermektedir. Bu görüşleri savunanlar, bu düzenlemelerin uluslararası ticaret ve yatırımlar marifetiyle hızlı iktisadi büyümeyi desteklemesinin yanı sıra ılımlı yönetim modellerinin, özellikle de parlamenter demokrasinin yayılmasına yol açtığına inanırlar. Son birkaç yılda işler kötüye gidince, kapitalist çevrelerde, bankacılık ve ödemeler sisteminin devrevi paniklerden tecrit edilmesinde büyük çaplı kamu fonlarının kurtarma operasyonları yoluyla kullanılıp kullanılmaması konusunda keskinleşen görüş ayrılıkları baş göstermiştir.

Yeni-liberalizmin kendine özgü politika vektörleri şu tür girişimleri içerir: liberalleşme, özelleştirme, iktisadi kısıtlamaların en aza indirilmesi, sosyal politikardan geriye dönüş, kamusal nitelikli mallara olan harcamaların azaltılması, mali disiplinin sıkılaştırılması, daha serbest sermaye akışının desteklenmesi, teşkilatlı işgücü üzerinde sıkı denetim, vergi indirimleri ve sınırsız para hareketliliği. Bu girişimlerin birlikte uygulanması sonucunda insan mutluluk ve refahı üzerinde ortaya çıkan ters etkiler *Yırtıcı Küreselleşme* başlığını açıklamaya yeter. Bu arada şu da iyi bilinmelidir ki, bu ideolojik tuzaklar iktisadi küreselleşmenin esasına matuf değildir, zira iktisadi küreselleşme yine de ortaya çıkabilir ve yeni liberalizmden başka çeşitli anlayışların himayesinde yeniden yönlendirilebilir. Hâkim fikirler aslında hâkim elitlerce belirli bir zamanda geniş çapta kabul gören siyasi tercihlerin bir yansımasıdır. Benzer şekilde, küreselleşme olgusu da esasen teknolojik imkânların küresel bir ölçekte yayılmasını, bilişim ve İnternet sayesinde bu imkânların ülkeleri aşmasını yansıtan maddi gelişmeleri temsil eder.

Görünen o ki, ancak çeşitli güçlü ulus aşırı sosyal baskılar dünya devletleri üzerinde yoğunlaşırsa, o zaman siyasi denklem değişebilir ve devlet dünya ekonomisi karşısında özerkliğini yeterince geri kazanabilir. Bu temelde, devlet kendi meşruiyetini yeniden kurmak için vatandaşlar ile iş ve sermaye temsilcileri arasında yeni bir küresel toplumsal sözleşme yapılması yoluyla inisiyatifini eline alabilir. Buradaki maksat aşırı toplumsal bedeller ödemediği küreselleşmenin maddi yararlarına sahip olmaktır ki bu uzlaşma en sonunda ilk dönem küreselleşmenin pürüzlerini gidermek için kullanılabilir.

Mevcut haliyle küreselleşmenin eleştirisi, her şeyden önce (bizim "tepeden-küreselleştirme" dediğimiz) sermaye-güdümlü güçleri ortadan kaldırmayı hedefleyen bir tür "Gardirop Marksizm'i" kesinlikle değildir. Daha çok, geniş çapta paylaşılan dünya düzeni değerlerine göre bu güçlerin denetim altına alınıp kısmen dönüştürülmesine yönelik çalışmadır. Böylelikle nihayet, aynı zamanda "dünya düzeni öncelikleri" diyebileceğimiz şeyi daha fazla hesaba katabilecek iş dünyası ve toplum için karşılıklı faydalı sonuçları teşvik etmek mümkün olacaktır. Bu öncelikler ilkin ve en önemlisi, okyanusların kirlenmesi, yükselen su seviyeleri, atmosferin ısınması ve aşırı zararlı birçok maddenin yayılmasıyla, bugün insan mutluluğunu ve ortak küresel zenginliklerin varlığını tehdit eden artan yıkıcı eğilimlerden gezegeni ve sakinlerini korumayla ilgilidir. Bu öncelikler, geleneksel hükümler devletlerin siyasi

iradesine ve zorlayıcı kabiliyetine bu derece itimat edildiği müddetçe denetlenmesi zor olan ulus aşırı suçlar ve siyasi şiddetteki artışla yakından ilgilenmeyi de içerir.

Ancak bu dünya düzeni öncelikleri, *hak* bağlamında bütün fertlerin temel ihtiyaçlarının sağlanması vazifesinin bulunduğunu savunan insani dayanışma ahlakının tasdikini de içerir. ... Devletler de küresel yönetime önemli katkılarda bulunabilirler, özellikle tepeden-küreselleşme ile aşağıdan-küreselleşme arasında gelişen dengeye işaret eden türde bir *sorumlu hükümlerlik* uygulayabilmeleri için yeni baştan bir yetki düzenlemesinden geçirilirse. Bugünkü durumlarıyla devletler bir bakıma küresel sermayeye alet olmuşlardır ve bu yüzden küresel yönetişimin keyfiyetine olumlu katkı ihtimalleri öncelikle bir alet olmaktan kurtulma sürecinden geçmiş olmalarına bağlıdır. Buradaki alet olma kavramını, sermaye ve işgücü pazarları arasındaki ilişkilere nazaran özerklik kavramına karşı kullanıyoruz.

Küresel yönetişimin temel şartı olarak, insan dayanışmasının medeniyet çeşitliliği ile tamamen tutarlı olduğunun ve medeniyetler arası diyalogun öneminin kabul edilebilir bir normatif (hukuki ve ahlaki) düzenin temeli olduğunun anlaşılması gereklidir. Kültürel farkların değerinin bilinmesi daha önceki Avrupa-merkezli dönemlerin ve Batılı normatif hegemonyanın ışığında bilhassa gereklidir. Ne var ki bunun kabulü, saldırgan ve sömürücü davranış evrensel anlamda meşrulaşmış ölçülere karşı sorumluluktan muaf tutma anlamına gelmez. Devlet yöneticileri katliamları, toplu tecavüz ve işkenceyi teşvik ettiklerinde, yaptıkları şey uluslar arası hukukun ciddi bir ihlali olup her yerde, insanlığa karşı işlenmiş suçlar sınıfına girer.

Soğuk Savaşın bitiş biçimi, yeni-liberal görüş taraftarlarına bu görüşe yarı-teolojik bir konum biçme hususunda cesaret veren kısa üreli bir zafer sarhoşluğuna yol açtı. Bu ruh halini en iyi sergileyen eser Francis Fukuyama'nın "tarihin sonu" hakkında çıkardığı tartışmalı yaygaradır ki bu tez, kısa bir süre için de olsa, bir hayli etkili olmuştur. ... Siyasi partilerin birbirine benzemeye başlaması da seçimlerin meselelerden ziyade imajlar etrafında gerçekleşmesine ve üslubun özden daha önemli olmasına yol açarken, bilim adamlarının "seçeneksiz demokrasiler" etiketini yapıştırmaya ve eleştiricilerin de parlamenter demokrasinin ve siyasi partilerin artık iş görmedikleri izlenimini edinmeye başlamasına sebep oldu. Böyle bir havada küreselleştirici çark kaçınılmaz ve karşı koyulamaz gözüktüyordu. ... İlerlemeci veya halkçı güçler tarafından getirilen itirazlar ise konudan anlamayanlarca ileri sürülen ilgisiz görüşler sayıldı ve "sosyalist", "ütopyacı" gibi yaftalarla, ya da basitçe, "rekabet", "verimlilik" ve "büyüme"ye aykırı saldırılar şeklinde görülerek derhal reddedildi. Bir hükümetin, küresel kapitalizmin oyun sahasına girerek yapabildiği kadarıyla oyunu oynamaktan başka hiçbir gerçek seçeneği yoktu. ... Yıllarca süren kısır Doğu-Batı tartışmasının ardından gelen böyle boş bir ideolojileştirme büyük bir hayal kırıklığıydı. Oysa jeopolitik çift kutupluluğun sona ermesinin Batılıları daha güvenli, temiz, dostane ve anlayışlı bir dünya arayışına yönlendireceği umulmuştu. Ne var ki bu umut, yeni-liberal ferdiyetçiliğin kayalıklarında çabucak parçalandı.

Siyasi dille ifade edilirse, enformasyon ve bilgisayar teknolojilerinin bu hürriyetçi duruşa yükseltilmesi, elektronik sınırlar boyunca ayak oyunları yapan en ateşli cambazlar ile özel sektörün genelde enformasyon ve parayı dalavere ile yönlendirerek yeni servet imparatorlukları kuran daha dinamik kısımları arada tabii bir ittifakı beslemiştir. Hem piyasa hem de İnternet küresel çapta olup milli veya bölgesel topluluklara bağlılık duygusuna pek sahip değildir. Her ikisi de sınırların zorla ihlalini ve insan faaliyetlerine getirilen her türlü düzenlemeyi, hürriyet ve verimlilik üzerine empoze edilen istenmeyen kısıtlamalar ve mekâna bağlı kalarak teşkilatlanmış dünyayı hatırlatan suni ve modası geçmiş eylemler olarak görür.

İnternet şu anda boyun eğdirilmesi ya da göz ardı edilmesi zor görünen bir biçimde tabandan-küreselleşmenin güçlenmesi sürecine zemin teşkil etmektedir. Bu tür bir güçlenme süreci hem direniş hem de dönüşüm politikalarını muhtelif durumlar için kolaylaştırabilir.

Aslında elinizdeki bu kitap boyunca ele alınan mesele, gelecekte devletin büyük ölçüde küresel ticaret ve yatırımı desteklemek ve korumak için kullanılan bir araç olarak vazife görüp görmeyeceği, ya da, aksine devletin bu küreselleştirici ortamda piyasaların başarısının insanların huzurunun bozulması pahasına sağlanmaması gerektiği yönündeki dengeleme özelliğini geri kazanabilip kazanamayabileceğidir. İkinci yöndeki böyle bir geri kazanım olağanüstü teknolojik yeniliklerle biçimlenen bu küresel ortamda üretken bir sentezi ima eder ve sosyal demokrat geçmişe basit bir geri dönüşle kesinlikle elde edilemez. Bilgi çağının teknolojik kabiliyetleri küreselleştirici dinamiği içinde barındırmaktadır ve hepimizin karşısına çıkan mesele, bu teknolojilerin piyasa kriterleri kadar ahlaki kriterlere göre de kullanılmasını sağlama yollarını bulmaktır ki bu kriterler merkezi normatif fikirler olarak sürdürülebilir kalkınma, insan hakları ve kozmopolit demokrasiyi içine almaktadır. Bu fikirler kesinlikle sloganlara dönüşmemeli, fakat geleceğe yürütülen faaliyetlerin ve eylem programlarının birçok medeniyet açısından ve kesintisiz eleştirel değerlendirilmesine şekil vermelidir.

1. Kısım Meseleyi Teşhis

Demokratikleştirme, Uluslararasılaştırma ve Küreselleştirme: Bulanık İmgeler Yumağı

"Gerçek"i Yakalamak

Burada savunulan görüş şudur: Soğuk Savaşın bitmesi uluslar arası hayattaki yapısal gidişat ve muhalif eğilimler üzerine yoğunlaşmayı ve normatif bir eleştiri getirmeyi daha kolay kıldı, lakin bu meydan okumalar her halükarda kendiliğinden tezahür etmiş olacaktı.

Önde gelen devletler daha etkili olmak üzere, muhakkak devletlerin önemli bir rolü olacaktır; ancak çeşitli piyasa güçlerinden başka, halkların ve onların mahalli, dini, bölgesel ve küresel çevrelerdeki kurum ve hareketlerinin demokratikleştirici mücadeleleri dolayısıyla geleceğin devletçiliği ılımlı hale dönüştürülecektir. Bu yeni arayış Soğuk Savaş sonrası jeopolitiğe karşı gelişen şu projeye yol açmaktadır: Silahsızlanma, demokratikleşme, hakkaniyetli ve sürdürülebilir kalkınma, çevre koruması, kültürel çoğulculuk, insan hakları ve küresel yönetim gibi gündemlerin hayat verdiği küresel sivil toplumun güçlenmesi.

Küresel Ekonomi Politikiğin Yapısı

Küresel iktisadi düzeni eleştiren kapsamlı ve etkili bir kitap yazan Arjun Makhijani önsözde, kitabının "ana sonucunu" şöyle dile getirir: "Dünya ekonomisinin yapısı, en temel noktalarda, Güney Afrika'daki *apartheid* rejimi gibidir, yani bir tür küresel *apartheid* dir."

Pentagonun dışarıya sızan 1992 tarihli yönerge belgesinde Birleşik Devletlerin, nükleer silah sahibi olmamaları için Kuzey Kore, İran, Pakistan ve Hindistan'a karşı bile askeri güç kullanmasının gerekebileceği savunuluyordu; ne var ki yakın zamanda dış politikada askeri yollara başvuran, fakat açık tenli elit tarafından yönetilen birer devlet olan İsrail ve Güney Afrika'nın bu tür silahlara sahip olmasından hiç bahsedilmiyordu. İrk temelinde çifte standart böylece pratikte en büyük şiddete, yani nükleerciliğe —sonuçta, bir nükleer *apartheid* rejimine— uygulanıyor. Bu tür bir model alenen veya kasten ırkçı değildir, fakat pratikte ortaya çıkan fiili ırkçılık, ırk temelinde düzenlenmiş bir dünya düzeni bölümlenmesi izlenimini pekiştirmektedir.

Daniel Kevles'e göre, "sanayileşmiş Kuzey'in milletleri dünya nüfusunun yaklaşık %24'üne sahip iken, dünyadaki işlenmiş enerji ve maden kaynaklarının yaklaşık %80'ini kullanmaktadır. Bu kaynakların yaklaşık %33'ü ise dünya nüfusunun sadece %5'ini barındıran ABD tarafından tek başına tüketilmektedir". Aslında Kennan/Schelling tahlili ima etmektedir ki, ciddi bir askeri güç kozu küresel *apartheid*in devamı için hayâsızca kullanılmaktadır!

Doğu-Batı geriliminin en güçlü olduğu dönemde bile Güney Afrika'daki *apartheid*in ahlaki ve hukuki bakımdan kabul edilemezliğine dair bir milletlerarası uzlaşma vardı; hatta BM Genel Kurulu *apartheid*in uluslararası bir suç olduğunu ilan etti. Bu kınamayı pekiştirmek için yaptırımlar da uygulandı ve belki de bu yaptırımlar 1990'ların başlarında De Klerk liderliğinin *apartheid*i reddetmesinin önemli bir sebebinin teşkil etti. Küresel seviyede suçlanan ve Güney Afrika'da reddedilen şey, hem küresel siyasi ekonomiyi önemli noktalarda güzel bir biçimde tasvir etmekte, hem de meşru bir dünya düzeninin temeli olarak geniş ölçüde kabul görmektedir ki bu düzenin muhafazası, dolaylı olarak ya da doğrudan, hem güçlülerin dış politikasının merkezi bir prensibi, hem de Güney'e askeri müdahalelerin dayanağı olarak görülmektedir.

Ayrıca, böyle yapıları muhafaza için Kuzey'de devlet gücünün kullanımı, üzerinde dünya düzeni kurmak için kabul edilemez bir temeldir ve "bir küresel köyün gerekleri dâhilinde bakılacak olursa, parça için ahlaksız ve gayrimeşru olan bir şey aynı biçimde bütün için de ahlaksız ve gayrimeşrudur. Zorunluluk ve kaçınılmazlık yönündeki mazeretler, işkence veya kölelik için getirilen açıklamalardan hiç de daha uygun değildir. Bundan başka, küresel *apartheid*in alternatifleri vardır ve bu ihtimaller mevcut sefaletlerden uzak bir gelecek resmi çizen hâkim devletlerin ve piyasa güçlerinin temsilcilerince de sürekli teyit edilmektedir.

Çevrecilik ile Çevre Problemleri Arasındaki Yanış

Otuz beş yıl önce, ayrıcalıklı sınıflardan bazı insanların avcılık, balıkçılık ve vahşi hayat alanlarını koruma isteklerinden başka, hemen hemen hiçbir çevre bilinci yoktu.

Bununla birlikte son 20 yıldır çevre konusunda çok büyük bir ilgi uyandı ve konu halk arasında da önem kazandı. ... Bu dönemde yazılan kitaplarda çok boyutlu bir görüş yaygın olmakla birlikte, hemen hepsi bir medeniyet bunalımının, hatta canlı türünün hayatta kalıp kalmaması gibi bir meselenin söz konusu olduğunda birleşiyordu.

1970'lerde Üçüncü Dünya da çevrecilerin tehlike çanlarına şüpheyle baktı, zira genelde, kalkınma yolunun başında olup ve henüz büyüyen bir ekonomiyi durdurmanın fakir ülkelerin yoksulluk tuzağından kurtulma yolunda ellerine geçen en kuvvetli ihtimalci yok edeceğine inanılıyordu.

1980'ler de iki mühim gelişme ortaya koydu: Birincisi, uzun vadeli küresel çaptaki çevre problemlerinin, özellikle ozon tükenmesi ve küresel ısınmanın, bütün ülkelerde davranış seviyesinde önemli değişiklikler gerektirdiği, aksi halde sağlık ve tarım üzerinde korkunç etkilerin görülebileceği hususundaki uzlaşma; ikincisi güç kazanan, farklı ve gelişmiş taktikler uygulayan ve sanayi ve hükümeti kendi çevre duyarlılıkları hususunda yeterlilik kazanmaya sevk eden çok tabakalı bir çevre hareketi.

Brundtland Komisyonu küresel bir uzlaşma teşkiline büyük katkıda bulundu: Sürdürülebilir kalkınma yararına çevre krizinin üstesinden gelinbilirdi, fakat ancak devletler gezegenin çıkarları doğrultusunda, daha önce görülmemiş bir ölçekte bir işbirliğine giderlerse. Bu da ancak kirliliğin fakirliği de kuşattığı anlaşılırsa mümkün olacaktı. Böylece yapılacak yeni düzenlemelerin ekonomik yükü zenginlere yükleniyor ve çevre koruma çabalarının Üçüncü Dünya'nın kalkınma planlarına engel teşkil etmeyeceğine söz veriliyordu. Bu başarılarla rağmen, küresel bir temelde çevre kalitesini ölçme için hangi tür ölçü kullanılırsa kullanılsın, durum tehlikeli bir hızla kötüleşmeye devam etmekte ve müspet yönde bir gelişme de pek görünmemektedir.

Jeopolitik ve maddi öncelikler hem seçkinlerin hem de kitlelerin afyonu olmuş durumdadır.

Küresel *apartheid* da olduğu gibi, çevre tahribiyle ilgili muhtemel senaryolar da, bilhassa çevre tahribinin yükünün mümkün mertebe Kuzeyden Güney'e aktarılması biçiminde, kirlenici sanayilerin başka ülkelere taşınması, zehirli atıkların gömülmesi ve zararlı böcek ilaçlarının ve denenmemiş ilaçların ihraç edilmesi türünden zulmedici uygulamalar anlamına gelmektedir.

Dünya Düzeninin Normatif Mimarisini Yeniden Düşünmek

Vestfalya yaklaşımı laikleştirici eğilimlerin iktisadi ve siyasi sahalarda artan etkisini de yansıttı ki bu eğilimler hem devlet seviyesinde dâhili otoriteyi merkezileştirmeyi, hem de feodal Avrupa'da Roma Katolik Kilisesinin sahip çıkıp uyguladığı türden daha geniş otoritelerden kaçınmayı talep ediyordu. Bu laikleştirici eğilimler Galileo ve Newton'un çalışmaları başta olmak üzere, bilim düşüncesindeki gelişmeler ve bunları Thomas Hobbes'un siyaset teorisi olarak yeni baştan kavramsallaştırması ile daha da pekişti.

Evrensel İnsan Hakları Bildirisi'nin 28. Maddesine göre:

Bu Bildiri'de ortaya konan hak ve hürriyetlerin tamamen gerçekleştirilebileceği bir sosyal ve uluslararası düzende yaşamaya herkesin hakkı vardır.

"Apartheid" Suçunun Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılması Üzerine Uluslararası Sözleşme, özellikle de 1. Madde böyle bir duruşu pekiştirmektedir:

Bu Sözleşme'ye taraf olan devletler ilan etmektedirler ki, apartheid bir insanlık suçu olup apartheid politika ve uygulamalarına dayanan gayri-insani eylemler de ... uluslararası hukuk prensiplerini, bilhassa Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin gaye ve prensiplerini ihlal eden suçlardır ve uluslararası barış ve güvenliğe ciddi bir tehdit teşkil etmektedirler.

Burada önemli olan, devletlerin, tek tek ve toplu olarak, *apartheid*in suç olduğu yolundaki hukuki sonucu resmen kabul etmiş olmalarıdır. Parçayı suç haline getirme (ve dolambaçlı olarak onu "öteki" diye tanımlama) ile bütünün parçaya benzediğini (ve ima yoluyla onun "bütün"de mücessem olduğunu) onaylama arasında bayağı bir mesafe vardır. Bu sebeple küresel *apartheid* mecazi dünya kamuoyunun küresel ölçekte refah, sınıf ve ırk arasındaki ilişkileri ihmal etmesine yol açan inkâr dinamiğine meydan okur.

Westfalya Kozmo-Dramalan

Küresel gerçekler gitgide bir bütün oluşturdukça, zayıflar da kaçınılmaz olarak karşılık verirler ve çaresizlik, terörist saldırılar ve ekonomik ve siyasi mülteciler gibi olguları meydana getirir.

Devlet için yitirilmesi söz konusu olan şeyler meşruiyet ve salahiyet olup her ikisi de tabiatıyla birbiriyle bağlantılıdır.

Filistinliler, Kürtler ve eski Yugoslavya'nın çeşitli "milletleri" Vestfalya devletine yaklaşan herhangi bir devlete sahip olabilseler bayram edecekler. Öte yandan, etnik zulümden kurtuluş ile de bir Vestfalya çözümü anlamına gelmiyor; artık yerli halklar "dâhili seviyede kendi kaderini belirleme" yani kendilerini kuşatan bir devletin sınırlarını kabul ederken özerk siyasi faaliyet sahaları belirleyen güvenilir bir toplumsal sözleşme üzerinde anlaşmaya yarma arayışında. Bu arada şu durum dikkat çeker: Dâhili seviyede kendi kaderini belirleme ile ilgili düzenlemeler yapıldığı ölçüde, devletin milli hükümranlığından vazgeçilmekte ve siyasi gerçeklik hakkındaki modernist haritaların geometrik netliğini tersine çeviren bir yeniden feodalleşme / yeniden aşiretleşme süreci başlamaktadır.

Devletin uluslararasılaştırılmasının problemleri yönleri ve de normatif suçlamanın ana çizgisinin (küresel *apartheid*) neredeyse ihmali ile ilgili belirli fonksiyonel bağlantılar bulunmaktadır. Biz burada şu dört sahayı inceleyeceğiz:

Piyasa, tabiat, küresel yönetim ve enformasyon/yaygın kültür.

Piyasa

Önde gelen devletler, az ya da çok bilinçli olarak, piyasa güçleri üzerindeki denetimlerini kaybetmekten kaçınmak için büyük çaba gösteriyorlar.

Daha kayda değer idari çabaları Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Mutabakat (GATT) ve uluslararası mali kurumlar teşkil etmektedir. Ana hedef, önde gelen sermaye ve iş merkezleri pazar payı mücadelesi kızıştıça daha da artan korumacı baskılar karşısında ticaret hacmini genişletmeyi kolaylaştırmaktır.

İktisadi küreselleşme dinamiği karşısında ortaya çıkan bir başka devletçi tepki daha vardır. *The Work of Nations* adlı kitabın yazarı Robert Reich'a göre, geleneksel sınır esasına dayalı devletçilik, küreselleştirici piyasa güçleri yüzünden *fonksiyonel açıdan başarısızlığa uğrayacaktır, ancak "laissez-faire (kuralsız serbest piyasa) kozmopolitçiliği de zengin ülkelerde bile halkın maddi bakımdan bulunan beşte dördlük kesimine yaramayacağı için normatif bakımdan başarısız olacaktır.* Buna göre Reich üçüncü bir yol teklif eder: *"Üçüncü ve daha üstün bir yol ise olumlu bir iktisadi milliyetçiliktir. Bu milliyetçiliğe göre her bir milletin vatandaşları kendi vatandaşlarının tam ve üretken birer hayata erişme yolundaki kabiliyetlerini artırma konusunda sorumluluk yüklenir, ancak aynı zamanda bu gelişmenin başkalarının zararına olmamasını sağlamak için diğer milletlerle işbirliği yapar."* Dünya ekonomisine başarılı katılım için dış âlemi göğüslemeye dair yeteneklerine daha fazla yatırım yapılmak suretiyle işgücünün marjinalleşmesi problemleri en aza indirilecektir.

Tabiat

Çevre gündemi devletin ve realist dünya düzeni görüşünün hayatiyeti karşısındaki en büyük potansiyel tehdittir.

Devletin mevzileri tutmadaki direnci görülmemiş bir biçimde sınıyor. Birçok bakımdan, ozon tükenmesi tehdidi ve buna gösterilen tepkiler hem iyimserlere hem de kötümserlere destek sağlıyor. Kötümserler, ozonda devam eden tükeniş sürecine, sağlığı tehdit eden etkilerinin artan sayıdaki göstergelerine, tükenme hızının zannedildiğinden çok daha yüksek olduğu yolundaki açıklamalara ve tehlikenin hem Kuzeyde hem de Güney'de olduğu gibi hususlara işaret ediyorlar.

Görünen o ki, çevre tehdidinin acilliği ve karmaşıklığı siyasi ve bağımsızlığa sahip uluslar-üstü bir mekanizmayı gerekli kılıyor, fakat ancak devletler bu konuda gereken kaynakları ve kararlılığı sağlayabilirler.

Küresel Yönetişim

Piyasalar bağlamında, belirgin şirket baskıları, ekonomi politikasını ulus-aşırı bir temelde düzenlemeleri için hükümetleri etkilemektedir.

Hem federal bir dünya hayal edenlerin hem de jeopolitik zihniyetli liderlerin BM'yi kendi projeleri için bir araç olarak görmeleri ilginçtir. Ütopycı zihniyet BM'yi doğmakta olan bir dünya hükümetinin öğelerini taşıyan bir kurum olarak görürken, realist zihniyet ise onu ve bilhassa Güvenlik Konseyi'ni gerektiğinde, bölgesel çatışmaların çözümüne kavuşturulmasında, (Körfez Savaşı'nda olduğu gibi) Kuzeyden Güney'e büyük ölçekli güç kullanımında ve de son zamanlarda, belirli devletlerde sivil hayatı destekleme amaçlı bazı misyonlarda işe yarayacak bir yapı olarak görmektedir. BM bu çifte potansiyele sahip olduğu gibi ilerici dünya düzeni değerleri konusunda, bilhassa Soğuk Savaş sonrasında temelde bir belirsizlik taşımaktadır.

Küresel Sivil Toplumun (KST) önünde, önde gelen devletlerin ve hâkim piyasa güçlerinin planlarını dengelemek için küresel yönetim üzerine fikirler geliştirmenin ve halkı genişletmenin tuzakları ile dogmacı devlet karşıtlığına dikkat ederken, gerektiğinde direnip, mümkün olduğunda da işbirliği yapmak gibi bazı zorlu vazifeler bulunmaktadır. Bu açıdan KST'nin insan haklarına ve çevre meselelerine yaklaşımları bize yardımcı olacak modeller sağlamaktadır.

Enformasyon/Popüler Kültür

Enformasyon/popüler kültürün küreselleşmesi ile Soğuk Savaş sonrasında dünya düzenine şekil verme mücadelesi arasında pekiştirici güçlü bağlantılar vardır. Bu aşamada, bilişsel (idrak edilen) küreselleşme olarak adlandırılabilir bu dinamik, ABD hâkimiyetinde olup görüntü ağırlıklıdır. Televizyon temel teknoloji olup iyi hayatın hakiki içeriğini sağlamanın yanı sıra, post modern bilmenin yollarını inşa eder. Televizyonun birçok rolü olup bazıları şöyle anılabilir: İcazetli kapitalizmin yayılmasını kolaylaştırma, Amerikan hayat tarzını yüceltme ve jeopolitik hak iddialarını meşru kılma. Devlet ve piyasa hususunda görünüşte var olan liberal nesnellığe rağmen, bu roller küresel *apartheidin* derin yapılarının tepeden tırnağa ifadeleridir.

Bir Tamamlayıcı Not

Vestfalya kozmo-dramaları peş peşe gelen büyük küreselleşme dalgalarıyla ilişkili olarak yorumlanmaktadır. Sınırsal devletin üstünlüğü görülmedik bir meydan okumayla karşı karşıya ve bu da geleneksel realist arayışı kendi

savunucularının gözünde bile gittikçe çağdışı bırakmakta. Ne var ki devletin direnci, özellikle de bölgesel ve küresel bir ölçekte jeopolitik hırsları olan devletlerin direnci küçümsenmemeli. Piyasa ve öbür küreselleştirici eğilimlerle işbirliği yapılarak devlet yeni baştan tasarlanabilir, fakat ondan vazgeçilemez, özellikle de piyasa güçleri militarizme bağlı kaldığı müddetçe.

Küresel sivil toplum mükemmel olmaktan henüz uzaktadır. Yabancılarla ve bilhassa mültecilere karşı ırkçı tepkilerin yayılması, idam cezası lehindeki toplumsal destek veya kadınların üreme hakları üzerindeki sıkı kısıtlamalar türünden örneklerde olduğu gibi, serbest kalan toplumsal güçler bazen genci dini ve siyasi eğilimler sergileyebilirler. Bu çelişkili etki modellerinin bilincinde olmamız yeni bin yılın meydan okumalarına karşı hazırlanmamızda bize yardımcı olacaktır.

Hükümrân Devleti Hizaya Getirme

Devlet küresel bir seviyede üstün siyasi unsur olarak kalmaya devam ediyor; ancak "bir devletler sistemi" diye adlandırılan devletler topluluğu artık küresel politika sürecinin denetimini sürekli olarak elinde bulundurmuyor. Sınırsal hükümrânlık birçok bakımdan devletlerin toplumun iç hayatını yönetme kabiliyetlerini altüst edecek kadar zayıflamış durumda iken, devlet haricindeki unsurlar ise dünya düzeninin biçimlenmesinde artan bir güç ve nüfuzla sahip.

İtiraf etmeliyim ki, ortaya çıkan bu küreselleşmiş dünya düzeni, sonuçları açısından tamamen geriye götürücü değildir. Düzenin işleyiş mantığı daha önce küresel çapta mevcut olan bazı meselelerde önemli iyileşmelere yol açtı; mesela sürdürülebilir yüksek iktisadi büyüme sonucunda ve ekonomik pastaları büyüdükçe yeniden dağıtımda harikulade başarılar elde etmesi neticesinde bir dizi Asya toplumunun göze çarpan bir biçimde dönüşmesini sağladı. Ancak burada bile, çözüme kavuşmamış Asya ekonomik krizi bu kazanımların sürekliliği hakkında kuşku doğurmaktadır. Bu ülkelerin yoksulluk ve işsizliği denetim altına alıp yavaş yavaş ortadan kaldıracak biçimde kendi toplumlarının genişleyen bir kesimine yarar sağladıkları artık pek görünmüyor. Ayrıca küreselleşme Kuzey ve Güney'in bazı kesimlerinin geçmiştekenden daha fazla eşitlik temelinde işbirliğine gitmesi ve uzlaşmaya varmasını mümkün kılan bir eşitleyici dinamiğe katkıda bulunur. Bunlardan başka, küresel çapta varolan karşılıklı ekonomik bağımlılığın yapısı, son asırlarda meydana gelen ciddi uluslar arası savaşların çoğundan sorumlu olan şiddetli jeopolitik düşmanlıklara karşı işlemektedir.

Bu günlerde Marksizm ciddi bir akademik arayış çizgisi olarak neredeyse ortadan kayboldu ve realizm üzerindeki liberalizm cılası ister insan haklarına atıfla ister daha güçlü uluslararası kurumlara destekle hazırlanmış olsun, liberalizm soluk, pasifleşmiş ve umumiyetle kontrol altına alınmış bir 'öteki' sunan "daha yumuşak bir realizm" haline geldi.

Bunu açığa vuracak şekilde, Huntington örneğinde tartışmayı alevlendiren nokta, İslam'ın Batı'yı sözde tehdidinin mahiyetidir, yoksa bu bölümde ileri sürdüğümüz devlet merkezli bir dünya düzeninin yeni ortaya çıkan bir medeniyetler arası dünya düzenine yerini bıraktığı şeklindeki daha temel bir iddia değildir. Kendi sözlerini daha ciddiye alırsak, Huntington şöyle diyor: "*Benim hipotezim, bu yeni dünyadaki çatışmanın temel kaynağının öncelikle ideolojik ve öncelikle iktisadi olmayacağıdır. İnsanlar arasındaki büyük bölünmeler ve bilim çatışma kaynağı kültürel olacaktır.*" Huntington'ın kavramsal olarak sunulmuş tezinin ideolojik temellerini fark etmek gerekir, özellikle de kendisinin Vietnam döneminde bir yanlısı olarak ağırlığı ve Amerikan dış politika çevrelerine sürekli yakınlığı göz önünde bulundurulursa. *Foreign Affairs*'deki meşhur makalesinden bir yıl önce Princeton'da verdiği bir konferansta Huntington'ın gelecekte Japonya ile bir savaşa, muhtemelen soğuk bir savaşa yol açacağına kesin gözüyle baktığı, eli kulağında bir stratejik çatışmanın kaçınılmaz olduğunda ısrar ettiği hatırlanırsa, kendisinin İslam tehdidinde yaptığı vurgu daha iyi anlaşılabilir. ... Huntington'ın çatışma tezinin olağanüstü etkisi, dünya düzeni temellerini sorgulamanın bir sonucu olmayıp, Sovyetler Birliği ve devrimci Marksizm'in çöküşüyle ortaya çıkan boşluğu dolduracak büyüklükte yeni bir düşman arayışını yansıtıyordu.

Foreign Affairs'de yazan Joseph Nye da siber-informatiğin askeri uygulamaları konusundaki Amerikan üstünlüğü temelinde hegemonyacı dünya düzeni görünümünü yeniden teyit etti: "*Hakikatte, yirminci yüzyıl değil, yirmi birinci yüzyıl Amerikan yüzyılı olacaktır. Enformasyon uluslararası sahanın yeni geçer akçesidir ve ABD enformasyon yoluyla sert ve yumuşak güç kaynaklarının nüfuzunu kat kat artırma konusunda başka herhangi bir ülkeden çok daha iyi bir durumdadır.*" ABD için istenen şey tıpkı Körfez Savaşı'nda olduğu gibi, az riskle ve hemen hemen hiç can kaybı vermeden savaşabilecek üstün bir askeri kapasitedir.

Ortaya çıkan bu küreselleşme ortamında "modernist" tabiriyle neyi kastettiğimi kısaca açıklayayım. Bununla, Aydınlanma ile özdeşleştirilen, geniş bir yorumlama ve biraz fazlaca genelleştirmeyle birbiriyle bağlantılı şu üç fikir ve kanaat temeli üzerine kurulan uluslararası siyasi hayat yapısını kastediyorum: Sınırsal devletin önceliği; hayat kalitesini artıran teknolojik yenilik imkânlarını da içinde barındıran devletlerarası siyasi ilişkilerin laikleşmesi ve Batılı olmayan dünya üzerinde hâkimiyet kurması için Batı'nın küreselleştirici misyonu. Bana göre, modernizmin bu üç temelini biri öyle aşınmıştır ki, bir bütün olarak devletçi eğilimi dünya düzeni teorilerine kıyasla açıklayıcı ve yapısal otoritesinden mahrum bırakmıştır. Elbette ki, daha önce dile getirdiğimiz gibi, devlet, özellikle aşırı modern askeri

teknolojilerin sahibi olarak, önemli bir aktör olmaya devam etmektedir ve böylece çatışma hallerinin çoğunda düzeni sağlama rolünü korumaktadır. Ne var ki, artık devlet de gitgide "küreselleşmekte" veya "uluslararasılaşmakta"; yani, devletin politika yönelişi kendi topraklarından dışarı kaymakta ve devlet ulus aşırı bölgesel ve küresel piyasa güçlerinin yararına bir araç olarak çok-uluslu şirketlerin, bankaların ve gittikçe artan derecede para tacirlerinin istekleri doğrultusunda hareket etmektedir.

Buna uygun olarak, bu günlerde şevkle kendilerini Avrupa vatandaşı, hatta küresel vatandaş ilan edenler ve böylelikle ulus-devletin belirli kimliklerinden vazgeçmeye en hevesli görünenler iş çevrelerinin seçkinleridir; geçmişte dünya hükümeti savunuculuğuyla irtibatlandırılan daha idealist ve kozmopolit aidiyet kaymalarının aksine, bu yeni tür küresel yurttaşlık pragmatik olup, bir topluluk bilinci ile alakalı bölgesel veya küresel dayanışma türünden hisler olmaksızın gelişmiştir.

Devletin bu şekilde kısmen araç haline getirilmesi ilk post modern savaş sayılan Körfez Savaşı'nda iyice belirgindi. Bu olağanüstü askeri güç yığılması petrol fiyatı ve Körfez petrol rezervlerinin gelecekteki kontrolü hakkında küresel piyasanın duyduğu ciddi kaygıların bir neticesiydi. Savaşın CNN aracılığıyla naklen yayımlanması ise gelişmiş bir atari oyununu andıran bir bilgisayarlı tatbikat izlenimi verdi. İsrail'in güvenliği, bölgenin istikrarı ve nükleer silahların yayılmasını engelleme gibi bunlarla bağlantılı başka modernist kaygılar da vardı, ancak savaşın boyutu ve masraflarının karşılanması, özellikle de Irak'ın sosyal ve askeri gücünü yok ederken Saddam Hüseyin'e pek dokunmayan sınırlılığı, bütünleşmiş bir dünya ekonomisi için sürdürülebilir ve karlı iktisadi büyüme ile bağlantılı ve büyük çapta gizli kalan yeni bir uluslar-ötesi faktörler grubunu yansıttı. Yansıttığı bir başka nokta ise, devlet-toplum ilişkileri hususunda, insan haklarına saygılı ve demokrasiye bağlı ciddi dış politika yürütme iddiaları ile arası iyi olmayan ve ters düşen bir stratejik umursamazlıktı.

Bu kaygısızlığı ön plana çıkaran şey ise şuydu: Kuveyt'in yeni-feodal yöneticilerinin hükümlerlik haklarını yeniden kazanması için dağları oynatan aynı ülkeler Bosna'da etnik temizlik sürer ve insanlığa karşı suçlar işlenirken veya Ruanda'da katliamlar devam yıllarca sabırla bir kenarda durdular. Kamuoyu baskıları sonucunda alınan tedbirler ise ciddi siyasi-askeri girişimler olmaktan öte, müphem nitelikli jestlerdi. Belirsiz yaptırımlar, gevşek silah ambargosu, parası olmayan bir savaş suçları mahkemesi gibi girişimler kurbanları koruma çabası taşımayıp kamuoyu baskılarına cevap olarak geldi.

Aslında bugün iş ve maliye çevrelerinin sosyal politikayı sermaye kullanımında karlılık ve verimlilik biçiminde dile getirilen iktisatçı kriterlere tabi kılma güdüsünü dengeleyecek yeterli bir karşı güç yok. Sonuçta, uluslararası şirketler ve bankalar bir yandan işletmelerini küçültüp, ihtiyaçlarını dışarıdan karşılayıp üretim birimlerini Pasifiklere ve başka bölgelere taşıırken bir yandan da karlarını artırmaktalar. Bu model, borsanın rekor seviyelere veya rekora yakın seviyelere yükselmesine yol açarken, azalan ücret ve maaşların yanı sıra, kamu hizmetlerindeki kısıtlamalar dolayısıyla, birçok durumda halkın alt ve orta tabakalarının hayatlarının durgunluğa girmesine, hatta kötüleşmesine sebep olmaktadır. Bu süreçte, bölgesel ve küresel çaptaki yapısal baskılar milli politikayı o derecede şekillendirirler ki, demokratik devletlerdeki güvenilir siyasi partiler tek bir "yeni-liberalizm" temasının varyasyonları olan birbirine yakın parti programları benimserler.

İşten çıkarılma ve kesat ücretler şeklindeki küreselleşmeden en çok zarar gören işgücü kesimleri, yani bu küresel çağda karlılık ve rekabeti sürdürmek için şirketlerin yeniden yapılanmasının kurbanları, şaşırtıcı derecede pasiftir ki hiç kuşkusuz bu durum, siyasi güçlerinin ve iktisadi baskılarının gerilemesi dolayısıyla etkili biçimde karşı koyma konusunda kendilerini güçsüz hissetmelerinin bir yansımasıdır.

Para tacirlerinin yaptıkları, çeşitli fikir ve enformasyon akışı, göçmenler, popüler kültür, uyuşturucu, alternatif hayat tarzları, kirlilik ve örgütlü suçlar devletin sınırsal odağının kaybını pekiştirmektedir. Bu hareketli ortamda hükümler devlet sınırlarına artık pek riayet etmeyen çeşitli ulus aşırı sosyal faaliyet ağları da biçimlenmeye başladı. ... Dini ve etnik bir diriliş ortamında bile öncelikli kimlik, sınırlara dayalı değil, medeniyetseldir. ... Bir başka deyişle, dini ve etnik milliyetçiliğin sınırsallığı başka açılardan modernliğe karşı olup modernizmin ikinci direği olan laikliği reddeder. Laiklik akıl ve bilimin dini otoriteye karşı her türlü sorumluluktan ve onun denetiminden kurtarılması ve ferdin, tabii haklardan farklı olarak, toplumsal olarak meydana getirilen hakların asil kaynağı olduğunun kuvvetle vurgulanması yoluyla kilise ve devletin birbirinden ayrılması biçiminde ifade edilir.

Son zamanlarda etnik ve dini eğilimlerle yakından irtibatlı olan kimlik politikalarının yükselişi, birçok etnik gruptan meydana gelen devletlerle özdeşleşen birçok laik geleneğin otorite ve meşruiyetini tehdit etmektedir. "Kendi kaderini belirleme" ilkesi ile çalışan ayrılıkçı hareketler devletin içeride ve dışarıda birleşik bir tek aktör olarak idrak edilmesini ve gerçekliğini tehlikeye sokmakta ve Kanada gibi bir ılımlılık kalesinde bile bölücü etkileri bulunmaktadır.

Askeri ve iktisadi açıdan ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar bütün devletler önemli ölçüde "sözde-devletler" haline gelmişlerdir; "gerçek devletler" ise, eğer hala yaşıyorlarsa, gerçekliği çeşitli şüphelere maruz olan ve nesli tükenmek üzere bulunan bir siyasi canlı türüdür.

Kültürel açıdan 1960'lar makinenin ferdi ve içtimai hayatın vasıflarını tedricen zayıflatıp zayıflatmadığı meselesini ortaya koyarak siyasi, ahlaki ve felsefi açılardan *modernlik* kelimesi hakkında büyük bir soru işareti meydana getirdi. 1990'larda bu meseleler, sosyal endişelerin gündeminde kalmaya devam etti, fakat bilgisayarlar, insanüstü yapay zekânın ortaya çıkışı, sanal gerçeklik ve genetik mühendisliği adına yapılan neredeyse sınırsız iddialar ve (Mark Dery'nin "siyasi yapının robotlaştırılması" biçiminde özetlediği bir süreç olan) insan faaliyetiyle makine mekanizması arasındaki çizginin bulanıklaşması ile ilişkili olarak daha güçlü bir biçimde dile getirildi.

Bir başka meydan okuma tabiattan geldi. ... Kontrol dışı kalmış küresel ısınma, genişleyen ozon deliği, su kirliliği, kirlenmiş ortak zenginlikler, nüfus baskısı ve ani ve mahallî zararlara sebep olan bir sürü çevre problemi.

Modernizmin insan özerkliğine duyduğu güven böylece çevre risklerinin meydan okumasıyla karşı karşıyadır; fakat güçlü yönetim imkânlarından ve insani dayanışma duyguları üzerine inşa edilmiş bir ortak iradeden mahrum bir dünya düzeninin sürekliliği, var olma endişeleri ile alakalı olarak sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak, geleceğe dair modernist inanç, özellikle Batı'da, bir kültürel boyut olarak ortadan kalkmak ve tutarlı anlayış veya tarafsız kamu eyleminin mümkün olup olmadığını sorgulayan bir dizi post modernizm ve fundamentalizme yol veriyor gözükmektedir. Bu şartlar altında çeşitli devletler dini canlanma, kimlik politikası, bölgesel ve küresel piyasa güçleri, ulus aşırı siber-politika ve sermaye, insan ve imajın hızlanan hareketliliği dolayısıyla ortaya çıkan problemlere değişen derecelerde başarıyla karşılık vermektedir.

Modernliğin üçüncü temeli onun Batılı olmayan toplumlara kıyasla Batı'ya ayrıcalık tanımadaki zimni medeniyet şımarıklığıydı.

Eski sömürge sisteminin yıkılışıyla başlayan, fakat şimdi Batılı olmayan medeniyet taleplerinin, özellikle de İslam ve Asya adına yapılan taleplerin seslerini yükseltmesi biçiminde ilerleyen Batı tahakkümünden kurtulma dinamiği, modern çağın evrenselliğini zayıflattı. Sonuç olarak küreselleşme, yüzeyde birbiriyle çelişen fakat aslında hükümler devletlerde hükümetin kontrolüne yönelik merkezileştirici siyasi eylemden uzaklaşma gibi bir ortak paydayı haiz medeniyet çoğulculuğu ve muhtelif siyasi parçalanma biçimleri ile birlikte var olmaktadır.

Özette, küreselleşme devlet merkezli bir dünya ilanı ile birlikte anılan kesin kanaatleri zayıflatırken, aynı zamanda, küresel iktisadi politikayı biçimlendirmeye ilişkin ortaya çıkmakta olan gerçek iktidar mahallinin gizlenmesine de yardımcı oldu. Devlet liderleri, değişen derecelerde de olsa, bu yapısal güçlerce kısıtlanmakta ve yeni-liberal fikirler prizmasından algılandığı şekliyle küresel piyasa önceliklerinin yorumunu kabul eder görünmektedirler. Bir paradoks örneği olarak, iktisadi ve siyasi güç arasındaki ilişki hakkındaki Marksist bakış açısı, ancak Marksizm kendi dünya görüşüne taraftar bulma kapasitesini yitirdikten sonra ikna edici gözüküyor.

Bu tahlilden ortaya çıkabilecek herhangi bir determinizm izleniminden kaçınmak için, tezin olumsuz politik içerimlerinin çoğundan kaçınacak üç tepki yönünü kısaca zikretmek faydalı olacaktır:

* Devlet nezdinde sosyal demokrasi ve işçi hareketinin kazanımlarına benzeyen, temel insan ihtiyaçlarını ve mevzuat yeknesaklığını sağlayacak bir küresel toplumsal sözleşme.

* Dünya düzeni değerleriyle ilişkili eğilimlerin, yani insan hakları, çevre, cinsiyet bilinci —ve barışa— kendisini adayan ulus aşırı sosyal güçlerin güçlenmesi.

* İnsan faaliyetlerinin daha fazla karmaşıklaşması, birbiriyle bağlantılı olması ve kırılabilirliğinin bir neticesi olarak bölgesel ve küresel seviyelerde hukuk ve yönetime doğru kaçınılmaz yöneliş.

Dünya Düzeninin Ekonomi Politikası Üzerine

Birleşmiş Milletlerin önde gelen devletlerin Bosna'daki etnik temizliği durdurmadaki başarısızlığının ön plana çıkardığı en acil vazife, kendi topraklarını temizlemek için "öteki"ni ortadan kaldırma maksadıyla toplu şiddete başvuran —milliyetçi, dini veya ideolojik— aşırılık biçimlerine karşı koyma irade ve vasıtalarını bulmaktır. Daha az ağırlık verilen ikinci vazife ise küresel piyasa güçleri için sermaye-güdümlü olmaktan ziyade, insan-merkezli olan bir düzenleyici çerçeve kurmaktır. Ben burada bu ikinci gayeye ağırlık vereceğim.

Michael Mandelbaum şöyle yazıyor: "*Dünya yönetime hazırdır, daha doğrusu şimdiye kadar görülmemiş bir biçimde daha fazla uluslararası yönetime hazırdır. Ancak BM bir dünya hükümeti değildir ve olmayacaktır da. Düzenin araçları hükümler devletlerdir. Ne var ki, yönetim için ödenecek kaynakları devletlerden almak için etkili bir metot yoktur.*" Bu gözlem küresel seviyede siyasi bütünleşmeyi başarma hususundaki normatif/fonksiyonel baskı ile devletlerin bu baskıya boyun eğmeyi kolayca reddetmesi arasındaki gerilimi güzel bir biçimde ifade eder. ... Küresel seviyede siyasi karakterli bir yapısal reforma gelince bugün neredeyse bir felç hali vardır, zira Birleşmiş Milletler, önde gelen hükümler devletlerin etkileşimi ve küresel iktisadi yönetimden sorumlu olarak ortaya çıkan aktörler ağıının arkasında barış ve güvenlik bakımından gittikçe faydasız bir hale gelen bir dünya düzeni sistemi bulunmaktadır.

Ortaya Koyma: Devleti Yeni Bir Konuma Oturtma

Hükümetler ve kamuoyu yavaş yavaş savaşı meşru ve etkili bir devlet idaresi aracı olarak tanımamaya başladı ve insan hakları ve korunması meseleleri önem kazandıkça baskıcı iç yönetimlerin sürdürülmesi güçleşti. ... Gelecek hakkındaki iyimserlik geniş kabul gören şu inancın altında yatıyordu: Demokratik eğilimli devletler birbirleriyle ilişkilerinde ılımlı ve kendi halklarına karşı yumuşak olacaklar ve demokratik yönetişimin yayılması bu yüzden daha barışçıl bir dünya kurulması anlamına gelecekti.

Ancak, bu yöreklendirici eğilimlere rağmen, dünya düzeninin yapısal ve normatif temelleri dünya halklarının çoğuna asgari can güvenliği sağlamaktan aciz görünüyor. Devleti tedricen ve değişen ölçülerde küresel piyasa güçlerine tabi kılan küreselleşme dinamikleri onu ustaca bir biçimde insan mutluluğunun vasıtası olmaktan çıkarıyor. Kısmen bu gelişmelere tepki olarak kısmen de laikliğin insanı tatmin etmedeki başarısızlığının sonucunda, devlet birçok durumda kendi sınırları içerisinde güvenliğin sosyal, iktisadi ve fiziki unsurlarını sağlama kapasitesini de yitiriyor ve çoğu zaman çeşitli aşırı tehditlere zemin hazırlıyor. Bu tehditler en azından, uğrunda savaşılacak bir dava sunuyorlar ya da dini fanatizm, aşırı milliyetçilik, etnik nefret, savaş zengini olma ve suç işlemeye alışma gibi insan tabiatına aykırı eğilimlere sürüklüyorlar.

Bu tür baskılar altında birçok devlet neredeyse çaresiz kaldı, ya da - daha da kötüsü, bazı hallerde - suç ortaklığına girerek bu tür yıkıcı siyasi yönelişleri kendi idare sürecine entegre etti. Bunun neticesinde çok beğenilen hükümetlerden bazıları bile, kendi vatandaşlarına hizmet veren refah ve güvenlik programlarını sulandırma, meşru otorite iddialarını "kanun ve asayiş" yaftası altında kendi halkına karşı iç savaşı tırmandırmada kullanma ve bu yaftaya dayanarak, idam cezasına ve daha büyük ve daha iyi silahlanmış bir polis gücüne dayanma ve daha büyük hapishaneler açma yoluna gitti. Bazı durumlarda devlet iktidarı laiklik karşıtı, aşırı ve mafyavari unsurlarca ele geçirildi ya da en azından korkutup sindirildi. Yeni iktidara dâhil sayılmayanlar soykırım veya topraklarından sürülme ile sonuçlanabilen korkunç bir kadere maruz kaldı. Bu tür gelişmeler, demokrasinin, kendi gücüyle toplumları böyle yıkıcı tehditlerden kurtaracak bir büyük küresel dalga olduğu şeklinde daha bir kaç yıl önce hâkim olan kendinden emin beklentileri zayıflatmaktadır.

Devletin kabiliyetleri ve meşruiyetindeki bu zayıflamayı artırmakta olan faktör bariz bir fikir boşluğudur. Bu yozlaşma türlerine karşılık ilerlemeci veya hümanist karakterli etkili fikirler ortaya çıkmamaktadır. İnsan mutluluğu hakkındaki sosyalist ve diğer ütopyacı anlayışlar Soğuk Savaş'taki son oyunun bir parçası olarak itibar kaybetmişlerdir. Bunun sonucunda ılımlı sosyal demokrasi fikirleri bile savunmaya geçmek zorunda kalmışlardır. Üstelik küreselleşmiş medya ekonomik büyüme ve tüketicilik üzerindeki sorumsuz vurgularıyla maddiyatçılığı yaymaktadır ki düşüncesizce takip edildiğinde bu hedefler zamanla yeryüzündeki hayatın çevre ve kültür temellerine mutlaka zarar verecektir.

Westfalya'nın devlet merkezli dünyası bütünü ihmal ederek, genel kabul görmüş ülke sınırlarını koruyan ve kendi kendini düzenleyen hükümler iktisadi ve siyasi birimler olarak algılanan *parçalara* öncelik vermişti. En önemlisi, parçaların büyüklük ve düzenlenmesi ile ilgili değişiklikler çoğu zaman haritaların değiştirilmesiyle ve hacimsel olarak ifade edildi ve genellikle savaşlar sonucu ortaya çıktı. Piyasa güdümlü küresellik ise, kar marjları, karşılaştırmalı üretim ve dağıtım verimlilikleri ve büyüme imkânları temelinde parçayı bütüne tabi kılarak değişimi de çoğunlukla ekonomik performansla ilgili istatistik ölçüleriyle ve göreceli olarak kaydeder. Buna karşılık insan güdümlü küreselleşme ise çevrenin korunması, değişen üretim ve tüketim modellerinin sebep olduğu sıkıntıların hafifletilmesi, bütün üyelerinin güvenliğini ve iktisadi ve sosyal haklarını sağlamaya çalışan toplulukların kurulması ve yurt içinde ve dışında şiddetin azaltılması gibi hedefleri içine alan insani değerler temelinde parçayı bütüne tabi kılar. Mutlu ve müreffeh olmak nicelik değil, nitelik meselesidir. Ne dünya hükümeti ne de bölgesel hükümetler yakın bir gelecekte gerçekleştirebilecek projeler olduğu için, devlet hem sembolik bakımdan hem de pratikte siyasi aktör olarak oynadığı esaslı rolünü muhafaza edeceğinden neredeyse emindir ve çatışan toplumsal güçler arasında zorlayıcılığa ve arabuluculuk yapmaya ve her ne kadar sorgulanmaya başlasa da, siyasi kimliğin başlıca kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu yüzden bu tahlil sonucunda merkezi bir soru ortaya çıkar: *Devlet piyasa güdümlü küreselleşmeye doğru mevcut yönelişinden nasıl geri döndürülebilir ve insan güdümlü küreselleşmeyi kabul etme yönünde nasıl daha fazla aşama kaydedebilir ki bu suretle zamanla gezegen için insani yönetişime arka çıkacak kurumsal ve hukuki üst yapıyı destekleyecek yeni bir siyasi düzene kavuşabilsin?*

Devletler ve Halklar Arasındaki Bağlantıyı Kesme

Doğu-Batı arasında on yıllarca süren karşılaşma, hem ideolojik ayrılık hem de silahlanma yarışı, hem liderlerin hem de yurttaşların siyasi tasavvurlarını şu bir dizi daha temel gelişmeden saptırdı: Sermaye, iletişim ve popüler kültürün küreselleşmesi, ortak küresel zenginliklerin tahribi, ağır demografik baskının çifte tehdidi - Kuzey'in daha zengin ülkelerindeki sürdürülemez, yüksek-enerjiye dayanan hayat tarzları ve Güney'in daha fakir ülkelerindeki nüfus artışı - ve son olarak, laikliğin (akıl, bilim, ilerleme, maddiyatçı değerler, devletçi sadakat) siyasi kimliğin hâkim kaynağı olmada din ve etnik kökeni aşırı onların yerini alma konusundaki başarısızlığı.

Sınırsal birimlerinin siyasi meşruiyeti kabul edilmeksizin devlet-merkezli bir dünya düzeni sistemi sürekli sorgulanmakta olup çeşitli aşırı milliyetçi hareketleri devleti parçalamaya yönelik kendi kaderini belirleme biçimleri yönünde artmakta ve hemen hemen her yerde hükümetlere ve politikacılara olan itimadı ve saygıyı zayıflatmaktadır.

Medeniyet seviyesinde böyle bir odaklaşma en azından devletin konumunun kaymasını ve geleneksel değerlerin dirilmesi yoluyla küresel piyasa güçlerine yönelik diyalektik karşılık dâhil kimlik politikasının yükselişini kısmen açıklama avantajına sahiptir. Huntington'ın medeniyet perspektifinin benimsenmesine getirilecek itiraz, onun Batı'yı diğer dünya medeniyetleri ve bilhassa İslam ile çatışmaya yönelik bir karşılaşmaya sürüklenme ve böylece Soğuk Savaş sonrası jeopolitiği yeni bir ideolojik çatışma mantığı etrafında şekillendirme yolundaki programlı çabasıdır.

Bir bakıma Huntington Batı devletinin yeni yönelişi için dolaylı bir mantık sunuyor ve devletin değişen misyonunu "Batı"nın savunması ile özdeşleştirerek onun küresel piyasa güçleri yararına oynadığı rolü görmezlikten geliyor. Böyle bir formül devletin kapitalist aracılığının, kurbanı olanlardan gizlenmesi ve yeni dünya düzeninde askeri gücün rolü için daha kapsamlı bir haklılık sağlama yönünde ideolojik avantaja, yani stratejik çıkarları belirleme ve küresel emperyalizmi kucaklıyor görünmeyerek "alakasız" çatışmalardan kaçınma avantajına sahiptir.

Yapısal çöküşün bir başka ciddi göstergesi ümit verici alternatiflerin yokluğudur.

Roma Katolik Kilisesinin geçenlerde Tanrı'nın cinsiyeti ile ilgili görüşünü yeniden teyit etmesi ve nüfus baskısına rağmen üremeye ilgili haklara (nüfus planlamasına ve kürtaja) sürekli muhalefeti bir bakıma intihar sayılır ve yeryüzünde en çok saygı gören kurumsal aktörlerden biri tarafından neredeyse yeryüzündeki hayatı reddetmesi anlamına gelen bir vazgeçişdir. Böylesi müflis başarısız bir kültür karşısında, yaşamak (ve ölmek) için daha itibarlı bir temel sunan aşırı biçimleriyle milliyetçilik ve dinin canlanması daha iyi anlaşılabilir. Bir bakıma, ayrıcalıklı kimliğin sınırları dışında kalanlara geçerlilik tanımayan mutlak itikatların ayrımcılığı, çöken bir modernizmin çarpık bir ifadesidir. Öyleyse, geleneğin yeniden ortaya çıkışı yüzsüz bir küreselleştirici post modernizmin uyguladığı baskılara karşı bir tür modernlik-öncesi tepkidir.

Soğuk Savaşın bitişi ve Sovyetlerin çöküşü ile meydana gelen beklentilerin boşa çıkması Batı'da son beş yılda ortaya çıkan ağır kültürel sıkıntıyı açıklamaya yeter.

Önde gelen devletler arasında bir husumetin bulunmadığı bir devletler dünyasında güvenlik ve güç hakkında nasıl düşünceğimizi pek bilmiyoruz. Petrol fiyatları ve arzı için tehlike teşkil eden Körfez Savaşı, büyük ölçekteki stratejik çıkarların Soğuk Savaş sonrası dünyasında geniş ölçekte savaşa başvurmayı haklı kılacak derecede ciddi tehdide maruz kalabileceği ihtimalini gösterdi.

Elinizdeki kitabın temel bir iddiası şudur: Küresel (ve bölgesel) seviyede işbirliğine açık olan kurumsal çerçeve küresel piyasa güçlerinin müdahalesine maruz kalmaktadır ve en güçlü devlet bile özel sınırsal çıkarlarını koruma ve bilhassa fakirler ve çeşitli işçi grupları dâhil, en zayıf kesimlerini koruma hususlarında tutarlı ve etkili muhalefet yapabilecek durumda değildir. Bu sermaye güdümlü ve sınırsal-olmayan dünya düzeninde, ticaret ve yatırımla ölçülen ve tüketimi kamçılayan reklâmcılıkla beslenen iktisadi büyüme kamu politikası içinde hemen hemen mutlak bir öncelik kazanır.

Bu yeni küreselciliğin temel kuralları Dünya Ticaret Örgütü biçiminde kurumsal varlıkları olan şirket ve bankacılık uygulama modelleri ve para tacirlerinin faaliyetleri; Bretton Woods uluslararası finans kurumları, bilhassa IMF ve Dünya Bankası ve çeşitli bölgesel çerçeveler tarafından koyulmaktadır. Ülke içi siyasi yönelişe pek aldırış edilmeden küresel piyasa tercihlerini yerine getirme mecburiyeti doğrultusunda, parti ilişkileri ve devlet seviyesindeki politika farklılıkları giderek bir kenara atılmaktadır (bariz sosyal demokrat veya sosyalist ideolojik geçmişleri olan liderlere sahip olmalarına rağmen, Mitterand'ın Fransa'sı, Deng'in Çin'i ve Clinton'ın ABD'si piyasa-yönlü devletlerdi). Böyle bir yeni-liberal uzlaşma ortamında, tek önemli "aykırı ses" yeniden dirilen sağ kanattan gelmektedir. Bu sağ kanat sınırsallığı ve kimlik siyasetinin çeşitli tonlarını yeniden vurgulamakta, yani azınlıklar ve mültecilerle ilgili olarak daha kuşatıcı yaklaşımlar benimsemeye karşı çıkarak devletin yerli milli, etnik ve dini kimliklerin yanında yer almasını istemektedir. Bu çarpık bir modernizmdir, zira modernizmin normatif temelleri olan akıl, bilim ve hakları reddederken, bir yandan da birbirinden farklı hükümler devletler dünyasının düzenleyici prensipleri dâhil, dışlayıcılığın muhafazakâr biçimlerine ve sınırsal köklere yapışmaktadır. Sermaye güdümlü post modern duruş ise normatif temelleri bölgesel ve küresel seviyede —yani en az siyasi ve hukuki sorumluluk altında veya ulus aşırı şirket ve bankaların idare heyeti odalarının ötesinde asgari topluluk bağlarıyla— yeniden konumlandırmaktadır.

Eğer dünya ekonomisini idare etme bugün devletlere verilen asli vazife ise, o zaman geriye kalan jeopolitik iş bu süreç için güvenlik sağlamaktır. Bu da küresel seviyedeki entegrasyon dinamiğine yönelik tehditlerle ilgilenmek

demektir. Bu açıdan bakıldığında Körfez Savaşı yeni çağ için "mükemmel bir savaş"tı. Benzer şekilde, iktisadi küreselleşmeye direnen devletlerin nükleer silahlara sahip olmasına karşı çıkmak, Kuzey Kore örneğinde olduğu gibi, "silahların yayılmasını engelleme" etiketi altında müdahaleci diplomasiyi haklı göstermek için BM seviyesinde yürütülen bir stratejik girişim haline gelmiştir. Bu anlayışı bu kadar şüpheli kılan şey "nükleer apartheid" biçimindeki bariz çifte standardıdır: Nükleer silahları, aynı zamanda Güvenlik Konseyi'nin beş üyesi olan küresel sistemin idarecilerine özgü kılarken, iktisadi küreselleşmeyi tehdit etmeye en eğilimli gözükken devletlere, bilhassa tepkici devletler diye bilinen devletlere, nükleer silah bulundurma hakkı tanımamaktadır.

Devletlerin şirket, banka ve işadamlarının işlemlerini düzenleme yoluyla ya da vatandaşları ve toplumları dalgalandıran para kurlarının ve istikrarsız mali piyasaların meydana getirdiği sarsıntıdan koruyarak iktisadi küreselleşme ile başa çıkma kabiliyetine sahip olmamasını pekiştiren bir başka husus aynı devletlerin kendi sınırları içerisinde yaşayan insanlar için birleştirici bir siyasi çerçeve sağlayamamalarıdır. Etnik patlama ve aşırı dini hareketler şeklinde çirkin bir biçim alan iktisadi olmayan farklı tarzlar, bir akıl ve bilim aracı olarak ve de siyasi kimlik ve bağlılık için bir odak olarak hizmet verecek bir sınırsal hükümler devletine ilişkin temel modern fikri ya kendilerine mal etmekte ya da ona karşı çıkmaktadırlar. Etnik siyasete ve aşırı milliyetçiliğe başvurma, Tito sonrası Yugoslavya'sında Slobodan Milošević'in iktidara gelişi örneğinde olduğu gibi, çoğu zaman bir ülkenin ekonomik çöküşüne bir çözüm getiremeyen fırsatçı politikacıların bir taktiğidir. Bu şekilde (fundamentalizm yoluyla) devlet dışarıdan gelen yozlaşmanın bir aracı olarak gösterilerek itibarı sarsılmakta ve zulmü gözlerden saklayan birlik duyguları oluşturmak için etnik hırs ve/veya dini fanatizm körüklenmektedir. Daha kucaklayıcı ve hoşgörülü bir siyasi otoritenin ideolojik temeli olarak laiklik bu şartlar altında sınırsal birliğin temelini sağlayamaz. Bunun ardından çeşitli yıkıcı gelişmeler gelmiştir: Temel insan haklarını ihlal eden teokratik devletler; yığınları ve örgütlü suç kontrol edemeyen yolsuz ve beceriksiz devletler; insanları için yiyecek ve asgari düzen sağlayamayan başarısız devletler. Daha önce savunulduğu gibi, bunların belki de en sinsi, siyasetin tahakküm altına alan bir kültür tarafından tanımlanmakta olmasıdır ki bu kültür, üyelerine kendilerinin önemli olduğu hissini vermez ve böylece insanlar maddiyatçı olmakla kalmayıp gençler arasında yaygın olan intihar dâhil, çeşitli toplumsal hastalık biçimlerine sürüklenir.

Tasavvuru Hapsetmek: Realist Dünya Görüşü

İcap eden özgürleşme karakter itibarıyla Hegelci olup, tarihi dönemle muvafık fikirler meselesidir. Gereken şey bir şekilde küreselleşmeye kaçınılmaz geçişe siyasi açıdan uygun bir bilincin oluşmasıdır. Fikri sahne hazırlığı olmaksızın, yapısal çözümler siyasi açıdan kabili tatbik olmayacaktır veya baskıcı, çevre düşmanı eğilimlerle alınıp suiistimal edilebilirler.

İleri sürülen sebeplerden dolayı anakronizmine rağmen, burada kolaylık olsun diye "realizm" diye adlandırdığımız, güçlü bir biçimde kök salmış bir dünya görüşü dışışleri dairelerinde ve akademik çevreler içinde, özellikle de küresel politikaya şekil verenlerle bağları bulunan uzmanlar arasında hâkim olmaya devam etmektedir. Realizm çatışmaya eğilimli ve devlet merkezli olup, hukuk ve ahlaki milli çıkarların akılcı hesabı üzerinde birer yük olarak görmekte ve kabul etmemektedir. Bu görüşe göre milli çıkarlar belirli bir siyasi aktörün güç ve refahı en yüksek seviyeye çıkarma çabalarıyla mümkün olduğunca tarafsız bir biçimde örtüşmeli ve hukuk ve ahlak normlarına uyma gibi hissi sebeplerle yolundan sapmamalıdır. Bugün küresel "bütün" sınırsal "parça"ya hâkim olduğu ölçüde, hükümetin öncelikli görevi, mümkünse irade paylaşımına razı ve gerektiği kadar tabi olarak, daha güçlü bölgesel ve küresel ekonomik aktörlere karşı zayıflığa dayanan sınırsal nüfuz uyum sağlamaktır. Ne var ki çoğu sıkıntılı toplumlar kültürel, etnik, ekonomik ve çevresel çöküş yaşayıp şiddetle parçalandığı ölçüde, kitle göçü olgusu genellikle bir "mülteciler" problemi olarak ele alınan bir tehdit teşkil eder.

Siyasi topluluğun parçalanması kaosu etki alanını daha da genişletecek ve yıkıcı toplumsal davranışları ve baskıcı hükümet politikalarını tahrik edecektir. Bu da birçok toplumu dini ve etnik fanatizm patlamalarına "hazırlayacak" ve bazı yeni-faşizm türlerini besleyecektir.

Post modern Dönemde Köklü Ütopyaçılığı Konumlandırmak

Realizmin, küreselliğin ve dışlayıcılığın bu ölümcül karşılıklı etkileşiminin biçimlendirdiği böyle kasvetli bir insan geleceğine karşı çıkmak, kısa vadede insanların mutluluğu ile piyasaların başarısı arasında yeni bir denge tutturmak üzere devletin bakış açısını yönlendirmeye bağlıdır. Devletin böyle yeni bir tavır alması ancak ulus aşırı demokratik güçlerin küresel piyasa güçlerinin uyguladığı etkinin bir kısmını dengeleyecek kadar güçlü bir küresel sivil toplum meydana getirebilmesiyle mümkündür. Böyle bir beklentiye burada "köklü ütopyaçılık" diyeceğiz. Bu ütopya şu anda ulaşılması zor gözükken fakat eğer sürer ve derinleşirse, siyasi sahada mümkün olabilecekler hakkındaki görüşümüzü değiştirecek bir dizi gelişmenin desteklediği bir umut ve arzu ufkudur.

Soğuk Savaşın sonunda, Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine George Bush'un bir "yeni dünya düzeni" kurulması teklifi ile 1990-91'de kendisine epeyce destek bulan bir yeni-Wilson'cu idealizm kısa bir süre için parladı. Bush örgütlü küresel topluluğa, özellikle BM Güvenlik Konseyi'ne, bütün halklar yararına küresel güvenliğin temeli olarak hizmet

vermede duyulan yeni bir güven kılığında, kısa bir süre için uluslar arası ilişkileri savundu. ... Özellikle geriye dönük bakıldığında, BM'nin Körfez Savaşındaki rolünün jeopolitik manevraya meşruiyet sağlayan bir kılıf olmaktan öteye gitmediği şeklindeki yorumlar yaygınlaştı.

Dünya düzeninin mevcut şartları altında BM'nin barış koruma, dünya ekonomisini düzenleme, gelişmeye katkıda bulunma veya çevreyi koruma hususlarında yakın gelecekte uluslararası hayatta güçlendirilmiş bir rol oynaması pek olası değildir. Piyasa güdümlü küreselleşme bu tür ihtimalleri etkili bir biçimde engeller, hâkim devletlerin peşinde olacağı stratejik çıkar sahasını belirler ve insani ve çevre ile ilgili meseleleri "stratejik" meseleler tanımının dışında tutar. Bu bakımdan önümüzdeki yıllarda, güçlendirilmiş değil, muhtemelen zayıflatılmış bir BM göreceğiz, zira (kaos ve katliam girdapları meydana getiren kara delikler olan) insani krizler ve devlet otoritesinin çöküşü ile ortaya çıkan mevcut meselelerle ancak ciddi kaynak ayırımı ile baş edilebilir.

Köklü ütopyacılık astroloji veya olumsuz yönlendirme değildir ve son yirmi beş yılda yavaş yavaş ortaya çıkmakta olan internet'in demokratikleştirici kaynakları ve potansiyeli üzerinde olduğu kadar, aşağıdan küreselleşmenin somut delilleri üzerinde durur. İnsan haklarının ve çevre kalitesinin korunması ile ilgili olarak ve son zamanlarda, kalkınmaya ve dünya iktisadi politikasına daha insan-ağırlıklı yaklaşımların desteğiyle gerçek bir tesir ortaya çıkmaktadır. Tabandan gelen böyle bir enformasyon gücü, kendi yenilmesi zor elektronik güçlendirme araçlarına dayanan iş dünyası ve medyanın enformasyonu kar için yönlendirmedeki muazzam kapasitesini dengelemektedir. Ulus aşırı bir demokratikleştirici bakış açısına sahip bu sosyal güçler hareketi yeni bir bilimsel bilgi, din ve siyaset sentezine ulaşmaya çabılıyor ki bu sentez, laikliğin meziyetlerin bir çeşitlilik ve farklılık dünyasına yayacak ve derinleştirilecek, ancak aynı zamanda, kutsal olanın tezahür ve tecrübelerini ilan edecek kutlayacak yeniden kurucu bir post modernizmdir.

Bu ortamda modern-ötesi (hiper-modern) modern-öncesi ile kaynaşır ve mekânı aşarak topluluğu sınırlara bakmaksızın yeniden kurar, gelecekle ilgili vizyon belirler ve (kaba kamu sahasından inzivaya çekilip) hac yolculuğu vasıtaları olarak topluluğun elektronik kaynaklarına dayanır. Bu yeniden kurucu post modern dünya görüşünde, demokratikleştirici önceliği akılda tutmak ve bir elektronik öncü kolunu bilgisiz kitleler için devrimci kurtuluşun yeni bir afyonu olarak tasdik etmemek önemlidir. Bu sebeple, küresel pazarı insanın çıkarları ve gezegenin yararı doğrultusunda düzenleme kabiliyeti olan halk güdümlü bir siyaset kurarak devletin bakış açısını yeniden yönlendirme mücadelesine en büyük önceliği vermek elzemdir.

Dünya Düzenine Bölgesel Yaklaşım

Bölgesel aktörlere dört muhtemel rol biçilmiştir: (Temelde küresel piyasa güçlerinin menfi etkileriyle bağlantılı olarak) olumsuz küreselleşmeyi ihata etmek; (ya aşırı devlet kontrolü ve suiistimali ya da devlet seviyesinde yönetim kabiliyetinin zayıflığı veya çöküşüyle ortaya çıkan tehlikeli kaos gibi aşırılıkların meydana getirdiği devlet-toplum ilişkilerinde asgari düzenin çöküşü anlamına gelen) patolojik anarşizmi yatıştırmak; (arzu edilen dünya düzeni amaçlarının elde edilmesi için küresel kapasiteyi pekiştirecek şekilde) olumlu küreselleşmeyi teşvik ve (bölgesel yönetim yapılarının güçlendirilmesi ve yönlendirilmesi yoluyla bölgesel seviyede) olumlu bölgeselciliği teşvik.

Arka planla ilgili düşünceler

Hettne'nin değerlendirmesinde belirtildiği gibi, yakın gelecekte, Soğuk Savaş yıllarının aksine, dünya düzeninin bütünüyle hegemonyacı devlet aktörlerince sağlanması muhtemel değildir. Aslında ben daha da ileri giderek şunu ileri sürerdim: Devletin zayıflaması, genelde, küresel ekonominin bütünleştirici eğilimleri karşısında çeşitli toplumsal zaafılara yol açmaktadır ve Hedley ve Bull'un çarpıcı bir biçimde gösterdiği yapısal anarşi türünden farklı bir karakter taşıyan, patolojik anarşi biçimlerinin yoğunluğundan ve ortaya çıkışından kısmen sorumludur.

Böylece, devletçiliğin bölgesel alternatifi, dünya düzeni kalitesi bakımından, hem hegemonyacı istikrarın zayıflaması karşısında hem de zayıf devletin yakalandığı daha müzmin hastalık biçimleri karşısında potansiyel açıdan telafi edici görünüyor.

Neden Somali, Bosna, Haiti ve Ruanda'daki krizler Kuveyt'in işgalinde olduğundan çok daha az bir küresel topluluk tepkisini hak ediyormuş gibi muamele gördüler? En önemli açıklama elbette ki petroldür, fakat zaten kimyasal ve biyolojik silahlara sahip olan ve birkaç yıl içinde nükleer silahlara ve fırlatma sistemlerine de sahip olma ihtimali bulunan saldırgan Irak'ın stratejik bir müttefike —yani İsrail'e— ve stratejik bir bölgeye, yani Ortadoğu'ya yönelik güvenlik tehdidi de önemliydi.

Lakin biraz farklı olan şey, Kuzeydeki müdahaleci devletlerin, özellikle ABD'nin stratejik çıkarlarının sahasının daraltılmasıdır. Dış etkiler en aza indirildiği sürece, Somali'deki, hatta Haiti ve Bosna'daki sonuca genelde kayıtsız kalındı. Bu dış etkiler Soğuk savaş sonrası anlamıyla "kuşatma" (*containment*) ile ilgilidir, yani artık rakip süper güç

veya ideolojinin değil, fakat daha geniş bir savaş yoluyla karmaşa ve şiddetin yayılmasının (Bosna) veya çok sayıda mültecinin ortaya çıkışının (yine Bosna, fakat daha çok Haiti ki nispeten az sayıda siyah Haitili mültecinin ABD'ye gelme ihtimali stratejik açıdan kabul edilemez görülmüştü) önüne geçilmesi ile ilgilidir.

Lakin güvenlik kaygıları dünya düzeninin yegâne konusu değildir. Medyatik olarak göze çarpmasa da, ekonomik güçlerin etkileşimi de en azından o kadar önemlidir. Soğuk Savaşın bitişi ve hepsinin üzerinde, küresel tehdit algılayışındaki zayıflamanın sonucu olarak iki kutuplu türden ittifak ve blok bağlarının zayıflaması ulus aşırı iktisadi hesapları çelişkili yönlerde yeniden şekillendirmektedir.

Avrupa'da Almanya örneğinde görüldüğü gibi ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) çerçevesinde ve daha genel olarak Batı Yarıküresi'nde, ABD örneğinde olduğu gibi, bölgesel çerçeveler dâhilinde çeşitli türlerde hegemonyacı ilişkiler kurulabilir.

Bölgeselciliğin bu dönemde incelemeye ve tahlile değer birçok boyutu vardır: Özellikle dört tanesi gelişen fakat hala tam oluşmamış Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin karakterini açıklar. Bu dünya düzeni boyutları tartışılırken, küresel ve bölgesel nüfuz ve otorite gruplaşmaları ile ilgili olarak "pozitif" ve "negatif" arasında bir ayırma vurgu yapılmıştır. "Pozitif", siyasi şiddetin azalması, iktisadi refaha kavuşma, insan haklarının ve insancıl yönetişimin desteklenmesi, ekolojik zenginliklerin korunması, sağlığın ve yenilenebilen kaynakların muhafaza altına alınması türünden arzulanan hedeflere işaret eden "Negatif" ise savaş, fakirlik, ırkçılık, çevre tahribi, zulüm, kaos ve suç oranının artması gibi yollarla bu hedeflerden uzaklaşmaya işaret eden gerçek hayatta pozitif ve negatif yönler iç içedir ve mesela, küresel piyasa güçleri veya otoriter hükümet ile birlikte anılan birtakım şartlar negatif olduğu kadar pozitif sonuçlar da üretebilir. İktisadi büyüme, sürdürülemez bir tüketimci ahlak meydana getirirse bile, aynı zamanda fakirlik ve çaresizliği hafifletebilir. Aynı şekilde, nispeten yumuşak bazı otoriter sistemler rakiplerine karşı gaddar olsalar da, etkili ve verimli liderlik sağlayabilirler.

Bölgeselcilik ve negatif küreselleşmenin "kuşatılması" arasındaki temel bağlantıları teşhis etme
Aslında önemli bölgeselci eğilimler eşanlı olarak hem negatif küreselleşme yönündeki bu sürükleniş pekiştiriyor hem de (pozitif küreselleşmeyi destekleme dâhil) direnç ve yatıştırıcı nitelikli alternatif seçenekler meydana getiriyorlar. ... Şurası kabul edilmelidir ki, küresel piyasa güçlerine biçim veren yeni-liberal ideoloji, hürriyet ve hukuk devleti hakkındaki fikirler kadar, açgözlülük ve maddiyatçılık gibi yıkıcı mefhumları da yayar.

Patolojik anarşizmin çeşitli tezahürlerinin getirdiği tehditlere karşı koymaya yardımcı olmak üzere bölgesel çerçevelerin güçlendirilmesi

Güçlendirilmiş bölgeselcilik aracılığıyla bir dünya düzeni projesi olarak pozitif küreselleşmenin yenilenmesini kolaylaştırma

Pozitif küreselleşme dünya için, özlem duyulan türden, yani sürdürülebilirlik, insan hakları, gelişme (özellikle yoksulluk ve başka mahrumiyet biçimleri ile ilgili olarak), ve (savaşları, silahlanma yarışlarını ve silah satışlarını azaltan) silahsızlanmayı teşvik eden bir yönetim yapısı tasarlar. Homojenleşme, kültürel çeşitlilik ve aşırı merkezileşme hakkındaki kaygılar göz önüne alınırsa, daha güçlü bölgesel kurumların teşvik edilmesi pozitif küreselleşmeye hem bir alternatif olarak hem de onun bir tamamlayıcısı olarak işleyebilir ve böylece dünya insanına arzulanan bir dünya düzeni vizyonu sağlar.

Bölgeselciliğin normatif başarılarını, çerçevesi içinde yaşayan insanların refahına katkıları açısından değerlendirmek

Bölgeselcilik Yoluyla Negatif Küreselleşmeyi Denetim Altına Alma

Negatif küreselleşme hükümetlere çok dar bir siyaset sahası bırakan küreselleştirici önceliklere uyma yolunda baskı uygulayarak devleti araç haline de getirir. Devletler irade paylaşımına razı edilirler veya tabi kılırlar ve bu da kamu yararına düzenlemeler yapma dürtüsünü zayıflatır. Bu açıdan bir bütün olarak dünya ekonomisi erken kapitalist dönem ile bazı benzerlikler taşır ki bu dönemde piyasa güçleri işgücünü kötüye kullanacak derecede hâkimdi (uzun çalışma saatleri, düşük ücretler, emniyetsiz şartlar, iş güvenliğinin yokluğu ve ihtiyarlıkta ya da hatta acil durumlarda hiçbir korunmanın bulunmaması). Devlet seviyesinde, sosyal hareketler devlet ile piyasa arasında daha iyi bir denge meydana getirmede yardımcı oldu ve şirket ve bankaların güçleri teşkilatlı işgücü ve sosyalist seçenek tarafından dengelendi. Elbette bu denge hakkındaki değerlendirmeler tartışmaya açık, çeşitli ve dinamik olup ülkeden ülkeye ve zamanla farklılıklar gösterdi.

Bölgeselcilik negatif küreselleşme karşısında bir güç olarak henüz ortaya çıkmadı. Tersine ana dürtüsü hep ya korumacı politikalarla ya da ihracat rekabetine erişerek küresel seviyede daha etkili katılımı kolaylaştırmak oldu. Bunun etkisi ise en azından bölge içi temelde refah ve çevre standartlarının bir şekilde eşitlenmesi ile sonuçlanabilir. Avrupa Birliği'ne katılmaya hazırlanan İsveç vergileri azaltıp bazı hizmetleri keserek, hep başkalarına

örnek olagelen refah sisteminin bazı yönlerini kırmak zorunda kaldı. Bölgeselcilik Avrupa'nın sermaye biriktirmesine ve ABD ile Japonya karşısında teknolojik denkliliğini korumasına ve böylece küreselleşmiş piyasaya göre ılımlı marjinalleşme akibetinden kaçınmasına yardımcı oldu.

Devlet kavramı etkili bir hükümet merkezi, açık ve genel kabul gören sınırlar ve bölgenin ötesinde diplomatik ilişkilerde kabul edilen bir statüyü ima eder. Kurumsal açıdan en gelişmiş bölge olan Avrupa, sınırlarını henüz netleştirmemiştir: Türkiye Avrupa'nın bir parçası olacak mı? Doğu Avrupa ülkeleri kesinlikle dâhil edilecek, fakat ya Rusya ve Ukrayna? Ve "Avrupa" İsviçre ve Norveç'in tercih ettiği gibi resmen ayrı kalan ülkeleri de içine almakta mıdır?

Patolojik Anarşizmi Yatıştırma

Önde gelen devletlerin stratejik çıkarları ciddi bir biçimde tehdit görmedikçe, uluslararası ilişkilerdeki uzun Vestfalya döneminde patolojik anarşizm aslında ihmal edildi. Bir hükümet aktörü dünya düzenine biçim veren mevcut güç dağılımının zararına genişlemeye çalışmadıkça, yapılanlar pek tehdit olarak algılanmadı.

Sonuç olarak şu söylenebilir: Eğer hastalık dış tehdide götürmezse, ona göz yumulur.

Her bir büyük devlet krizle başa çıkma sürecindeki çıkarlarını farklı bir biçimde algılamakta ve rakiplerine güven duymamaktadır; böyle bir rekabet Bosna'da başından beri vardı ve zamanla yoğunluğu değişti.

Varılacak ana sonuç şudur: Bölgesel topluluklar, yetkin ve anayasal bakımdan ılımlı devletlerin kendi siyasi yönetimleri içinde bulunan hastalıklara ilişkin gösterdikleri çabalarla kıyaslanabilecek ölçüde, kurumsal ahlak veya kapasitelerinin patolojik anarşizmle başa çıkmaya yeterli olacağı noktaya kadar tekâmül etmemişlerdir. Devletler de her zaman etkili değildir; bazen uzlaşır, içine alır, işbirliği yaparlar, bazen hastalık tarafından aşağıdan araçlaştırılırlar ve hatta (Hitler'in 1933'te Almanya'da yaptığı gibi) bazen hastalık meşru devlet iktidarını ele geçirir. Bölgesel aktörler, insan haklarını uygulama ve bölgesel barış ve adaleti koruma yükümlülüğünün bir parçası olarak, bilhassa patolojik anarşinin en kötü durumdaki kurbanlarının korunması gibi düzenleyici vazifeleri üzerlerine almaya teşvik edilebilirler mi (veya edilmeli midirler)? Buradaki açmaz gayet temel gözüküyor: Etkili ve özerk (yani araçlaştırılmamış) olmak için, bölgesel kurumlar birbirine kenetlenmiş ve bağlı olmak ve böylece bazı bakımlardan Vestfalya çizgisinde bir devlete benzetmek zorundadırlar. Ancak böyle bir evrim küresel seviyede, büyük ölçüde farklı kaynak temellerine ve medeniyet kimliklerine sahip bölgeler arasında bir çatışmayı körükleyebilir ve Soğuk Savaşın ardından "bir medeniyetler çatışması"nın geleceği şeklindeki tezi daha inandırıcı kılabilir.

Pozitif Küreselleşmeyi Teşvik

Kesişen iki gelenek işbaşındadır: Birincisi, merkezîyetçilikten kaçınmadıkça, etkili küresel yönetişimin insan hürriyetini ihlal edilmesini engelleyemeyeceği endişesi; bölgeselleşmiş bir dünya düzeni, küresel yönetişim arayışını anayasal denge kaygısı ile ve daha az derecede, kültürel çeşitliliğin korunması ile bağdaştırmaya yönelik bir yaklaşımdır.

Buradaki ikinci yaklaşım, bölgesel kurumları, küresel yönetişimin, BM içinde şekillenen ve değişik ortamlarda ya etkili olmaya ya meşruiyete ya da ikisinin bir bileşimine katkıda bulunan tamamlayıcı ve tabii araçları olarak görmektir.

Öyle görünüyor ki, pozitif küreselleşmeye ilişkin olarak bölgeselciliğin meşretleri hâlihazırda daha çok spekülattir. Bölgeselciliğin daha ciddi alakası pozitif küreselleşmenin ortaya çıkışının bir neticesi olarak meydana çıkacaktır ki bu şimdilik yakında değildir.

Bir Sonuç Notu

Hegemonyacıya karşı demokratikleştirici bir etki olarak ya da yeni bir tür insancıl hegemonyacı düzen kaynağı olarak bölgeselciliğe dair iyimserlik için fazla bir zemin bulunamamıştır.

Bir dünya düzeni perspektifinden bakılırsa, bölgeselciliğin rolü ile neşvünema bulan bütünleştirici teknolojik dinamiğe karşı zayıfları ve bir bütün olarak (gelecek nesiller dâhil) tüm insanları korumada yardımcı olan yeni bir siyasi dengenin meydana gelmesine katkıda bulunmaktadır. İnsan hakları ve çevre bağlantılı ulus aşırı sosyal güçler bir tür denge oluşturmaktadırlar, fakat bölgeselcilik de bir başka denge olabilir. Her ki olgu da, kısmen, devletin konumunun değişmesine ve kayıtsız şartsız siyasi denetim sahası olarak hükümler sınırsal alanın gerilemesine karşı içeriden ve dışarıdan ortaya çıkan tepkilerdir. Eğer demokratik olarak belirlenirse, bölgeselcilik bütünün hiç olmazsa bazı parçalarını, yani devletçilik ile (bazı yeni tehlikeler kadar, insanlık için vazgeçilmez yararları bulunan) küreselleşme arasında bir dünya düzeni uzlaşması sağlayabilir.

2. Kısım **Hakiki Boyutlar**

Nükleer Yayılmayı Engelleme Rejiminin Gayri-Meşruluğu

ABD siyaset çevrelerinde nükleer silahların yayılmasının engellenmesinin Soğuk Savaş sonrası dünyasının en önde gelen dış politika önceliği olduğuna dair bir görüş birliği vardır. ... Nükleer silahların yayılması meselesine bu derecede önem verilmesi bir savunma kalkınının, şaşırtıcı olarak bu sefer bir Demokrat başkan tarafından desteklenmesinin altını çizerek. Taraftarlarına göre, bu kalkın birkaç nükleer savaş başlığı elde etmeyi veya üretmeyi başaran bir ülkenin ateşleyeceği nükleer füzelere karşı önümüzdeki yüzyıl başında korunma sağlayabilir.

Genelde dünya düzeni terimleriyle ifade edilmesine rağmen, yayılma meselesinin dış odağı bu silahların üçüncü Dünya Ülkeleri'nce, bilhassa ABD'nin desteklediği türden uluslararası istikrara şu anda düşman olduğu algılanan bazı ülkelerce ele geçirilmesi üzerindedir. Mesela, saldırgan savaş sabıkalı ve ABD ile iktisadi rekabetlerinden ortaya çıkabilecek ciddi siyasi gerilim ihtimaline rağmen, Japonya ve Almanya'nın gelecekte muhtemel orta çaplı bir nükleer silahlanma programını destekleyecek teknik imkânları elde etmesine hemen hemen hiç dikkat çekilmemektedir.

Michael Klare'nin ikna edici bir biçimde ileri sürdüğü gibi, ABD'nin son yıllarda nükleer silahların yayılmasını engelleme yolundaki çabaları genellikle sözde başıbozuk devletlere karşı yönelmiştir. Bu tasnif zamanla değişmekte olup şu anda Irak, İran, Libya, Suriye ve Kuzey Kore'yi içine almaktadır. Klare yayılmayı engelleme politikasının iç politika sebebiyle desteklenme derecesini de vurgular. Ona göre, bu "başıbozuk doktrini" üzerine son zamanlardaki vurgu, Pentagon'un anlamlı bir uluslararası güvenlik rolü oynama ve böylece ciddi bir stratejik tehditten yoksun dünyada yüksek bir savunma bütçesini haklı gösterme yolundaki çabalarını yansıtır.

Nükleer silahların tehlikesi

Yayılmayı engelleme şu büyük yanlış anlayış üzerine kurulmuştur: Nükleer silahlarla ilgili en büyük tehlike yüzlerce ve bazı hallerde binlerce nükleer savaş başlığı barındıran cephanelerin yanı sıra, bunları büyük uzaklıklara gönderebilecek teknik imkânlarla sahip devletlerden değil de, şu anda bunlara sahip olmayanlardan ya da küçük bir cephane envanterine sahip olanlardan gelmektedir. Tam tersine, başıbozuk devletler tek bir nükleer savaş başlığı gönderseler ya da bu yönde ciddi bir tehdide başvursalar bile, ellerindeki birkaç nükleer silahla kendi intiharlarına davetiye çıkaracaklardır. ABD ve en yakın müttefiklerinin konvansiyonel silahlardaki üstünlüğü ve önümüzdeki yüzyıla da sarkan uluslararası durum göz önünde tutulduğunda, Körfez Savaşı'nda da açıkça görüldüğü gibi, bu tür devletler nükleer silahlara başvurulmadan kolaylıkla saf dışı bırakılabilir.

Dünya düzeninin indirgenmiş meşruiyeti ve ABD liderliği

Otorite yapıları, en az zorlamaya dayandığında en iyi biçimde işler. Bu demektir ki bunların davranış normları gönüllü olarak kabul edilir ve böylece meşruiyetin tanınmasına varan bir makul olma ve hakkaniyet kanaati meydana getirir. Yorum ve cebri uygulama ile ilgili merkezi ve tarafsız üçüncü-şahıs süreçlerinin olmadığı durumlarda, politika hedeflerine ulaşmada meşruiyetin rolü uluslararası toplumda bilhassa önemlidir. Hukuki bir rejimin meşruiyeti zayıf olduğunda, ona itaat şahsi menfaat ile hâkim devlet aktörlerinin jeopolitik cebri uygulamalarının bir karışımına bağlıdır. Jeopolitik araçlara dayanıldığında, genel eğilim, normları düşmanlara karşı uygulamak ve dostların ihlallerine göz yummaktır ki bu, eşitlere yönelik eşit olmayan muamelesi ile bir gayrimeşrulu izlenimi verir. Bu tür genellemeler, nükleer silahların yayılmasını engelleme örneğinde olduğu gibi, barış ve güvenlik hususunda da özellikle uygulanabilir.

Thomas Franck yararlı bir şekilde meşruiyeti "*normatif olarak hitap edilenlerin boyun eğmesine yönelik bir cazibe*" şeklinde ifade etmiştir. ABD'nin nükleer silahlara yaklaşımı, dünya düzeninin yapı ve uygulamaları ile yakından alakalı olan meşruiyet tesisini temel açılardan zayıflatır ve nükleer yayılmayı engelleme, terörizm ve kitle imha silahları hususundaki sözde kaygılarla ilgili olara çeşitli ikiyüzlülük algılamalarını teşvik eder. Bu eleştiri, ilk olarak, nükleer silahlar geliştirdiği ya da elde ettiğinden şüphelenilen ülkelere dair sergilenen seçiciliğe atıfla pekiştirilebilir. Terazinin bir tarafında İsrail bulunmaktadır. İsrail nükleer silahlara sahip ülkelerden, özellikle de ABD'den hiçbir muhalefet görmeden ve muhtemelen çeşitli biçimlerde dışarıdan yardım olarak nükleer silah kapasitesine ulaşmış bir ülkedir. Terazinin öbür tarafında ise, kısmen, nükleer silah geliştirdikleri yolundaki şüphelerin neficesinde, temel açılardan hükümler hakları tehdit edilmiş Kuzey Kore ve Irak vardır. Böyle ayırıcı bir jeopolitik cebri uygulama modeli, teoride, algılanan kullanma tehdidi ya da saldırganlığa referansla akla yatkın hale getirilebilir. Ancak bu tarz bir haklı gösterme nükleer yayılmayı engelleme konusunda hiç de ikna edici değildir. Her şeye rağmen, Arap komşularıyla bir dizi savaşa girişen, 1948'de kurulmasından buyana topraklarını ciddi bir biçimde genişleten ve yaygın olarak bildirildiğine göre, 1973 savaşının ilk birkaç günündeki düşmanlığın sürmesi halinde nükleer silahlara başvurmayı ciddi olarak düşünen ülke İsrail idi.

Nükleer yayılmayı engelleme rejiminin gayri-meşruluğunu bir başka yüzü de nükleer silahlara sahip devletlerin 1968 Nükleer Yayılmayı Engelleme Antlaşması'nın içerdiği pazarlıkta kendi paylarına düşeni yerine getirmemiş olmalarıdır. Nükleer silahlara sahip olmayan devletlerin bu tür silahları elde etme seçeneklerinden vazgeçmelerine karşılık, nükleer silahlara sahip devletler Antlaşma'daki Madde VI' ya göre, "nükleer silahsızlanma... ile ilgili etkili tedbirler üzerinde ve sıkı ve etkili uluslararası denetim altında bir genel ve tam silahsızlanma antlaşması üzerinde iyi niyetle görüşmeler yapmayı" taahhüt ettiler. Nükleer silahsız bir dünya idealine ve uluslararası güvenliği askerden arındırma yolunda bir genel tutuma zımnen hukuki ve siyasi bir yaptırım sağlayan bu taahhüt hiçbir zaman ciddi olarak yerine getirilmedi ve böylelikle, antlaşma ile kurulan yayılmayı engelleme rejimine asıl meşruiyetini veren dünya düzeni uzlaşmasının sürekli bir ihlalini teşkil etti.

Antlaşma rejiminin jeopolitik hedeflere göre keyfi uygulanışı ile bu ihlal daha da ileri gitmiştir. Bahsedildiği gibi, İsrail ve bir ölçüde Hindistan ve Pakistan gizli olarak nükleer silah programlarına devam etmeleri konusunda serbest bırakılırlarken, Kuzey Kore ise antlaşmadan çekilmeye yönelik hukuki seçeneğini kullanma yolundaki herhangi bir çabasının bir tahrik muamelesi göreceği ve kesinlikle kabul edilmeyeceği hususunda uyarıldı.

Soğuk Savaş ortamında bile, nükleer silah bulundurmanın asıl sebebi hegemonyacı hırslardır. Bu bakımdan, bir meşruiyet perspektifinden, nükleer yayılmayı engelleme dünya düzeninin ikincil hedefi olarak daha iyi anlaşılırken, bütün devletlerin nükleer seçenekten feragati ve nükleer silahları reddi öncelikli hedefdir. Bugünkü dünya düzeninin gayrimeşruluğu şuradan gelmektedir: Soğuk Savaşın bitişinden ve nükleer silahların ardında yatan ana caydırıcılık sebebinin ortadan kalkmasından bu yana, nükleer silah sahibi devletlerin bu silahların yok edilmesine yönelik görüşmelere başlama, ya da hatta kendilerinin ihtiyari bir temelde nükleer silahlar kullanma seçenekleri üzerinde kesin sınırlamalar kabul etme doğrultusunda herhangi bir eğilimleri olmamıştır.

O halde, nükleer yayılmayı engellemeye ilgili düzenlemeler meşruiyet bakımından aşırı düşük bir statüye sahiptir ve özellikle Üçüncü Dünya'da, küresel ortak çıkar için desteklenen tarafsız bir rejimden ziyade, jeopolitik arzuların hegemonyacı bir yansıması olarak algılanmaktadır. Dünya siyasetindeki görünen statü de bu algılayışı pekiştirmektedir. Uluslararası toplumdaki en yüksek resmi mertebe Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliğidir. Bu bakımdan göze çarpan bir nokta, beş daimi üyenin aynı zamanda, nükleer silahlara sahip olduğunu ilan eden beş ülke olmasıdır. Bu gözle bakıldığında, dünya düzeninin sembolik dili oldukça tutarsızdır: Nükleer silahlar, sahiplerinin uluslararası hiyerarşinin en üst seviyesine girmesini sağlamaktadır, fakat nükleer silahlara sahip olma çabası tehlikeli olarak damgalanmaktadır ve çaba sahiplerini en aşağı seviyeye, parya statüsüne indirmekte ve müdahaleye, hatta engelleyici savaşa davetiye çıkarmaktadır.

Uluslararası hukuk, uluslararası ahlak, devletlerin siyasi uzlaşması ve dünya kamuoyundaki hâkim görüşlerdeki tutarsızlık

Nükleer silah sahibi devletlerin bu silahları bulundurmaları, alenen bir tür asgari kullanım tutumu benimsemeden ve de nükleer silahsızlanma üzerinde anlaşmaya yönelik inandırıcı çabaların yokluğunda, yaygın normları ve görüş akımlarını açıkça ihlal ediyor görünmektedir. Hukuk ve uygulama arasındaki böyle bir gerilim, geçenlerde Uluslararası Adalet Divanı'nın bir Tavsiye Görüşü'nde çarpıcı bir biçimde dile getirildi. Güçlü bir çoğunlukla kabul edilen bu görüş, uluslararası hukukun asgari bir yorumunun, "bir devletin hayatta kalıp kalmamasının söz konusu olduğu savunma durumu" haricinde, nükleer silahların genelde gayrimeşru olduğunu belirttiğini savundu.

Sonuç

Bu noktada iki çözüm seçeneği tavsiye edilmektedir: Ya kabul edildiği şekliyle Nükleer Yayılmayı Engelleme Antlaşması'nı uygula ve nükleer silahsızlanmaya ciddi biçimde uyulmasını sağla, ya da Uluslararası Mahkemenin Tavsiye Görüşü'ndeki çoğunluk kararının gereklerini dinle ve doktrin ve uygulamayı onun, nükleer silahların kısıtlı, makul hukuki kullanımı ve nükleer silahsızlanma üzerinde uzlaşma hususundaki hukuki vazife ile ilgili görüşlerine uygun kıl. Nükleer statükonun bu temel kusurlarını ihmal etmeyi sürdürmek, Üçüncü Dünya'da yaygın olan gayri-meşru dünya düzeni görüşüne katkıda bulunmaktadır.

İnsan Hakları Arayışı

Geçen Yan-Yüzyılda İnsan Haklarının Şaşırtıcı Bir Biçimde Ortaya Çıkışı

Westfalyacı dünya düzeni anlayışı, vatandaşlarına muamelede belirli davranış standartlarını yerine getirmeleri için hükümetlerden istenen talepler olarak anlaşıldığı şekliyle insan haklarının ortaya çıkışına karşı direniş gösterecektir. Sınırsal hükümranlığa dayanan modern hukuki çerçevenin temel bağlayıcı fikri şöyledir:

Hükümetler önceden ifade ettikleri resmi bir muvafakat bulunmadığı müddetçe, kendi vatandaşlarına veya denetimi altındaki başka insanlara muamelede dış sorumluluk standart veya süreçlerine bağlı değildirler. Ve bu hukuki düşünüş topluluk bağlarının ve sivil bağların bulunmadığı ve ahlak ve kanunun pek az rol oynadığı Hobbes'cu bir anarşik uluslararası toplum görüşünü yansıtır. Bu devletçi mantık anlayışı, "milli çıkarlar"ı politika yapımcıların ve liderlerin tek güvenilir rehberi gören ve uluslararası hayatta herhangi bir yüksek ahlaki değeri tehlikeli ütopycı kuruntularla flört sayarak reddeden "realist" düşünce ekollerini destekler.

Hükümetlerin, geleneksel hükümetler arası "eski çok-tarafılık" dinamiklerinin işleyişleriyle ortaya çıkarılan ve yeni ufuklar açan en önemli belgelerden biri olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin hazırlanmasıyla 1948'de bariz bir biçimde kurulmaya başlanan özenle hazırlanmış bir normatif mimarinin aşamalar halinde meydana getirilmesine katılarak niçin daha önceki şartsız hükümlerliliği gönüllü olarak altüst ettiğini sorgulamak oldukça tabii gözüküyor.

Evrensel Bildiri'yi kaleme alanlar ağır siklet diplomatlar değillerdi, o dönemdeki önde gelen liderlerce istihza ile ya da ilgisizce yaklaşılan bir görevi yerine getirmeleri için çağrılan idealist kimselerdi. O dönemdeki liderler için, insan hakları ister içerideki yönetime şekil veren (kendine yönelmiş), isterse de dış politikayı etkileyen (başkasına yöneltilmiş bir araç) bir prensipler meselesi olarak kavransın, hükümetin ya da diplomasinin işleme açısından önemsiz bir mesele idi. Uluslararası insan haklarının ilerleyişi, ABD'nin baskın olduğu II. Dünya Savaşı sonrası atmosferde bir halkla ilişkiler girişimi olarak başladı ki bu yorum Amerika tarafından herhangi bir zorlama niyetinin varlığından bahsetmeyen kuruluş belgesinin *bildiri* niteliğince kuvvetle desteklenmektedir. ... Katılımcı hükümetler ve liderleri, insan haklarını uluslararası sahneye çıkarmaya yönelik bu ilk girişimleri hiç şüphesiz birçok farklı yönde algıladılar, fakat hemen hemen hiç biri bunları hükümler hakların serbestçe kullanılmasına karşı ciddi bir potansiyel tehlike olarak görmedi.

Böylelikle, benimsenen normatif standartların abartılı ya da tatbik edilemez olduğunun düşünülmesi, küresel seviyede insan hakları lehindeki başlangıçtaki değişimi hızlandırdı. Kendi vatandaşlarının potansiyel aktifliğinden kaygılanan liberal demokrasiler özellikle insan hakları meselesini fuzuli bir mesele haline dönüştürme azmindeydiler. Otoriter ülkeler de şaşırtıcı bir biçimde, kendi iç politikalarıyla tamamen çelişen normatif standartları benimsemeye hazır göründüler, zira içeriden ya da dışarıdan bunların uygulanmasına yönelik bir baskının bulunmadığını görmekteydiler. Liberal demokrasiler için, daha az ciddiyetle kabul edilen ve o zaman hâkim olan bir refah kapitalizmi ahlakını yansıtan iktisadi ve sosyal haklar dâhil, insan haklarının kabulü, genelde, ferdin saygınlığı hakkındaki inançlarıyla özdeşleşmiş değerleri temsil ediyordu. Vatandaşlarını sürekli suiistimal eden otoriter devletler için ise, insan haklarının kabulü meşruiyetlerinin farklı derecelerde saldırı altında bulunduğu dış dünyada uygun bir kılıf vazifesi görmüş olabilir. İnsan hakları normları, Soğuk Savaşın merkezinde yer alan Batı-dışı dünyanın tümünde halkların kalpleri ve zihinlerini kazanmaya dönük ideolojik rekabette ahlaki haklar olarak da kısmen vazife gördü.

Aslında, bu ilk dönemde, sömürgeciliğin sürmesi ve birçok otoriter hükümetin insan haklarına bağlılıklarını bildirme eğilimi ile bir ikiyüzlülük havası konuyu kuşattı.

Uygulamaya Yönelik Baskıların Yükselişi

Hukuki normlar olarak insan haklarının toplam etkisi, en azından Batı Avrupa'da, dışarıya karşı sorumluluk kavramına gittikçe artan bir güvenilirlik kazandırdı, özellikle de katılımcı ülkelerdeki vatandaşların yurtdışındaki idari ve hukuki zeminlerde insan hakları ihlallerine karşı koymasına izin veren radikal bir adım atan Avrupa Topluluğu çerçevesi içinde Strazburg insan hakları mekanizmalarının meydana getirilmesi ve işlenmesinden sonra.

İkincisi, sömürge karşıtı hareket ve daha sonra da *apartheid* karşıtı kampanya, Evrensel Bildiride yer alması da, genelde insan haklarının önemli bir temeli haline gelen kendi kaderini belirleme normu için sağlam ulus aşırı siyasi destek meydana getirdi. Kendi kaderini belirleme hakkı daha sonra her iki insan hakları sözleşmesinde de ortak olan Madde 1'deki seçkin yerini aldı ve iktisadi, sosyal ve kültürel haklar ile siyasi ve medeni haklar arasında bir köprü kurdu.

ABD'nin Hindistan'daki rolü ve yıllardır İsrail'e neredeyse şartsız desteği insan haklarını ve insani kaygıları kendi stratejik önceliklerine tabi kuma isteğini açığa vurur. Bununla birlikte, insan hakları gündeminin bir yönünü siyasi açıdan etkili kılan şey, kendi kaderini belirleme normları ile sömürge ve ırkçılık karşıtı olan çok güçlü ve yaygın milliyetçilik modelleri arasındaki yakınlaşmanın sömürge karşıtı neticesiydi. Ayrıca, jeopolitik ortam her iki süper gücü de, asimetrik ve tutarsız bir biçimde de olsa, bu tür modellere destek vermeye sevk etti.

Uluslararası Af Örgütü'nün rolü 1960'larda ve 1970'lerde bilhassa mühimdi ve daha sonra birçok başka grup aktif oldu. İnsan haklarına ilişkin olarak bu beklenmedik sivil vekâlet kaynağı, konuyu propagandacıların ellerinden kurtardı ve enformasyonun sorumlu kullanımına dayanan vatandaş gruplarınınca uygulanabilen baskıyı sergiledi. Elbette ki, katı otoriter devletler bu tür baskılar karşısında pek tepki vermediler, fakat birçok devlet, özellikle de Batı ittifakıyla bağlantılı olanlar, yardım kesintilerinden ve destek zayıflamasından korktular ve de meşruiyetlerine gelen saldırılara karşı duyarlı idiler.

Enformasyonun güvenilirliği ve bu ulus aşırı sivil çabaların genel dürüstlüğü liberal demokrasileri de başkalarıyla ilişkilerde insan haklarını daha ciddiye almaya sevk etti. Ancak yine de bu duyarlılık kısmi ve seçici olup jeopolitik faktörlerin yanında hep ikinci sırada kaldı.

Buradaki ana iddia şudur: Bu ulus aşırı siyasi vekâlet insan hakları savunuculuğuna uygulama sahasında siyasi bir güç verdi ve devlet-toplum ilişkileri üzerinde, gelişmelerin Westfalyacı veya devletçi bakış açısının disiplinine tam anlamıyla tabi olması halinde umulabilecek şeylerin çok ötesinde, altüst edici bir etkiye sebep oldu.

Uluslararası hayatta insan haklarının karmaşık statüsü yerli halkların haklarının gördüğü muamele ile açığa çıkmaktadır. Öncelikle, dertlerini dile getirmek için yerli halklar kendileri militanca taktiklere başvurana kadar, bu insanların içinde buldukları kötü durum ve normatif talepler tümüyle ihmal edildi ve tamamen unutulmadıysa da, orijinal insan hakları belgelerinde olduğu gibi, yanlış anlaşıldı. Yerli halkların konumu bir şekilde dikkate alındığında ise, bu, babadan kalma varsayımların yol açtığı düşmanca yaklaşımlar içeren biçimlerde oldu.

Küreselleşmenin Getirdiği İlave Karmaşıklık

Belki de hepsinden önemlisi, rekabetçi baskılarının piyasa fırsatlarının ve randımanın azalmasına yol açacak biçimde, ekonomik faaliyetler üzerine yük koymaktan kaçınmaları için bütün hükümetlere yapılan baskılardır. ... Kaçma tehditleri yoluyla ülke içi vergi oranları, ücretler ve iş düzenlemelerinde baskı yapma tesirine sahip olan sermayenin ulus aşırı hareketliliği, özel sektörün gücünü artırmaktadır. Bütün dünyada hep bu aynı etkiler işbaşında gözükmekte ve bunlar iktisadi ve sosyal bakımdan en kötü durumda bulunan insanların refah seviyesini yükseltme çabalarına karşı işlemektedir.

Bugün Kuzey ülkeleri, insanlarına kamu hizmeti sağlanması hususunda kısıtlamalara gidiyorlar ve muhalefet siyasi partileri, hatta sosyal demokratlar bile bu tür yönelişlere karşı çıkmıyorlar. Bölgesel çerçeveler bazı durumlarda kısmi bir çözüm sağlayabilirler. "Sosyal bir Avrupa" mefhumu ekonomik faktörleri halkların bütün haklara ilişkin talepleriyle uzlaştırma yönünde çaba gerektirir.

Bir başka deyişle, yeni-liberal bir ideolojinin biçimlendirdiği şekliyle küreselleşme daha önceki insancıl veya şefkatli devlet projesiyle uyumsuz görünür ve yeni çok-tarafılığın etkili rolünü, en azından öngörülebilir gelecek için, medeni ve siyasi sahaya hapseder. Bu kötümser değerlendirmenin bir yönü yeni-liberalciliğin hareketlilikle iki yönden alakalı olmasından kaynaklanır: İşgücünün artan sınırsallığıyla birlikte, sermayenin artan ulus aşırı hareketliliği yüksek ücretli ülkelerde işçileri zor durumda bırakır ve bunların göçmen işgücüne düşmanlığını artırır ve çoğu ulus aşırı iktisadi göç kategorilerine özel bir direnişi şiddetlendirir.

Devletçi Tepkiyi Gözlemek

İşinden olma ve reel ücretlerdeki azalmalarda sorumluluğu, kanuni ya da kaçak olsun göçmenlere yüklemek çabaları dâhil, çeşitli sebeplerden dolayı yabancı düşmanlığı ve göçe düşmanlık artmaktadır. Küreselleşmenin çarpıcı özelliklerinden birisi, 'özgürlük' edebiyatına rağmen, insanların çoğunluğu üzerindeki etkisinin göreceli ve mutlak ekonomik güvenlikte bir azalma yönünde olmasıdır. Böyle bir etki, küreselleşmenin kutuplaştırıcı sonuçlarının bir yanı olarak tartışılmaktadır, ancak bu aynı zamanda, işçileri her zamankinden çok daha sıkı bağlar ve göç, mülteci akışı ve sığınma politikaları yoluyla dolaylı hareketlilik tarzlarını kısıtlarken, sermayeyi sınırsal sahanın kısıtlamalarından kurtarmanın bir sonucudur.

Kültür ve Medeniyet'in Karmaşık İltisi Üzerine

Burada şunu söylemek yeterlidir: Marks'ın gördüğü gibi, sosyalizm, etkisini toplumun seferber olmuş ve potansiyel olarak devrimci sanayi işçileri kesimi üzerindeki beklentilerine borçluysa da. Bu etki üzerinde bir sınırlama ki Marks bunu çok net fark edemedi, milliyetçi dayanışma bağlarına kıyasla ulus aşırı sınıf dayanışmasının zayıflığıydı. Normatif bir tez olarak insan hakları, jeopolitik faktörlerin (nükleer dengenin kısıtladığı ideolojik çatışma) ve ulus aşırı sivil girişimlerin birbirine yakınlaşmasının bir sonucu olarak etkili oldu. 1990'larda ortaya çıkan şey ise bu her iki iktidar verici baskı türünde bir yumuşama olması ve insan hakları fikrinin siyasi alakası ile ilgili olarak bir sürüklenme izlenimi meydana getirmesiydi.

Ne var ki, sosyalizme bir alternatif olarak insan haklarını desteklemenin zor olduğu anlaşıldı. Bir kere, piyasa güdümlü mantığın, insan haklarının fert veya grubun temel ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneltmiş yanıyla örtüşmediği açıktır. İkincisi, Batı, insan hakları savunuculuğunu Batılı olmayan toplumların davranışını eleştirmek için kullandı ve bu da insan haklarının, pratikte müdahaleci diplomasiinin ve Batı'nın medeni üstünlüğünün yeniden pekiştirilmesi için sömürgecilik-sonrası bir araç olduğu yolunda kuşku doğurdu. Yine Batı'nın bu savunuculuğu ikiye bölünmüş olarak görüldü, zira Batı, zengin Batılı toplumlarındaki başarısızlıklar ve süregelen sıkıntılar konusunda kendisini hiç eleştirmiyordu. Benzeri şekilde, Batılı kökenleri ve topluluğun refahından ziyade ferdin hakları üzerindeki kasıtlı dengesiz vurgusu dolayısıyla, kanunlaştığı biçimiyle, insan haklarının ahlaki taleplerine karşı direniş gösterilmektedir. Bu bakımdan, tabiri caizse insan hakları kültürü, özellikle siyasi İslam tarafından, sömürgecilik, ırkçılık ve müdahaleci diplomasiyi içeren bir arka plandan ve Batı halk kültürü, kılık kıyafet ve cinsellik uygulamalarında gördüğü üzere bir aşırı serbestlik ve kayıtsızlık ortamından ortaya çıkan Batı'nın medeni yozlaşmasının bir parçası olarak algılanmaktadır.

Asya'daki başarılı ekonomi politikalarının da cesaretlendirmesiyle, Asya'da ve başka yerlerde şu kanaat yaygınlaşmıştır: Refah ve istikrara ulaşmada, Batılı anayasal yolu takip etmenin sağladığından daha iyi, Batılı olmayan bir yol bulunmaktadır ve dahası, eğer aktif bir biçimde direniş gösterilmezse (ki bu uluslararası hukukun ana belgelerinde yazılı bulunan insan haklarının tümüne yönelik bir seçime karşı direniş demektir), ahlakla ilgili Batı-dışı bu dini alternatif bakış açıları, küreselleşme tarafından tahrip edilecektir.

Ve son olarak, yeni çok-tarafllılığın insan hakları sahasındaki dünya çapındaki aktif temsilcileri, hep insan hakları sadece siyasi ve medeni haklar demekmiş gibi davrandılar ve bu yüzden bu ulus aşırı girişimlerin yukarıdan-küreselleştirmenin ideolojik bakış açısının yarı-komplocu uzantıları olarak görülmesini kolaylaştırdılar. Böyle bir algılayış pekişmektedir, çünkü medeniyet ve toplum açısından, Batılı olmayan dünyadaki insani dertler, öncelikle yaygın fakirlikle ilişkili olup medeni ve siyasi hakların liberal gündeminin savunulmasına kıyasla, "kalkınma hakkı" ve iktisadi ve sosyal haklarla ilgili taleplere gayri ihtiyari öncelik vermektedir.

İnsan haklarının temellerini belirleyen bir uluslararası hukuku reddetme yönündeki bu eğilimlere başarılı bir biçimde karşı koyulabilir mi? İnsan hakları girişim, norm ve prosedürleri, Batılı-olmayan bölgelerde insan haklarının temeline hizmet etmeleri için, müphem ilk Batılı örneklerinden ve modern jeopolitik mekanizmasından yeterince kurtarılabilir mi? Kültürel ve medeni bakış açıları ve farklılıklar hesaba katıldıktan sonra, küresel sivil toplumu güçlendirme ve kozmopolit veya ulus aşırı demokrasi inşa etme projelerine bağlanan bir insan hakları kültürüne medeniyetler-ötesi bir destek bulmak için bir temel kalır mı? İnsan haklarının fırsatçılığa dayalı reddi bütün medeniyet sahaları içinden gelen hakiki ve gerekli tenkitçi incelemeden kolayca ayırt edilebilir mi?

Bu tür sorular, ortaya çıkan meselelerle başa çıkması beklenen yeni çok-tarafllılık için bir gündem teklif etmeye yardımcı olur.

Meseleyle Yüzleşme: Olumlu Görünüm

Medeniyetler arası diyalog

Bu dönemde, geniş manada alındığında insan haklarının gerçekleştirilmesine yardımcı olan devlet-toplum ilişkilerine sağlanan desteği, düşmanca ideolojik klişelerden -zıddı olan Oksidentalizm (Garbiyatçılık) dâhil, çeşitli Oryantalizm (Şarkiyatçılık) biçimlerinden- kurtarmak son derece önemlidir. Diyalog imkânı, daha fazla ulus aşırı karşılıklı anlayışa izin veren bir sivil mekân gerektirir ve bu karşılıklı anlayış İslam ve Batı arasında olduğu kadar, Çin ve Batı arasındaki ilişkiler için de bilhassa önemlidir.

Batı'nın hegemonyacı geçmişi ve bugünü dolayısıyla, diyalogun öncelikle Güney'den Kuzey'e, İslam'dan Batı'ya doğru yönelmesi başlangıçta önemlidir. Küreselleşmenin, laik bir tüketimcilik dâhil, hegemonyacı özellikleri vardır ve bunlar Batı-dışı, laik olmayan kimliklerini korumaya çalışan ülkelere ciddi yapısal zorluklar çıkarır. Ayrıca, önemli olanın toplum olduğu, fertlerin hakları gibi vazifelerinin de bulunduğu ve bir İnsani Sorumluluklar Evrensel Bildirisi üzerindeki ısrar Batılı-olmayan insan hakları aktivistlerinin kendi medeniyet sahalarındaki otoriter sistemlerin zulümlerine daha istekli olarak karşı çıkmalarına yardımcı olacaktır.

İktisadi ve sosyal haklar

Medeniyetler arası diyaloga karşı Batı-dışı direncin üstesinden gelmenin bir yolu, iktisadi ve sosyal haklara belirli ortamlarda medeni ve siyasi haklar kadar destek hak ediyor muamelesi yapmaktır. Üçüncü Dünya Ağı'nın çabaları olan borç-karşılı koalisyonların projeleriyle ilişkili olarak, Batılı insan hakları girişimcileri Güney'deki girişimciler ve teşkilatlarıyla işbirliği yapabilirler. Çok uluslu şirketlerin ve ulus aşırı bankacılığın denetimi de ekonomik ve sosyal haklara saygının geliştirilebileceği ve paylaşılan ulus aşırı Kuzey-Güney çıkarlarının çaba ve bağlılığa dayanan koalisyonlara götürebileceği şartların varlığını mümkün kılabilir.

Şiddete dayanmayan siyaset ahlaki

İnsan haklarının desteklenmesine ilişkin olarak yeni çok-tarafllılığın geleceği mevcut liderlik modellerini yerinden edecek güvenilir siyasi hareketlerin ortaya çıkıp çıkmayacağına bağlıdır. Küreselleşmenin bir ölçüde bir şiddet ahlakının üzerinde durması dâhil, çeşitli sebeplerden dolayı, herhangi bir etkili dengeleyici normatif yönelişin cazibesini ve verimliliğini şiddete yer vermeyen siyasi yönelişlere dayandırmak gereklidir.

Bu anlamda yeni çok-tarafllılık, eski çok-tarafllılık çerçevesi de işlediği şekliyle savaş sistemini açıkça reddetmezse başarılı olamayacaktır. Bu bakımdan insan hakları zorunluluğu bu aşama radikal bir zorunluluktur. Hâkim siyasi ve kültürel şiddetle herhangi bir sürekli uzlaşma, insan saygılığının ferdi ve içtimai şartlarını sürdürme imkânlarıyla gittikçe çelişecektir.

"Evrensel" normların içselleştirilmesi

Nasıl para ve dil hem genel olarak hem de zaman ve mekân özelliklerine göre işliyorsa, aynısı insan hakları için de doğrudur.

Eğer başarılı olurlarsa, bu tür girişimler dünya düzeninin geleceğini faydalı yönlerde değiştirebilirler; yok eğer başarılı olamazlarsa, uluslararası siyasi hayatın bir boyutu olarak insan haklarına ilişkin büyük hayal kırıklığı ve karşılıklı suçlamalar görülebilir.

Birleşmiş Milletler'i İslah: Gerekli Fakat İmkânsız

BM Reformu Fikri

Genel kabul gören Birleşmiş Milletler reform projesi daha başarısızlığa bile uğramadan hayal kırıklığı yarattı. Başlangıçta birçok çevrede hayal kırıklığına sebep oldu, çünkü muhtemel reform düşüncesi aşırı dar biçimde sınırlandı. Kamusal sahada, bütçe kırpma ve küçülmenin yanı sıra, BM reformu neredeyse sırf Güvenlik Konseyi'nin genişletilmesiyle özdeşleştirildi.

Son zamanlardaki barış ve güvenlik faaliyetleri bağlamında beklentiler, misyonlar ve yetenekler arasındaki uygunsuzluğun bir sonucu olarak Birleşmiş Milletlerin itibarının azalması da bu başarısızlıkla yakından alakalıdır.

Reform önündeki Engeller

Jeopolitik Tıkanma

Birleşmiş Milletler'de ıslahat yapmak üyeler arasında geniş bir uzlaşma alanını gerektirdi ve bu da hiçbir zaman var olmadı. Özellikle, reform gündeminin tek göze çarpan maddesi olan Güvenlik Konseyi, 1945'te teşkil edilmiş olup 2. Dünya Savaşı sonundaki küresel güç yapısının resmini yansıtıyordu. Konsey'in çağdışı yapısı daimi üyelerin statü ve otoritelerinin bir kısmından (yani, vetodan) gönüllü olarak vazgeçmesiyle 1990'ların gerçeklerine uyarlanabilirdi. Daimi üyeler sınıfına en azından altı devlet daha eklemeyen ve böylece Güvenlik Konseyi'ni artık bir jeopolitik araç olarak kullanılamayacak bir biçimde büyütmeden hem Fransa'yı, hem de İngiltere'yi üye olarak tutmanın hiçbir anlamı yoktu. Mevcut daimi üyelerin kendi statü ve haklarında bir azalmayı reddetmeleri göz önünde bulundurulduğunda Güvenlik Konseyi reformu jeopolitik açıdan daha başlamakta bile. Kuzey yalnızca Almanya ve Japonya'yı dâhil etmeyi isterken, Güney ise eğer dünyadaki her bir bölge en azından bir tane daimi üyeye sahip olur ve veto hakkı kısıtlanır ya da ortadan kaldırılırsa, ancak o zaman hiyerarşinin değişmesini kabul edecekti.

Problemliler Liderlik

ABD hükümetinin sağladığı liderliğin iki bakımdan olumsuz olduğu ortaya çıktı: Jeopolitik statükonun çağdışı kalmış 1945'teki otorite yapılarına göre muhafaza edilmesini destekledi; ikincisi, daha güçlü bir BM için siyasi destek üretebilecek ilham motivasyonunu sağlamadan, kendisine tenkitçi rolü biçerek ideolojik yolla cesur girişimleri engelledi. Elbette ki ideolojik liderlikteki bu başarısızlık, ABD politikasında hükümeti herhangi bir uluslar arasıcilik veya idealizmden alıkoyan bir sağa kaymayı yansıtır.

BM Sözleşmesi Çerçevesi

Reformcu bir perspektiften bakılırsa, BM Sözleşmesi katı bir belge olup Genel Kurul'un üçte ikisiyle birlikte hareket eden beş daimi Güvenlik Konseyi üyesinin onayı ile ancak değiştirilebilir. Böyle bir değişiklik süreci aslında şu anlama gelir: BM otorite yapısındaki resmi değişiklikler, bu süreçte nüfuz kaybetmesi muhtemel devletlerin desteği de dâhil olmak üzere, neredeyse bir oybirliğine bağlıdır. Değişen şartlara uyum sağlama, ya esnek ve geniş yorumlama yoluyla ya da uygulama hususundaki pasiflikle, fırsatçı bir tarzda gerçekleştirilebilir. Sözleşme sınırsal hükümlerini prensibini dokunulmaz olarak teyit eder, fakat iktisadi hayatın düzenlenmesi giderek ulus aşırı bir mahiyet almakta ve ülke sınırlarını aşmaktadır.

Müdahale Tuzağı

Hiçbir şey yapmamak acizliğin bir itirafıdır ve BM himayesi altında insani müdahaleye karşı anayasal kısıtlamalara sığınarak açıklanamaz. Fakat çatışmalar bir kez şiddet eşliğini geçtikten sonra, imkân ve siyasi irade var olsa da, etkili bir biçimde hareket etmek son derece zordur. Milliyetçi direniş modelleri karşısında, hükümetler askeri üstünlüklerini siyasi neticelere çevirmede hep başarısız oldular. Bosna'daki ve Büyük Sahra'nın güneyindeki bazı Afrika ülkelerindeki tecrübelerin de gösterdiği gibi, BM himayesinde ya da hatta hükümet-dışı teşkilatlar yoluyla girişilen müdahaleler ciddi zorluklarla karşılaşır. Alternatifler engelleyici ve ıslah edici diplomasi için alır, zira şiddet taktiklerine başvurunun yaygınlaştığı çatışma dönemleri sırasında müdahale edilemeyeceği bilinmektedir.

Psiko-Siyasi Küreselcilik

Küresel medyanın yükselişi ve uluslararası hayatın birçok kesiminde ulus aşırı sivil girişimlerin yaygınlaşması küresel kamuoyunun bir gerçek olduğu anlamına gelir.

BM Barışı Muhafaza Misyonunun Yeniden Şekillendirilmesi

BM Sözleşmesi, Madde 33-8 (Bölüm VI)'da belirtildiği şekliyle barışı muhafaza ve Madde 39-51 (Bölüm VII)'de açıklandığı biçimiyle barışı icra etme arasında temel bir ayırım yapar. Bunlardan ilki ya barışçıl bir anlaşma için görüşmeler yoluyla ya da diplomatik girişimler yoluyla, çatışan taraflar arasında bir çözüm üzerinde çalışma ile ilgiliyken; ikincisi ise Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı tedbirler temelinde bir çözümü kabul ettirmek için aldığı kararlara dayanır. ... BM'nin elli yıllık tarihi boyunca da Bölüm VII yaklaşımına Kore'de (1950-1952) ve Körfez Savaşı'nda

(1990'dan beri) olmak üzere yalnızca iki defa tam olarak başvuruldu ve her ikisinde de ABD'nin hâkim olduğu jeopolitik girişimlere kılıf sağlandı. 1990'larda, Irak, Bosna, Somali ve Haiti'de olduğu gibi, Bölüm VII'nin kapsamına giren daha sınırlı taleplerde bulunuldu, ancak ilgili tarafların riayetini temin edecek vasıtalar sağlanmadı.

1950'lerde Dag Hammarskjöld, Bölüm VI 1/2 diye adlandırılan gelen, güçlendirilmiş barış muhafazası kavramını işbu kavramın kimliğini anlaşmazlıkların sulh edilmesi ve sulhun icrası arasında bir orta yere yerleştirmek suretiyle geliştirdi. Güçlendirilmiş barış muhafazasının özü, araları açılmış tarafların önlenmesi zor çatışma hallerinde tarafsız bir tampon olarak BM güçlerinin yerleştirilmesine razı olmasının yanı sıra, BM'nin hasmane konumlarının her birinin göreceli fazileti hakkında tarafsız kalması ve de yalnızca kendini savunma maksadıyla güç kullanmasıdır ki bu da sadece BM personeline doğrudan bir saldırı yapılması halinde olabilir. Bir bakıma, böyle bir barış muhafazası bir durdurma operasyonu olup ya statükoyu dondurur ya da anlaşmazlığın tarafların diplomatik bir çözüm üzerinde anlaşabileceği bir aşamaya ulaşmasına imkân sağlar. Kısacası bir tavsiye duruşu ile bir icbar rolü arasında bir ara zemini temsil eder.

1948 ile 1994 arasında 35 BM barış muhafazası operasyonu yer aldı. Bunlardan yaklaşık yarısı halen sürmekte olup, bir tanesi, yani eski Yugoslavya'daki dışında hepsi Üçüncü Dünya'dadır.

Açıkça görülmektedir ki, BM'nin 1989 yılından bugüne kadarki dönemde barış muhafazası ve barışı icra etme rolleri sorumsuzca itibar kaybına uğratılmış ve basiretsizce birleştirilmiştir. BM kendi himayesi altında yürütülen bir jest politikasına tabi olarak kamuyu nezdinde başarısızlığa ve hayal kırıklığı üretmeye sürekli olarak mahkûm edilmiştir. BM'ye, çatışmadaki tarafların düzenlediği direniş taktiklerinin bir sonucu olarak imkânsız görevlere kolayca dönüşebilen görevler verilmektedir. Bu taraflar ya cephede üstünlüğe sahiptir ya da BM otoritesi altındaki siyasi bir çözümün kendi aleyhlerine olacağına inanmakta ve bu sebeple BM rolünü kesinlikle sınırlamaya veya her ne pahasına olursa olsun sona erdirmeye çalışmaktadırlar.

BM bir aklama aracı olarak yararlıdır, zira siyasi aktörler olarak hükümetleri politika başarısızlığının görüntü ve sorumluluklarından uzakta tutar; fakat masumların, yani sivil halkın korunması konusundaki sorumlulukla ilgili olarak ahlaki talepleri ciddiye alıyor gözükür. Bu kısır döngüden tek kaçış yolu meşruiyetlerinin bir şartı olarak önde gelen devletlerin siyasi liderlerine ahlaki sorumluluk aşlamaktır ki bu önümüzdeki binyılın küresel köyünde "topluluk" taleplerini yerine getirmek için vazgeçilmez görünen liberal demokratik politikanın bir yeniden yöneliştir.

Birleşmiş Milletler'e Güveni Yeniden Sağlama: Fırsatı Kaçtırmamak

BM az çok başarılı bir biçimde, temeldeki barış ve güvenlik vazifesinin çok ötesine giden bir dizi yararlı faaliyetle meşgul olmaktadır, fakat BM'nin, özellikle medyada ve yurttaşlar arasındaki genel şöreti, küresel güvenlik gündemiyle ilişkili olarak göreve çağırıldığında bu görevi iyi bir biçimde yerine getirip getirmediğine bağlıdır. Öyleyse, BM'ye olan güveni yeniden sağlamak bu gündem ile tutarlı ve başarılı bir ilişki kurmaya veya daha problematik olarak, BM'nin ne olduğu konusundaki algılamaları değiştirmeye bağlıdır.

Bu şartlar altında BM rolünü (başlangıçta Somali'de ya da Bosna'da olduğu gibi) yardım hizmetiyle sınırlamalı, misyonundaki bu sınırlamayı kamuoyuna açıklamalı ve Bosna'da BM NATO'ya bağımlı kaldığında olduğu gibi, misyonunun taraflı dış aktörlere bağlantılı olmasından kaçınılmalıdır. Uluslararası Kızılhaç Komitesinin güçlü noktalarından biri, yıllarca pek de hayal kırıklığına ve eleştiriye yol açmayan bir tarzda insani gayelere sıkıca bağlı kalarak rolünü sınırlama yeteneği olmuştur. BM'nin aksine, Kızılhaç'ın girişimi, gerçekçi olmayan veya müphem beklentilere sebep olmamaktadır. İmkânsız görevleri BM'nin üzerine yıkmaya alternatif ve tamamlayıcı olan bir seçenek ise, başarısız devletlerin ya da şiddetli iç çatışmanın bulunduğu bu düşük profilli jeopolitik ortamlardaki hükümet-dışı insani teşkilatların yardım kapasitelerini artırmak ve böylece BM'yi çözemeyeceği yıkıcı çatışmalara sokmaktan kaçınmaktır. Bu devlet-dışı unsurlar insani faaliyetlerini mevcut çatışmada taraf olmaktan ayrı tutmada genellikle daha başarılıdır; bununla birlikte onların bile soykırım karşısında tarafsız olmaları beklenemez ve beklenmemelidir de- Buradaki açmaz gerçekten trajik olabilir: Soykırımı önlemek için etkili müdahale getirecek yeterli stratejik motivasyon yoktur ve kurbanlar ile caniler arasında hiçbir ayırım yapmayan salt bir insani yaklaşıma sarılmak ahlaki ve pratik açılardan mümkün değildir.

BM bütçesinin kısıtlı olması baskın üyelere anahtar faaliyetler üzerinde daha fazla nüfuz kazandırmıştır. ABD hükümeti son yıllarda bu durumu kullanmıştır. Şurası açıktır ki, iflasın eşliğinde bulunmak etkili ve saygın BM gayesiyle çelişir. Daha fazla BM özerkliği, zamanla, kronik çatışma durumlarına müdahale edecek meşru yönetimin genel kabul görmüş evrensel zemini olarak çok etnisiteli hoşgörüyü korumak dâhil, bir dizi insani misyonun lehine ağırlığını koyacak bağımsız ve özel eğifimli bir BM barış gücünün gelişmesini gerekli kılacaktır.

Teşkilat'ın hala süregelen saygınlığına güçlü bir delil, onun bugün insanlığın %99'undan fazlasını temsil eden üye devletleriyle neredeyse evrenselliğe ulaşmış olmasıdır. Daha başlangıçta, Avro-Amerika jeopolitik merkezi içinde önemli devletlerin katılmaması ve çekilmesi ve sömürge sisteminin bir sonucu olarak Batı-dışı dünyanın hemen hemen tamamının dışarıda bırakılması ile yara alan Milletler Cemiyeti'nin tersine, BM üyeliği neredeyse dünyadaki

her hükümet için devlet olmanın ve devlet idaresinin vazgeçilmez bir unsuru sayılmıştır ve hatta BM'nin sürekli kınadığı ve çeşitli yaptırımlar uyguladığı devletler bile Teşkilatı terk etmemişlerdir.

Fakat bu, bu yöne götüren tek yol değildir. Daha köklü bir başka ihtimal sosyal teşkilatlanmanın bütün seviyelerinde yönetimin temeli olarak siyasi realizmin terk edilmesidir. Bu terk çeşitli biçimlerde olabilir, fakat belki de günümüz açısından en çekicisi Gandicilik ile son zamanlarda "insan hakları kültürü" denen şeyin bir bileşimidir. Böyle bir gelecek arzusu bugün boş bir emel gibi gözüküyor; fakat daha önce de belirttiğimiz gibi sadece on yıl önce Soğuk Savaş sonrası bir dünya ve *apartheid* sonrası Güney Afrika da aynı şekilde gözüküyordu. Realist çevrelerce "ütopyacı" veya "gerçek dışı" diye küçümsenerek reddedilen köklü reform hayaline kendilerini adayın gizli, fakat gelişen ve zorlu sosyal güçler var olmasaydı, bu tür gelişmeler nasıl ortaya çıkardı? Birleşmiş Milletler'in geleceğine ilişkin olarak dönüştürücü politika için böyle gizli fırsatlar vardır ve bu fırsatlar uğrunda mücadele edilmeye değer.

3. Kısım **Yeni Yönelişler**

"Aşağıdan-Küreselleşme" Yoluyla "Tepeden Küreselleştirme"ye Direniş

Küreselleşmenin Normatif Bir Değerlendirmesi

Bir terim olarak bütün belirsizlik ve yetersizlikleriyle birlikte *küreselleşme*, küresel seviyede süregelen iktisadi yeniden yapılanma dinamiği ile ilişkili bir dizi gelişmeye dikkat çeker. Mevcut tarihi zaman çerçevesi içerisinde gelişen bu dinamiğin olumsuz özü hükümet, siyasi parti, lider ve seçkinleri kendi boyunduruğu altına alarak ve zayıf bölge ve insanlara ızdırap vererek milli karar alanlarında pür iktisadi politikaları tutunduracak tarzda küresel sermayenin disiplini hükümetlere empoze etmesidir.

Bunun sonuçları arasında devletin tek taraflı olarak siyasi nüfuzdan arındırılması da vardır. Zira hâkim medya tarafından gezegenin bütün köşelerine bir görev aşkıyla yayılan geniş kabul gören algılamalara göre yeni-liberalizm, "şehirdeki yegâne oyun haline gelmiştir. Böyle bir yeni-liberal zihniyet refaha, istihdama, çevre korumaya, sağlık hizmetlerine, eğitime ve hatta fakirliğin azaltılmasına ayrılan sosyal kamu sektörü harcamalarına kökünden karşıdır. Bu harcamalar büyük ölçüde yerleşmiştir ve seçim kaygıları kadar hukuki engeller ve vatandaş tepkisi dolayısıyla bunların doğrudan azaltılması zordur. Ne var ki, siyasi gel-git kesinlikle yeni-liberal yönde ilerlemektedir ve halk çok şiddetli tepki göstermeden kemer sıkıma yönlendirilebildiği müddetçe de bu böyle devam edecektir. Bugün orta tabaka, özellikle başlıca siyasi partilerce temsil edildiği şekliyle, genelde pasifleştirilmiş haldedir ve ortaya çıkan tepki ise küresel sermayeyi mahkûm eden ve yüksek işsizlik ve durağan ücretler konusunda göçmenleri suçlayan yerlici aşırı sağ kanata gösterilen destekteki artış biçiminde olmuştur.

Bu şartlar, eğer uygun bir biçimde yatıştırılmazsa, insan toplumu için genelde korkunç bir geleceği haber verir ve bu noktada iktisadi politikayla ilgili alternatif yönelişlere başvurma eğilimi de bağlamını yitirmiş gözükür; buna inanıldığı ölçüde bir boyun eğme ve çaresizlik havası doğar. İnsan hakları ve çevre koruma örneklerinde değişen derecelerde olduğu gibi, normatif hedefler siyasi sahalarda tasdik edilmeye devam ettiği ölçüde, bunların kaynaklar üzerindeki hakiki talepleri ya büyüme ve rekabet gücü üzerindeki talihsiz bir yük, ya da piyasa güdümlü bütünleşmiş bir dünya ekonomisinde artık zor kabul edilebilen bir insani lüks muamelesi görür.

Aslında, küreselleşmenin ürettiği zihniyetin bariz aşırı etkilerinden biri de kamu hizmetlerine, özellikle de dış veya küresel boyuta sahip olanlara yapılan harcamaları kısmaya yönelik güçlü baskı uygulamasıdır. Soğuk

Uluslararası ticaret bağlamında, Kuzey'in zengin ülkelerindeki işçi sınıfı ve azınlık grupları insan haklarının ve çevre şartlarının ticari ilişkilerde göz önünde bulundurulması için baskı uygularken (eğer küresel pazarın dışında işlemiyorlar ve dolayısıyla satış ve kar konusunda sınırsal ve devletçi bir görüşe sahip değillerse) iş ve finans dünyasının seçkinleri buna karşı çıkar, zira böyle bir durum Güney'in çoğunda bulunan çok düşük işgücü maliyetlerini ve mevzuata ilişkin yetersiz standartları üretimi dışarıya kaydırma amacıyla kendi avantajlarına kullanma fırsatlarını azaltacaktır.

Küreselleşme bu zararlı insani sonuçları —yani sürecin toplum- al bedelini— ağırlaştırın ve öngörülemez bazı faktörlerden de tarihi olarak etkilenir. İlk olarak, mevcut dönemde küreselleşme yeni-liberal düşünce ve önceliklerin, bilhassa önde gelen piyasa ekonomilerinde, neredeyse hiçbir itirazla maruz kalmadığı ideolojik bir atmosferde ilerlemektedir; sosyal "öteki"nin çöküşü kapitalizmi sanayi devriminin ilk on yıllardan beri görülmeyen bir insafsızlıkla kendi piyasa mantığının peşinde gitmeye teşvik etti. İkincisi, bu yeni-liberal görüş iklimi şu gibi unsurlardan meydana gelen hükümet karşıtı bir toplumsal ruh hali ile pekişmektedir:

Vergi ödemeye karşı tüketimci bir isteksizlik, hükümetlerin sosyal hedefleri savunurken uğradığı ileri sürülen başarısızlık, bilgisayarlar ve elektronik bilginin dönüştürücü medeniyet rolünü vurgulayan ve merkezîyetçiliğe karşı işleyen "üçüncü dalga" teknoloji hareketleri ve siyasi partilerin kendi vatandaşlarına ileriye gören politika teklifleri

sunma kapasitelerinin azalması. Üçüncüsü, sosyal bir güç olarak teşkilatlı işgücünün zayıflamasıyla ve sonuçta Immanuel Wallerstein'in "tehlikeli sınıflar" diye nitelendirdiği kesimden gelen devrimci muhalefet tehdidi algısının ciddi bir biçimde azalmasıyla, hükümetlerin politika yönelişi de gittikçe iş dünyasına doğru kaydı. Ayrıca, gerçek mal ve hizmetlerdeki imalat ve ticaretten çok, para akışı ve entelektüel mülkiyet haklarının elde edilmesiyle biçimlenen bir dünya ekonomisinde sermaye hareketi giderek artmaktadır. Dördüncüsü, ulus aşırı parasal istikrarın yararına kamusal borç ve açık azaltma doğrultusundaki mali zorunluluklar küreselleşmenin başka yönlerini pekiştirmektedir. Beşincisi, bir tarihi süreç olarak küreselleşmenin bu gelişimi, her tür eşitsizliği sergileyen ve böylelikle büyümenin faydalarını toplumlar içi ve arasındaki zaten avantajlı kesimler üzerinde yoğunlaştıran ve en kötü durumdaki kesimlerin göreceli ve mutlak halini ise daha da kötüleştiren bir uluslararası düzen içinde cereyan etmektedir. Afrika'nın Büyük Sahra'nın güneyindeki kesiminin tecrübesi bu genellemeyi teyit eder.

Küreselleşmenin bu ideolojik ve tatbikata ilişkin yönleri ulus aşırı piyasa güçlerinin, devlet iktidarının irade paylaşımına razı hale getirilmesi dâhil, politika sahnesine hâkim olma tarzı ile ilişkilidir. Bu kalkınma modeline "tepeden-küreselleştirme" diyoruz ki bu birçok bakımdan sınırsal otoritenin erişim alanının ötesine yerleşen ve çoğu hükümeti zimnen ortak kılan bir güçler ve meşrulaştırıcı fikirler bütünüdür. Fakat bu şekilde kavranan küreselleşme hem mahalli seviyede hem de ulus aşırı temelde eleştiri ve direnişe yol açmıştır. Bunlardan ilki -bir barajın veya nükleer reaktörün inşa yeri ya da bir ormanın yok edilmesi gibi- genellikle belirli bir zaman ve mekân ile ilişkili iken, ikincisi ise yüzlerce sivil girişimde bilgi ve siyasi eylemin bağlantılandırılmasını içerir. "Aşağıdan-küreselleşme" diye tasvir edilen şey işte bu son bahsedilen olgular bütünüdür.

Şiddetin en aza indirilmesi, iktisadi refahın en yüksek seviyeye çıkarılması, sosyal ve siyasi adaletin gerçekleştirilmesi ve çevre kalitesinin sağlanması. Bu değerler çoğu zaman tutarsız olarak birbirleriyle etkileşirler, ancak bunlar insancıl dünya düzeni biçimlerinin desteklenmesi konusunda büyük ölçüde paylaşılan bir uzlaşmanın ana boyutlarını dile getirdikleri ölçüde normatif olarak tutarlıdır ve mevcut tarihi aşamasında tepeden küreselleştirmenin yönelimlerinin bir kısmıyla ve temel etkilerinin bazılarıyla önemli açılardan çelişir gözükmetedirler.

Küreselleşme Çağında Yeni Direniş Politikası

Tepeden-küreselleştirmeye ilgili siyasi muhalefet biçimleri çeşitli özel şartlarca şekillendirilmektedir. İlk, geleneksel seçim politikası üzerinde yoğunlaşma neredeyse boşunadır, zira anayasal demokrasilerdeki önemli siyasi partiler küresel sermaye disiplininin temel özelliklerini kabul eden bir program ve yönelişe büyük ölçüde bağlanmışlardır. ... Eğer ekonomi politik meselelerine dayanırsa, ekonomik küreselleşmeye direnişin etkili olma ihtimali azdır.

İkincisi, güvenilir bir alternatif iktisadi yaklaşım fikri olarak oluşturulana kadar, toplumsal politika seviyesinde iktisadi küreselleşme eleştirisinin kamuoyu ve seçkinler üzerinde önemli bir etki yapma ihtimali zayıftır. Bu tür bir alternatif yaklaşımın insanları yeterince harekete geçirici etkisi vardır.

Üçüncüsü, tehlikeli sınıfların tekrar ortaya çıkışı bir yana, çeşitli biçimlerdeki ekolojik limitlerin piyasayı, sürdürülebilirlik namına idare edilebilir ekonomik büyüme modeline uzlaşmış bir geçişi isteyen bir dizi işaret göndermeye sevk edeceği beklentileri vardır.

Dördüncüsü, tepeden-küreselleştirme aşırı sağa olan desteğin yeniden dirilmesini kesinlikle yüreklendirmektedir ve aşırı sağdan kaynaklanan siyasi hareketler ılımlı görüşlerin hâkim olduğu hükümetleri korkutarak onları küresel sermayenin disiplinine uyma derecelerini gözden geçirmeye itebilir.

İşgücü ile ilgili olarak bir başka gelişme, çalışan insanların küreselleşmeye karşı bir direniş aracı olarak yeniden grevlere başvurmasıdır. Teşkilatlı işgücü, Kuzeydeki iktisadi büyümeye rağmen, rekabet ve sıkı maliye politikasının olumsuz etkileri dolayısıyla daha büyük bir iktisadi pastanın maddi faydalarına ortak olamadı ve birçok ekonomik sektörde iş kayıpları ve sürekli bir mekânsal sanayi kaydırma tehdidi ile karşılaştı.

Altıncısı, yukarıdan veya aşağıdan olsun, küreselleşme sürecinin tamamına şekil veren şey devletin kimlik politikası üzerindeki kontrolünün zayıflamasıdır ki bunun olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. Cinsiyet, ırk ve sınıfla alakalı olarak ulus aşırı ilişki ağları daha savunulabilir oldu, her ne kadar bunlar, şaşırtıcı olarak, geleneksel etnik kimliklerin yararına devleti tekrar ele geçirmeye çalışan aşırı milliyetçi bir tepki politikası ile birlikte varlıklarını sürdürseler de. ... Bununla birlikte, asıl önemli nokta tepeden-küreselleştirmeye karşı direnmek için sahip olunan demokratik alanın genellikle ya mahalli seviyelerde ya da ulus aşırı seviyede bulunmasıdır.

Yedincisi, piyasa mantığını Dünya Ticaret Örgütü ve Bretton Woods gibi küresel iktisadi yönetim yapılarında somutlaştırmaya yönelik siyasi eğilimlerle, kozmopolit demokrasi vizyonunu gerçekleştirilmeye çalışan ulus aşırı siyasi güçler arasındaki bu etki-tepki ilişkisine programlı bir cevabın formülasyonu zorunlu hale gelmiştir. Daha doğrudan, millî hükümetlerin düzenleyici çabalarını desteklemek için seçici olarak militanca taktikler de uygulayabilir. ... Buradaki mesele çevre koyalı ilgiliydi, fakat tüketici baskısı taktiği ulus aşırı sosyal gündeme yerleşebilecek her türlü meseleye ilişkin olarak kullanılabilir.

Bu aşamada, belirginleşen bu küreselleşme çağındaki direniş politikası oluşma halindedir. İktisadi ve siyasi şartların çarpıklığı ve küresel kapsam dolayısıyla taktikler ve öncelikler farklılık gösterecek ve mahalli, milli ve bölgesel şartlara uyum sağlayacaktır. Tepeden-küreselleştirme nasıl homojenlik ve birliğe eğilimli, ise aşağıdan-küreselleşme de heterojenlik ve farklılığa, hatta gerilim ve çelişkiye meyleder. Bu karşıtlık tepeden-aşağıya hiyerarşi politikası ile tabandan-yukarıya katılımcı politika arasındaki temel farka dikkat çeker. Bu bir tarafın kazancının diğerinin kaybına eşit olduğu bir sıfır-toplam rekabeti olmayıp, ulus aşırı demokratik hedeflerin küresel piyasa işleyişini insanların refahı ve yeryüzünün taşıma kapasitesi ile bağdaştırmak üzere tasarlandığı bir rekabettir. Böyle bir bağdaştırmanın mümkün olup olmadığı konusu yeni bir binyılın şafağındaki en belirgin siyasi mesele olabilir.

Küresel Sivil Toplum: Bakış açıları, Girişimler, Hareketler

Terminoloji Üzerine Bir Not

Aktörleri bir araya getirmede faydalı olan terminoloji hususunda da benzeri bir problem ortaya çıkar. Küresel sivil toplumla ilişkili aktörler için "hükümet-dışı örgütler" tabirini kullanmak uygun görünüyor, çünkü doğru ve kullanışlı olmasının yanı sıra, çok geniş çapta kullanılmaktadır ve bu yüzden kolayca tanınmaktadır. Ancak bu tabir hükümler devlet ve devletler sisteminin gittikçe zayıflayan düzen sağlama kapasitesi hakkındaki temel hipotezle ilişkili olarak bir ölçüde yanıltıcıdır. Hükümet-dışı örgütler diye adlandırarak, küresel sivil toplumun aktörlerini ve eylemini devletlerin hükümetleriyle karşılaştırmak onlara ikincil bir statü vermek ve Westfalyacı hükümler devletler dünyasının çağdaş dünya düzeninin tek geçerli unsuru olarak sürdürdüğünü ima etmektir. Son zamanlara kadar bu hiyerarşi ikiliği haklı gösterilebilirdi, çünkü devletin üstünlüğü gözle görülür bir gerçektir ve özerk eylemde bulunabilen başka önemli uluslararası aktörlerin yokluğu da bunu pekiştiriyordu.

"Küresel sivil toplum" ile hem devlet içinde hem de ulus aşırı seviyede, kar amacı gütmeyen gönüllü ferdi ve kolektif vatandaş girişimlerinin doldurduğu eylem ve düşünce alanı kastedilmektedir. Küresel bir yönelişten ortaya çıkan bu girişimler, en azından kısmen, kısmen ya da tamamen zararlı olarak algılanan bazı küreselleştirici eğilimlere verilen karşılıklardır. Bugün küresel provokasyonun çoğu doğrudan ya da dolaylı olarak, piyasa güçleriyle ve bölgesel ve küresel sermayenin disipliniyle ilgilidir. İleride açıklanacağı gibi, ekonomik küreselleşme konusunda böyle eleştirel bir tavır, bu gelişmelerin tümünden inkârını gerektirmeyip sadece ters etkileri düzenlemeye ve sosyal adaletsizlikleri düzeltmeye çalışır.

Benim burada savunduğum noktalardan biri tepeden-küreselleştirmeye karşı gösterilen tepkilerden bir bölümünün tehlikeli aşırı ve şovenist toplumsal enerjilere yol açtığıdır ki bunlar anarşik bir devletler topluluğunun insani yönetim doğrultusundaki evriminin normatif yanına dayanan modern laik dünyanın başarılarını tehdit etmektedir. Tezi yerine oturtacak olursak, tepeden-küreselleştirmenin çeşitli yönlerinden kaynaklanan güçlü, olumlu sonuçlar ve imkânlar vardır. Öte yandan, aşağıdan-küreselleşmenin tarihi rolü, hem halen piyasa merkezli ve devletçi görüşlerin işgal ettiği yerlere alternatif ideolojik ve siyasi alan sağlayarak hem de mevcut safhasında küreselleşmeye haklı olarak atfedilebilecek aşırılık ve çarpıklıklara direniş göstererek tepeden küreselleştirmenin olumsuz özelliklerine karşı çıkmak ve bunları dönüştürmektir. Bir başka deyişle, aşağıdan-küreselleşme tepeden-küreselleştirmeye dogmatik olarak karşı olmayıp, olumsuz sonuçlardan kaçınılması ve bugün iş ve finans dünyalarının devlet seviyesinde ve ötesinde karar alma süreci üzerindeki denetimsiz nüfuzuna karşı dengeleyici bir ağırlık sağlanmasıyla ilgilenmektedir.

Tarihi Şartların Deformasyonu

Belirli tanımlayıcı tarihi şartlar tepeden-küreselleştirmenin ortaya çıkardığı kendine özgü meseleleri daha da belirgin hale getirdi. Hepsinden önce, Soğuk Savaşın bitişi Kuzey'de iktisat politikasına Keynes'çi yaklaşımların terk edilmesini destekleyen ve bunların yerine özel sektörün özerkliğine verilen yeni-liberal ağırlığın güçlü bir versiyonunun, sosyal politikaya da pür iktisat zaviyeli bir yaklaşımın getirilmesini savunan, böylelikle sıkı para politikası, kaynakların etkin tahsisi, özelleştirme ve uluslararası rekabette başarı sağlamak yoluyla işgücü ile iş dünyası arasındaki sosyal uzlaşmaları aşındıran bir ideolojik atmosfer meydana getirdi. Bu yönlerde ilerleyen başka baskılar da vardı: Birçok devlette "refah devleti" karşısındaki toplumsal tavırların dalgalanması, problem çözme konusunda hükümet ve kamu sektörü yaklaşımlarına duyulan genel güvensizlik, teşkilatlı işgücünün giderek zayıflayan siyasi etkisi, sanayiciliğin küçülmesi ve elektronik ve enformasyon sektörlerinin parlaması, ıslah retoriği ve projelerine ilişkin duyulan büyük hayal kırıklığı ve hepsinden öte, Güneydeki, özellikle Asya-Pasifik bölgesindeki ülkelerin var olduğu iddia edilen rekabet avantajlarının giderilmesi yönündeki baskılar.

Küreselleşme bütünleştirici etkisi açısından geri çevrilemeyecek kadar geniş çapta kabul görmüş ve yerleşmiştir. Son zamanlardaki küresel eğilimler piyasaların karşı çıkılmaz hâkimiyetini ve entegrasyonunu ortaya koymaktadır. Jeffrey Sachs'ın deyişle, "kapitalizm artık dünya nüfusunun yaklaşık %90'ına yayılmış durumdadır, çünkü ekonomik büyümenin motoru olarak dünyanın hemen hemen her kısmı serbest ticaret, muteber dövizlere her an çevrilebilir (konvertibl) milli paralar, yatırım yönelik yabancı sermaye hareketleri ve özel mülkiyete siyasi bağlılık yoluyla birbirine bağlanmıştır".

Piyasaların mantığına göre aşağıdan-küreselleşmenin bağlamını kuran şey bu yeniden ekonomik yapılanma sürecidir. Buradaki stratejik soru şudur: Bu güçler halen tekâmül eden tepeden küreselleşmenin dengesiz menfi etkilerine tesirli bir biçimde nasıl karşı durabilir? Bu zararlı sonuçlar arasında şunlar sayılabilir: Çevrenin ve kaynakların korunmasına yeterince özen gösterilmemesi, halen piyasaya yeterince girememiş olan sosyal kesim, ülke ve bölgelerin ciddi sıkıntılarının telafi edilmemesi ve özellikle dünyadaki yoksulluğun ve zengin ile fakiri ayıran uçurumların üstesinden gelmeye yönelik faaliyetleri düzenlemek ve desteklemek için çalışan Birleşmiş Milletler dâhil, sosyal gündem ve küresel kamu hizmetlerine yönelik genel desteğin yokluğu.

Ekonomik Küreselleşmeye Mukabele

Devlet seviyesindeki öğrenme tecrübesi her bir ülkenin özel şartlarıyla ilgili olduğu kadarıyla küresel sermayenin disiplinine boyun eğme şeklinde olmuştur. 'Bağlantıyı kesme' ve "kendi kendine yetme" gibi moda fikirler altüst olmuş durumdadır. ... Uzun süre etkileyici bir kale olarak kalan Castro'nun Küba'sı bile dış yatırım çekmek ve ekonomisini pazar güçlerine açmak için standart kapitalist yaklaşıma başvuruyor. Fukuyama'nın kötü şöhretiyle tanınan "tarihin sonu" tezi, siyasi hayata değil de, politikanın iktisadi yönlerine uygulanmayla sınırlanırsa kısmen doğrudur, en azından şimdilik.

Ekonomik küreselleşmeye karşı bir başka tür tepki de olumsuz olmuştur. Bu, (çeşitli kimliklerdeki dini aşırılıklar veya yerli halklar örneğinde olduğu gibi) ya modernlik-öncesi bir geleneksel çerçeveyi geçerli ve erdemli saymaya ya da sermayeyi ülke içinde tutup yabancıları mümkün olduğunca dışarıda bırakmayı savunan müfrit bölgecilere bel bağlayan tepki politikası biçimini alır. Yerli halkların dışında, bu tepkiler laik ya da yabancı olan şer bir "öteki" ile savaş içinde bulunan mahfuz kutsal dini veya milli topluluk üzerindeki vurgusu dolayısıyla sağa eğilimlidir.

İktisadi küreselleşmenin zararlı etkilerinden kaçınmak için sivil toplumun piyasa güçlerinin bu hâkimiyetiyle ilişkili bir dizi çabası olmuştur. Bu tepkilerin en etkili mesele-odaklı olup belirli bir projeye karşı yürütülen mahalli kampanyalar içerir. Daha genel olarak dönüştürücü politika sahasına girmeye yönelik önemli bir çaba 1980'lerde Avrupa'daki yeşil partilerden geldi. Bu yeşil hareketi taktik küreselleştirici eğilimlerin kusurlarını, özellikle çevre için oluşturdukları tehlikeleri açığa vurmada çoğu zaman parlak taktikler sergiledi. Siyasi başarısı, çok sayıda insanı davaları ve programları lehine harekete geçirme yeteneğinden ziyade, siyasi yelpazenin bütün merkezini çevre tehdidini politika gündeminin ön sıralarına alma konusunda etkilemesinden gelmektedir. Fakat yeşil hareketinin bütün topluma yönetimin tüm kademeleri için alternatif bir liderlik sağlamak veya küresel reformu destekleme maksadıyla faaliyetlerini uluslararası arenaya yaymak için kimliğini genelleştirme çabası, yeşil birliğini birçok yerde ve bilhassa Almanya'da bölen engeller ve iç anlaşmazlıklarla karşılaştı. Yerleşik siyasi partilerin ötesinde yeşil çerçevesi içinde yeni bir radikalliği savunanlar ütopyacı hayalci olarak görülürken, mevcut yapı içinde nüfuzu tercih edenler ise hizaya getirilmiş kurbanlar veya fırsatçılar olarak damgalanıp hor görüldüler. Yeşil hareketi ve siyasi partileri 1990'larda da sürdürdüler, fakat marjinal kaldılar ve ne küreselleşmenin sağladığına alternatif güvenilir bir dünya görüşü sunabildiler ne de yerleşik sistemi tehdit etmeye yetecek bir seçmen desteği çekebildiler.

Mahallcilik de bir başka tepki çeşidiydi: Bunlar genellikle bir nükleer santral veya baraj inşasını hedef aldılar, topraklarını veya geleneksel hayat tarzlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan insanları ve de bazen, fakirleri desteklemek ya da tabiatı korumak isteyen başka insanları harekete geçirdiler. Bu mücadeleler kayda değer bazı başarılar elde ettiler. 12 Ancak bunlar küreselleşme ile ilgili bazı bozukluklara gösterilen tepkiler olup müteşebbisleri daha öngörülü olmaya ve halkla ilişkiler yeteneklerini geliştirmeye sevk etmekten başka pek bir şey yapamazlar.

Küresel sivil toplum unsurlarının, ortak küresel zenginlikleri küreselleşmenin daha yağmacı boyutlarına karşı koruma yolundaki çabaları daha önemli olmuştur. ... Lakin her ne kadar bentlerdeki deliklerden bazılarını tıkasalar da, bu çabalar tutarlı bir eleştiriye ya da alternatif bir ideolojiye dayanmazlar ve bu yüzden de, küreselleşmenin özünde olan düzensizlikleri ihmal ederken, semptomlar seviyesinde hareket ederler.

Dünya Düzeni Modelleri Projesi (DDMP) ise ulus aşırı bir bağımsız akademisyenler grubu tarafından ortaya konulan teşhis ve reçete aracılığıyla var olan düzeni sarsmaya ve alternatifler bulmaya yönelik bir bakıma daha kıyıda kalmış bir çabaya örnektir. Bu grubun çabaları dünya şartları hakkında akademik düşünmeden öteye pek gitmedi. Ayrıca, yakın zamanlara kadar, politika odağı ve asil ilgi alanı savaştı ve grup ancak daha sonraları çevre tehlikesiyle ilgilenmeye başladı. DDMP kapsamlı değerlendirmeler yaptıysa da, projenin arka planı ve katılımcıları onu iktisadi küreselleşmenin kendine özgü tehditleri ve katkılarına karşı daha az duyarlı kıldılar. Böylece, projenin savaş ve savaştan hükümler devlete vurgusu ne devletin kalıcılığı ne de onun küresel piyasa güçlerince *araçlaştırılmasından* kaçınma ihtiyacı ile uyuştu. Artık en başta gelen dünya düzeni tehlikesi hükümler devletin mutlak güvenlik talepleri değildir, fakat devletin kendi vatandaşlarını, özellikle de en zayıfları dünya ekonomisinin işleyişine karşı koruyamamasıdır.

Öyleyse ileri sürülen şey, iktisadi küreselleşmenin getirdiği zorlukların birbiriyle bağlantılı iki bakımdan yeterli tepki meydana getirmediğidir: Birincisi, yeni-liberalizmin çeşitli yorumlarının temeldeki kadar tutarlı olacak ve aşağıdan-küreselleşme ile ilişkili sosyal güçlere ortak bir teorik çerçeve, siyasi dil ve program sunabilecek bir

ideolojik tavır yokluğu; ikincisi, devlet ve piyasanın karşı konulamaz sürekliliğini ve yapılan örgütleyici katkıları kabul ederken, fakirlik, sosyal marjinalleşme ve çevre tahribi ile ilgili en temel normatif problemlere hitap edecek kadar derinleşebilen açık sözlü bir tepeden-küreselleştirme eleştirisi; aşağıdan-küreselleşmenin siyasi amaçları böylece aynı anda hem sert hem de reformcu olur.

Tepeden-küreselleştirmenin kuvvetleri küreselleşmeyi kontrolü altına almıştır ve onu, özelleştirme, serbest ticaret, sıkı maliye politikası ve rekabetçilik gibi birtakım tutum ve politikaların yararına devleti ciddi ölçüde araç kılan pür iktisatçı bir zaviye doğrultusunda itmektedir. Ancak "sürdürülebilir kalkınma", "küresel refah", "sibernetik hürriyetçilik" gibi başka seçenekler de vardır.

Tutarlılığa Doğru: Normatif Demokrasinin Teori ve Pratiği

Normatif demokrasi "anayasal demokrasinin daha sınırlı kapsamına alternatif olarak ileri sürülen daha ilerici bir hareket olarak Walden Bello'nun "asli demokrasi" (*substantive democracy*) çağrısına da yaklaşır. Ben normatif demokrasiyi asil olanına tercih ediyorum, zira ilki ahlaki ve hukuki normları vurgular ve böylece siyaseti ahlaki gaye ve değerlerle tekrar bağlar ve yeni-liberalizm, tüketimcilik ve çoğu laiklik biçimlerinin ahlaki açıdan boşluğuna dikkat çeker. Ayrıca pratik bir sebep de vardır: ahlaki gaye ve manevi ilgilerin ilerici siyasetin yenilenmesi için önemini kabul ederken, aynı zamanda yeniden canlanan teşkilatlı dinin siyasi cazibesini zayıflatmak.

Batıdaki yaygın iddiaların aksine; iktisadi performansın anayasal demokrasi ve insan haklarına doğrudan bağlı olduğu tezinin hiçbir ampirik temeli yoktur. ... Fakat aslında demokrasi, küresel sivil toplum açısından özünde anlamlı bir siyasi eylem biçimidir; özellikle böyle bir eylem, devrimci olduğunda bile, şiddetten kaçındığı ve onu reddettiği ölçüde. Bu bakımdan, sivil toplumdaki bazı farklı eğilimler tarafında amaç ve araçlar, şimdilik açıkça olmasa da, gittikçe birbirine yaklaşmaktadır. Mesele odaklı hareketler, şiddet içermeyen demokrasi hareketleri, jeopolitik yapılarla bağlantılarını en aza indiren hükümetler buna örnek olarak verilebilir. Bu yaklaşım, aşağıdan-küreselleşmeyle ilişkili bakış açısında daha fazla ideolojik tutarlılık ve çeşitli koalisyon fırsatları sunar. Bu arka plana göre, normatif demokrasi (dogmacı olarak değil, benzerlikleri sergilemek için) teori kurmak için çekici bir şemsiye gibi gözükür.

Normatif demokrasi laik modern devletle irtibatlı temel fikirler hakkında kuşatıcı görüşler benimser: Artık güvenlik, çevrenin korunmasını ve ekonomik hayatın savunulmasını da içerir; insan hakları, kalkınma hakkı, barış hakkı ve kendi kaderini belirleme hakkı gibi toplumsal hakları olduğu kadar sosyal ve iktisadi hakları da içine alır; demokrasi, anayasal ve serbest, düzenli seçimlerin ötesine gider ve yönetimin insan refahı ve güzel bir çevre için işlemesi ve yurttaşların karar verme sahalarına girebilmesi gibi bir dizi başka teminatı da içerir.

O yüzden bu, bir dilek listesi türünden bir sıralama olmayıp, yerleşik bir uzlaşmayı tasvir edip açıklamak ister. Bu uzlaşmanın unsurları şunlardır:

1. *Vatandaşların rızası* Söz konusu topluluğun daimi nüfusunun idari kurumlarca temsil edildiğinin ve bu nüfusun rıza beyanı ile meşruiyet kaynağı olduğunun düzenli aralıklarla gösterilmesini gerektirir. Seçimler bölgesel topluluklar için hükümlere meşruiyet vermenin yerleşmiş usulleridir, fakat referandumlar, başvuru hakları ve bir yöneticinin halkoyu ile azledilmesi başka tür siyasi topluluklar, özellikle bölgesel ve küresel ölçekteki için uygun olabilirken, doğrudan demokrasi ise en çok mahalli siyasi faaliyet için anlamlı olabilir; maksat esnek ve uyumlu olmaktır.
2. *Hukuk devleti* Bütün yönetim tarzlarının, otorite üzerine etkili sınırlar koyma yanında yasama, yürütme, yargı ve idari süreçler arasında bir tür denge ve denetim sağlama yolu olarak kanunun disiplini altında olmasını gerekli kılar; ayrıca sivil girişimlerin işleyiş esasları, konferans bildirileri ve toplumsal kurumlar (mesela, Roma'daki Daimi Halklar Mahkemesi) ile ilgili normatif taleplerine karşı duyarlı olunmasını gerektirir.
3. *İnsan hakları* Farklı kültürel, ekonomik ve siyasi olguların ve önceliklerin göz önünde bulundurulmasını ve insan haklarının tarafsızca ve etkili bir biçimde uygulanması için küresel, bölgesel, devlet ve ulus aşırı sivil otorite kaynaklarından türeyen bir mekanizmanın kurulmasını gerektirir. Burada insan hakları medeni ve siyasi hakları olduğu kadar, iktisadi, sosyal ve kültürel hakları da kuşatacak biçimde kavranmakta, hem ferdi hem de topluluk hakları göz önünde bulundurulmakta ve çeşitli farklılık boyutlarına ve temel topluluk duyarlılıklarına karşı hoşgörü vurgulanmaktadır.
4. *Katılım* Hükümet etme sürecine odaklanmış bulunan toplumun siyasi hayatında etkili ve anlamlı katılma tarzlarını gerektirir, fakat bu, işyeri ve ev dâhil, sosyal yönetimin bütün biçimlerini kapsar. Katılım doğrudan ya da dolaylı — yani temsili— olabilir, ancak fırsat eşitliği ideali temelinde görüşlerin dile getirilmesini ve karar süreçleri üzerinde etkili olmayı mümkün kılar. Anlamlı katılım doğrultusunda ilerleme kaydetmek amacıyla, seçimlerden başka metotlar bulmak için yeni fikirler ihtiyacı vardır.
5. *Hesaba Çekilebilirlik* Devlet seviyesinde, resmi makamları doldurmuş kişilerin otorite kullanımında hesap sorulması için ve ayrıca piyasanın ve uluslararası kurumların işleyişine ilişkin, uygun mekanizmaları gerektirir. Bir uluslararası suç mahkemesi ideali ise geleneksel olarak kanun hükmünden muaf muamelesi gören güçlü konumlardaki insanların da hesap vermesini sağlamak için bir mekanizmadır.
6. *Kamusal hizmetler* Sağlık, eğitim, barınma ve temel insan ihtiyaçlarına ilişkin olarak zenginlik ortasında yoksulluğun sürmesi hususunda özel tedarik ve kamusal tedarik arasında ciddiyet bakımından ülkeden ülkeye değişen ve giderek artan dengesizlikleri düzeltten gözden geçirilmiş bir sosyal gündem gerektirir. Ayrıca çevre

koruma, ekonomik küreselleşmenin denetim altına alınması, yenilik getirici kültür faaliyetleri ve mahalli, bölgesel ve küresel seviyelerde yönetim için altyapı geliştirilmesini de ister. Onun için, ya finansal hareketler ve uluslararası hava seyahatine tüketim veya işlem vergisi getirilerek ya da mahalli, milli, bölgesel ve küresel çaptaki kamu hizmetlerine maddi kaynak sağlamak için güvenilir ve hakkaniyetli yollar bulunarak fon sağlamanın siyasi etkilerden tedricen kurtarılması gereklidir.

7. **Şeffaflık** Çeşitli sosyal etkileşim seviyelerinde yönetim kurumları ile vatandaşlar arasında güven inşa eden bilgi ve enformasyon konusunda açıklık gerektirir. Aslında, anayasal bir hak olan bilme hakkının sağlanmasını ister, kamu sektöründeki gizliliğe ve gizli operasyonlara karşı tepki gösterir ve (CIA'nin hava kuvvetleri casusluk faaliyetlerini korumak için sözde "UFO görüntüleri" hakkında yıllarca yalan söylemesi gibi) hükümet yalanlarını suç sayar. Uluslararası sahada ise şeffaflık, askeri harcamalar ve silah satışları bakımından bilhassa önemlidir.

8. **Şiddetten kaçınma** Aşağıdan-küreselleşmenin tahkimi ve asli demokrasinin desteklenmesi şiddetten uzak politika ve çatışma çözümü konusunda şartlı bir taahhüttür. Böyle bir taahhüt, katı ve dar bir biçimde yorumlanan uluslararası hukukla korunan kendini savunma haklarını ortadan kaldırmaz ve zulme uğrayan halkların sınırlı bir biçimde şiddete başvurmasına da karşı çıkmaz. Şiddetten kaçınan böyle bir ahlak hükümetlere şu yükümlülükleri getirir: Kitle imha silahlarını reddetmek, silahsızlanma görüşme ve çabalarını kemali ciddiyetle yürütmek ve ayrıca şehir ve mahalle seviyesinde huzur ve asayiş dâhil, her türlü sosyal etkileşim nezdinde tatbik edilebilir huzur ve asayiş sağlama yaklaşımlarında askeri çözümlerden uzaklaşmaya ilişkin azami taahhüt altına girmek. Böyle bir taahhüt bir yönetim seçeneği olarak idam cezasına prensip seviyesinde karşı çıkmayı da içine alır.

Aşağıdan-Küreselleşme ve Devlet: Çetin Kapaşma

Devlet sosyalizmi ideolojisine bağlılığına rağmen Çin bile, devlet emriyle ve başarıyla, ekonomi politikasına piyasa-yönlü bir yaklaşım sergiledi. Devlet, küresel sermayenin disiplinine az çok bağlı kaldığı müddetçe, ekonomik performansını tehlikeye sokmadan, vatandaşlarına nazaran otoriter kalabilir ve böylece üretim maliyeti, tasarruf ve sermaye çekme bakımından rekabet gücü kazanabilir. Bu açıardan, küresel bir ideoloji olarak yeni-liberalizm saf iktisatçı karakterdedir ve asgari olarak düzenli adil seçimler anlamında bile demokratik yönetime bir bağlılık ima etmez.

Aşağıdan-küreselleşme, çok sayıda mahalli mücadeleye yol açmasına ilaveten, yeni-liberalizm karşısında bir dengeleyici olarak asit demokrasinin ulus aşırı seviyede desteklenmesi için bir vasıta da. Henüz tutarlı bir teori ve pratik bütünü olarak öne sürülmemiş bir alternatif, ya da birbirine yakın bir dizi alternatif sağlar, fakat ortaya çıkmakta olan küresel sivil toplumun tam ifade edilmemiş ortak zemini olmayı sürdürür. Sınırları ve kimlikleri kapayan tepki politikasının tersine, asil demokrasi, bir yandan kamu hizmetleri üretiminin özelleştirilmesi ve piyasaya bırakılması için gelen baskılara karşı dururken, diğer yandan tepeden küreselleştirmeyle yan yana bulunan açıklık ve dinamizmin çoğunu koruyan bir uzlaşma politikası arar. Aslında asit demokrasi çeşitli yönleriyle küreselleşmenin gerçeklerini tam olarak hesaba katan bir sosyal denge kurma arayışındadır. Böyle bir süreç, İskandinavya'da refah devletinden geri dönüşün gösterdiği gibi, ülke ülke başarıya ulaşamaz fakat bölgesel ve küresel çevrelerde ilerlemek zorundadır. ... Aşağıdan-küreselleşmeyi teşkil eden dağınık sosyal güçlerin acil hedefi, sermayenin mantığı ile (kısa ve daha uzun vadeli hedefleri dâhil) vatandaşların öncelikleri arasında aracı olma rolünü yeni baştan tanımlayacak ölçüde devleti yeniden araç haline getirmektir.

Sonuç

Çevre, kalkınma ve insan hakları ile ilgili çoğu meselede görüldüğü gibi, birçok özel durumda devlet ve sosyal hareketler arasında bazı koalisyonlar ortaya çıkmaktadır. Hatta şu da vuku bulabilir: Ulus aşırı şirketler ve bankalar kendi çıkarları konusunda daha uzun vadeli bir bakış açısı benimseyebilir ve aşağıdan-küreselleşmenin tercihleriyle olan zıtlığı yumuşatmak için tepeden-küreselleştirmenin politika içeriğini değiştirmeye girişebilirler. Önceden birbirlerine karşı olan sosyal güçlerin böyle beklenmedik bir yakınlaşmasının on dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda "sosyal demokrasiyi ve 'refah devletini üreten bir tür uzlaşmaya yol açtığını hatırlamakta fayda vardır. Küreselleşmenin *bugünkü* yürütülme tarzından kaynaklanan gerilimlerin bazılarını çözüme kavuşturmaya yönelik bir yol olarak bölgesel ve küresel seviyelerde bu tür yakınlaşmaların önüne geçmeyi gerektiren hiçbir açık sebep yoktur.

Vatandaşlığı Yeniden Şekillendirmek

Münakaşayı Tanımlamak

Devletlerin vatandaşlarının/uyruklarının dış hukuki eşitliğine rağmen, devletler içindeki ayrımcı uygulamalar cinsiyet, ırk, sınıf, din ve bölge hakkında çok sayıda probleme yol açarak bütün yurttaşların eşit katılım mücadelesini ciddi, bitmemiş bir mücadele kıldı. Yine de, vatandaşlık çoğu zaman ferdi hak ve faydalar, özellikle de sosyal ve iktisadi faydalar için bir odak noktası olarak hizmet verdi. Vatandaşlık üzerindeki bu vurgu Fransız Devriminin fert ile hükümler devlet seviyesindeki hükümet arasındaki ilişkiyi belirlemedeki yeni ufuklar açan önemine çok şey borçludur. Daha geniş anlaşılırsa bu, kraliyet otoritesi ya da ilahi otorite adına ileri sürülen mutlakiyetçi taleplere karşı Avrupa'da verilen mücadelelerin —ki bu çeşitli yollarla en azından Magna Carta'ya kadar geri götürülebilen bir süreçtir— doğrudan bir sonucuydu. Bu tarihi süreçle ortaya çıkan şey ise belirli sınıfsal, etnik ve dini kimlikten bağımsız olarak, kanun önünde resmen eşitliğin sağlanmasıdır ki modernlikten önceki feodal

hiyerarşiler göz önünde bulundurulduğunda, bu hiç de küçümsenecek bir başarı değildi.

Esas münakaşa iktisadi küreselleşmenin, geleneksel vatandaşlığın temellerini tümüyle kaldırmasa da aşındırarak azaltmak gibi birçok yolla siyasi kimliklerin (özellikle seçkin kesimin) konumunu değiştirerek halk ile devlet arasındaki toprak (territorial) bağlarını zayıflatmasıdır. Fakat sonuçlar farklı, hatta çelişkilidir. Küreselleşme tarafından olumsuz yönde etkilenen bazı fertler şimdi çok daha sınırsal ve şovenisttir. post modern ruh haline uygun olarak, bugünlerde bazı çevrelerde havalı bir biçimde bir "dünya vatandaşı", "Avrupa vatandaşı", "yurttaş hacı" veya "netteş (İnternet yurttaşı)" olmaktan bahsetmek moda oldu. Vatandaşlığın bu şekilde milli sınırlardan arındırılması, genelde yurtsever vatandaşların ezici çoğunluğunu devlet ve bayraklarına bağlayan hala "yoğun" ilişkilere kıyasla, halen ve yakın gelecek için, aşırı "ince" (yüzeysel ve ütopyacı yahut ateşli internet sörfçüleri gibi, gerçek fakat toplumun yalnızca minik bir parçasını cezbeden) duyguları yansıtıyor görünmektedir. Bu "yoğun" bağlar, eğer ülke savunması için bir nihai fedakârlık gerekli görülürse, ölümüne sadakat bağlarıdır. En zinde devrinde hükümler devlet "yoğun" sadakat duygularının muhatabıydı.

Küreselleşmeye karşı muhalefetin kendi içinde verimli işbirliğine gidip gitmeyeceği görülecektir ve bu hem ciddi ekonomik krizler yaşanmasına hem de iktisat politikasına alternatif bir yaklaşım sağlayan üretken liderlere bağlı olabilir. Direniş kesinlikle büyüyor ve güçleniyor ve yeni-liberal uzlaşmanın derinliği ve iradesi Soğuk Savaşın bitişinden bu yana çeşitli ortamlarda ilk defa sınıyor.

Vatandaşlığın Gerilemesi: Bazı Düzenleme Boyutları

Devletin değişen rolü

Mekân sınırlamasına özel bir eğilimi olan modern devlet kendi sınırları içinde yaşayan insanlara bir ayrıcalık sağladı ve onlara gelmiş geçmiş en güçlü ve dayanıklı ideolojiyle, yani milliyetçilikle birlikte anılan bir ana kimlik bahsetti. Bilindiği gibi, Batı'da yönetilenler ve yönetenler yüzyıllar boyu dinamik bir dengeye ulaşmak için mücadele verdiler. Bu denge öncelikle, ferdi bir tebaa olarak gören kraliyet anlayışının kastettiğinden tamamen farklı bir statüye sahip olan vatandaşın hak ve vazifelerine atıfla dile getirildi. Siyasi demokrasinin yükselişi bu ayrımı keskinleştirdiği gibi, düzenli ve serbest seçimler aracılığıyla liderleri ve sorumlu temsilcileri seçen vatandaşların meşrulaştırıcı rolünü ve hükümetlere ve garanti altına alınan haklara sınırlama getiren anayasal çerçeveyi de vurguladı. Marksist ve başka bazı eleştiri çizgilerinin ortaya koyduğu gibi, demokrasi iddialarına ve seçim törenlerine rağmen, hükümetler çoğu zaman büyük ölçüde, baskın çıkar gruplarının lehine yönetildi. Bununla birlikte, asıl işleyiş itibarıyla, bunların yönelişi sınırsaldı. Değişen bağlılık ve yabancılaşma dereceleriyle, yurttaşlar da gelecekte yalnızca devletin çerçevesi içinde gördüler. Hatta zincirlerinden başka kaybedecek pek bir şeyleri olmayan sosyalist düşünceli işçilerin bile sınıf dayanışmasının gerekleri üzerine inşa edilen ulus aşırı kimliklere pek o kadar da yürekten bağlı olmadıkları anlaşıldı. Bu asırdaki savaş dönemlerinde, milliyetçi ideolojiler ve vatanperverce çağrılar, sosyalist dayanışma çağrılarında üstün çıktı ve yoldaşları uluslar arası sınırların öte tarafında yüzüstü bıraktı.

Fakat değişken olsa da, küreselleşmenin etkileri devleti ve hâkim zümrelerin bakış açısını yeniden yönlendirerek, bunlara milli kimlik ruhunu zayıflatan sınırsal olmayan bir karakter kazandırdı. ... Daha somut olarak ifade edilirse, hükümetler genişletilmiş ticaret, elverişli bütçe dengeleri, sağlıklı maliye ve makroekonomi politikaları ve sermaye hareketliliği için en iyi fırsatları öncelikler olarak kabul ederek rol ve işleyişlerini küreselleşmeyle uyumlu hale getiriyorlar. Yönetici sınıfların zihniyeti o derece sınırsallıktan uzaklaştı ki, "güvenlik" bile ülke bütünlüğünü savunmadan çok, küresel ekonomiye referansla tanımlanmaktadır.

Vatandaşa sunulan seçenekler gittikçe daha anlamsız olmaktadır, özellikle de ekonomik küreselleşmenin bir sonucu olarak kaybediyor gözüken alttaki %80'lik dilim için. Bunun sonucunda pasiflik, çaresizlik ve yabancılaşma ortaya çıkar ve ayrıcalıklı %20'lik kesim ise gittikçe kendi vatandaşlarının halinden anlamaz olur. Bunun bir istisnası tepki olgularının, eğer ateşlenirlerse sınırsal tutkuların hala ciddi tesir yapacağını hatırlatmasıdır. Çatışan çıkarlar ve ferdiyetçilik dolayısıyla zaten hiçbir zaman çok güçlü olmayan vatandaşlar arası dayanışma bağları, son zamanlarda kötü bir biçimde yıpranmaktadır.

Avantajsız durumdaki yurttaşlar şu ana unsurlara bölünürler: İki ve en mühimi durağan ve kafası karışmış halk yığını; ikincisi, aşırı sağ-kanat politikaya yeniden hayat veren kızgın ve yanlış yönlendirilmiş kabileci azınlık ve üçüncüsü, mahalli ve ulus aşırı seviyede (fakat milli ve henüz siyasi seviyede değil) kendisini örgütleyen ve bir kozmopolit demokrasi ahlaki üzerinde kurulan bir küresel sivil toplum inşa etme projesi olan alternatif küreselleşmeyi ortaya çıkararak ileri görüşlü, faal azınlık. Demokrasiyi yeniden oluşturmaya yönelik bu proje cinsiyet, ırk ve metafizik tutumla tanımını bulan farklı kimliklere daha fazla duyarlılıkla güç kazanır ve çeşitli feminizm türlerine, farklı çevre bilinci türlerine ve yerli halklarınki dâhil, manevi geleneklerin yeniden elde edilmesine yönelik çabaları pekiştirir. Laik, sınırsal devlete üyelik ve katılımı özdeşleşen vatandaşlık hiç şüphesiz, kısmen, devletin milli sınırlarının silikleşmesine psiko-politik uyum göstermek olan bu normatif çabalara göre çok marjinal gözüktür.

Medeniyetsel dini ve etnik kimliklerin yükselişi

Bir siyasi kimlik kaynağı olarak devletin konumunun kısmen değişmesi ve küresel köy hayatının homojenleştirici

boyutlarına dolaylı bir tepki ile yakından alakalı olarak çeşitli alternatif kimlik kaynakları, özellikle de medeniyet, din ve etnik bakış açıları ile ilgili olanlar, yeniden ortaya çıkmıştır. ... Bu eğilimlerin her biri, laik bir devletteki vatandaşların elde etmeyi dilediği türden siyasi kimliğin enerjisini tüketir ki bu kimlik, her şeyden önce, kilise ve devletin ayrılmasıyla ve sadakatın bir vatandaş olma statüsünden türeyen hukuki milliyetçilikle bağlantılı olduğu sonucuyla özdeşleşmiştir.

Burada çarpıcı olan şudur: Özellikle Batı'nın ferdiyetçiliğini reddetmeye yönelik kültürel çaba ve de genellikle "Asya değerleri" biçiminde ifade edilen ve topluluk duygularının önemine dayanan bir alternatif ahlak iddiası göz önünde bulundurulduğunda, bir vatandaş olma hususunda güçlü bir duygunun ortaya çıkması için çok daha az fırsat vardır. Batı'da ise durum farklıdır, zira küreselleşme kültürel bakımdan yabancı bir şey olarak ya da geçmişte ağır bedeller ödeten hegemonyacı bir projenin kurbanları olarak tecrübe edilmedi. Bu yüzden Batılılar için kendi kimliklerini uyumlu hale getirmek, ya Batı-dışı medeniyetlere göre savaşa hazır veya savunmacı bir medeniyet mahalline Huntington tarzı bütünleştirici bir geçiş biçiminde, ya da kültürel post modernizmin önemli bir özelliği ologeldiği biçimiyle bölücü çok kültürlü girişimler yoluyla. Her iki uyum modeli de vatandaşın normal sahasını tabii bir kimlik kategorisine dönüştürür.

Aslında, küreselleşmeyle neşvünema bulan köksüzlük, kimlik geliştirme çabalarını temsil eden bir dizi diyalektik tepkiye yol açar; fakat devletin bakış açısını yeniden yönlendirme ve ele geçirmede küresel sermaye disiplininin gücü göz önünde bulundurulduğunda, bu çabalar vatandaşın rolünü ve fonksiyonunu marjinalleştirir. Bu yüzden, devlet küreselleşmenin ters sınırsal etkileri- ne savunmacı bir biçimde pek fazla tepki gösteremez, çünkü devletin kendisi çoğu zaman küreselleştirici elitin öncelikli denetimi altında olup onun taleplerine cevap verir.

Tepki politikası

Küreselleşmeye karşı muhalefetle özdeşleşen tepki politikası Batı'da genellikle sağ kanat popülizmi canlandırma kaynağı vazifesi gördü. Bu bakımdan, fırsatçı politikacılar işlerin, çalışma şartlarının korkunç olduğu denizaşırı pazarlara kaybedildiğini, göçmenlerin ülkedeki ücretleri düşürdüğünü ve kamu hizmetleri üzerinde baskı uyguladığını ve bütün bunların sıradan işçinin ve ailesinin zararına olduğunu savunarak halkın hoşnutsuzluğunu kullanmaya çalıştı. Bu tür tepki politikası bu dönemin hemen hemen her gelişmiş sanayi toplumunda bulunan yapısal bir özelliği oldu. Böyle bir politika şovenist ve yabancı düşmanı bir milliyetçiliği besler. Bu tarz milliyetçilik ise farklılığa karşı hoşgörüsüzdür ve dolayısıyla, modern laik devletin ideolojik kökü olan hukuki milliyetçiliğe —ki bu bir ferdi üye olarak vatandaş üzerindeki vurguyu da içerir— kökünden aykındır.

Batı-dışı bakış açılarının yükselişi

Dünya düzeni ahlaki diyalog ve uygulamalarda medeniyetler arası bir nitelik kazandıkça, ferdiyetçilik ve vatandaşlık Batı'da bile o kadar öne çıkmıyor. Batı-dışı dünyadaysa bu idealler hiçbir zaman ön planda olmadı. Çeşitli kültürel biçimlerde çok sayıda Batı-dışı erken örneklerin bulunduğu demokrasi ve hatta insan hakları alanında olduğunun aksine, vatandaşlık kavramı nispeten Batı medeniyetine özgü gözüktür ve bu yüzden medeniyetler arası ya da küresel seviyedeki bir siyasi kimlik incelemesinde biraz "taşralı" kalır. Devletin zayıflayan ve değişen rolüyle kısmen alakalı olan ve bugünlerde Batı'nın zihnini meşgul eden vatandaşlığın geleceği gözde bir konudur, fakat neredeyse tamamen medeniyet-içi bir mesele olarak ele alınır.

Kahramanlık-sonrası jeopolitik doğrultusundaki eğilimler

Bu kahramanlık-sonrası jeopolitik tarzı, devletin milli güvenlikle ilgili operasyonları için yurtsever vatandaşın rolüne duyulan ihtiyacı azaltır ve böylelikle dünya tarihinin bu kavşağında vatandaşlığı daha da marjinalleştirir. Kaynaklar üzerindeki askeri maksatlı talepler daha çok küreselleşmenin şartlarına atflla akla uygun hale getirilir ve bu yüzden geçmişin tipik bir vatandaşın bilincini biçimlendiren hayati şan ve utanç hikâyeleri içeren savaşlarıyla özdeşleşen tarihi hatıralar ve siyasi mitlerden faydalanmaz. Aslında, mevcut şartlar altında devlet, ekonomik küreselleşmeyle ilgili iş kayıpları ve hayal kırıklıklarıyla başa çıkma aracı olarak, vatandaşları ilgisiz ve politika dışında tutarak halkı pasifliğe sevk etme eğilimi içindedir.

Ulus aşırı sosyal güçlerin yükselişi

Güç yetirilebilen bağlantılar ve bağlantı ağları kadar, çağdaş hayatın algılanan birbirine bağlı unsurları ile ilişkili yenilikçi ve renkli bir tür politika olarak ulus aşırı sosyal güçler yükselişe geçmiştir. Bilhassa çevre, insan hakları, feminizm, yerli halklar ve Güney'in ekonomik gündemine ilişkin aktivist fertlerin ilgilerinin seviyesi ve yoğunluğu geleneksel vatandaş eylem sahalarından daha fazla enerji çekilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu ayrıca küreselleşmenin ters etkilerini dengelemeye yönelik bir çabayı ve onun kendi çıkarları için küresel arenaları olumlu şekillendirme tekniklerini taklit etmeyi temsil etmektedir. Bu ulus aşırı sosyal güçleri, hükümetlerin tepeden-küreselleşme ile ilgili piyasa-yönlü güçlerce hizaya getirilmesini dengelemek için alternatif bir küreselleşme, aşağıdan-küreselleşme ortaya koyan güçler olarak karşılaştırmak da aydınlatıcıdır. Semantik olarak bu gelişmede ya vatandaşlığın zayıfladığına dair daha fazla delil ya da bir küresel toplumun oluşumuna eşlik eden yeni bir ulus aşırı vatandaşlığın ilk aşamalarını görmek mümkündür. Vatandaşlık mefhumunu ulus aşırı bir mahalle taşıma hususundaki bir isteksizlik onun geçici olacak veya bir tepeden-tepkkiye karşı duramayacak kadar zayıf ve düzensiz

bir politika türü olduğu şeklindeki görüşle açıklanır.

Kimlik ve katılım ulus aşırı hale geldiği ölçüde, önemli bir hedef ulus aşırı iş ve finans güçlerinin işleyişini kısıtlamak için düzenleyici bir çerçeve sağlamaktır. Aktivistlerin buradaki amaçları arasında şunlar vardır: Ortak küresel zenginliklerin korunması, yoksullar için küresel bir güvenlik ağının kurulması, zayıf bölgelerin gündemlerinin desteklenmesi ve bölgesel ve küresel seviyelerde daha yeterli yönetim biçimlerinin meydana getirilmesi.

Ekonomik Küreselleşme ve Vatandaşlığın Geleceği Hakkında Tahminler

Sınırsal hükümler devleti zayıflamasının ve küresel piyasa güçlerinin kuvvetinin bir sonucu olarak modernist rolüne yönelik tehditlere rağmen, vatandaşlığın demokrasinin korunmasına ve insan haklarının gerçekleşmesine potansiyel katkısı, gelecek hakkındaki umut için önemli bir temel olmayı sürdürür. Devlete nispetle hakların ve vazifelerin temeli olarak vatandaşlık fikri çeşitli milli ortamlarda yürütülen muhalefet ve reform politikaları için meşru bir zemin sağlamayı sürdürür. Yurttaş, diğer birçok hususun yanı sıra, hükümet ve siyasi liderlerinden, yurt içindeki toplumun düzeninin sağlanmasıyla ilgili uluslararası yükümlülükler dâhil, hukuka uyacaklarını bekleme hakkına sahiptir. Aslında küreselleşme zaten, insan hakları paketinin bir parçası olarak ülke-içi seviyesinde ekonomik ve sosyal hakların yerine getirilmesine yönelik eş görülmemiş bir ilgi doğurmaktadır.

Elbette ki, iş sahaları için rekabetin arttığı bir ortamda vatandaşlar ile ülkede ikamet eden yabancılar arasında daha keskin hatlar çekme ve ikinci grubu sosyal korumadan ve sağlık, eğitim ve diğer hizmetlerden tam olarak yararlandırmama yönünde bir meyil vardır. Bu bakımdan, eğer göçmenlerin meseleleriyle ilgili bir çözüm bulunmazsa, vatandaşlık statüsünün edinilmesi belirli bir toplumun en zayıf üyeleri üzerine yük yüklemek için bir başka gerekçe olarak hizmet görebilir. Bu yüzden, vatandaşların haklarını ve küresel piyasanın getirdiği zarara karşı koruma bekleme tutumlarını, bir bütün olarak sınırsal topluluğa yönelik bir kuşatıcılık hissi ile birleştirmek önemlidir.

Normatif Yenilenmeye Doğru

Arayış

Dünya halkları lehine insani yönetim fikrini sınırlamanın kendisi, yıldırım ve neticesiz bir girişimdir. Maddi şartlar, kültürel yöneliş ve kaynak dağılımının dengesizliği, dilekleri evrenselleştirmeyi ve dünyanın bütün halklarınınca onaylanabilecek bir tür insani yönetim görünümünü ortaya koymayı özellikle zor ve hatta şüpheli kılar. İnsani yönetimin tabiatı hakkında medeniyetler ve sınıf sınırları ötesinde diyalog arayışına gidilerek tecrübe kazanılması uygun görünüyor. Böyle aşağıdan-yukarı bir süreç yoluyla ortak uzlaşma alanları teşhis edilmeye ve değer ve önceliklerdeki farklılıklar üzerinde görüşülmeye başlanabilir. Eğer başarılı olursa, karşılıklı etkileşime dayanan bu dinamik, zamanla dünyadaki bütün halklar için insani yönetim kurmak amacıyla demokratik olarak kavranan tutarlı bir proje üretebilir.

İnsani yönetime ağırlık verme iktisadi ve kültürel küreselleşmenin ya da piyasa güçlerinin inkârı anlamına gelmez. Mevcut küresel ortamın bu güçlü öğeleri bütün dünyada insanların maddi, sosyal ve kültürel tecrübelerini iyileştirmeye yönelik birçok faydalı fırsat sunar. Bunun ötesinde, tarihin gelgitleri küreselleşmenin bu erken döneminde yeni-liberal görüşleri öyle buyurgan bir konuma sürükledi ki, özellikle uygulanabilir alternatiflerin yokluğu da hesaba katılırsa, bir cephe saldırısına geçmek boşunadır. Teklif edilen şey daha sınırlı olup şunu kabul eder: Küreselleşme *içerisinde* insani yönetim potansiyeli vardır, fakat ancak farklı, demokratik güçlerin seferberliği ile aktif hale getirilirse —ki bunu ben başka bir yerde aşağıdan-küreselleşmeyle yan yana yürüyen bir süreçte eş değer tuttum.

Yaklaşım

1. Dünya Savaşı'nın ardından Woodrow Wilson'ın müphem küresel reform programının ortaya atılmasıyla sömürge düzenine düşman yıkıcı fikirler geçerlilik kazandı ve sömürgeci efendilerin tebaası olan fertlere ilham verdi, her ne kadar görünürde Wilson'ın böyle bir niyeti olmadıysa da. Rus Devriminin sonucu da sömürge halklarına, tehlikeli ve fırsatçı da olsa, Sovyetler Birliği biçiminde, güçlü bir jeopolitik müttefik sağladı. 2. Dünya Savaşı önde gelen sömürge devletlerinin hem moralini zayıflattı hem de yeteneklerini kısıtladı. Ayrıca milliyetçi hareketlerin daha önce var olmayan başarı fırsatlarının bulduğu akışkan bir durum meydana getirdi. Sömürgeciliğin bitiş hikâyesi elbette birçok hikâyeden ibarettir. Her bir mücadeleye kendine özgüydü, fakat daha geniş sömürge gerçekliği içerisindeki güçlerin ilişkilerinde kapsamlı bir değişimle sonuçlanan genel şartlar vardı. Gerçekleşmeden birkaç on yıl önce bile makul olarak beklenemeyecek yeni bir tarih akışı ortaya çıktı.

İkinci örnek ise uluslararası koruma altındaki insan haklarıyla ilgilidir. İnsani yönetimin özündeki bir unsur olarak insan haklarının meşruiyeti başlıca modern köklerini Fransız Devrimine borçludur, ancak bu, dünya topluluğuna, hükümler bir devletin iç yönetim süreçleri hakkında hüküm verme yetkisi vermektense farklıdır. Aslında, Birleşmiş Milletler'in temelini oluşturan toplumsal sözleşme, devletlerin "esasen dâhili yargılama yetkisi içindeki" meselelere müdahale etmektense kaçınma konusunu açıkça belirtir. Modern Westfalya dünya düzeni sistemi sınırsal hükümlerlik kavramına dayanır ve bu da uluslararası insan hakları standartlarını yerine getirme yükümlülüğünü kabul etme iması dışarıya karşı sorumlu olma anlayışıyla çelişir. Öyleyse niçin

devletler kendi hükümlerlerini aşındıran bir yükümlülük modeline gönüllü olarak rıza gösterirler?

Bu karmaşık sorunun kısa cevabı şöyledir: Genelde devletler insan hakları yükümlülüklerini yerine getirme yönündeki resmi taahhütlerini ciddiye almadılar ve hiç kuşkusuz uygulama prosedürleri ve zorlayıcı mekanizmalar kurma girişimlerine direnerek kendilerini güvende hissettiler. Ancak hükümetlerin bu beklentileri bazı beklenmedik gelişmeler dolayısıyla sekteye uğradı: Ulus aşırı insan hakları sivil toplum teşkilatlarının (yani hükümet-dışı teşkilatların) yükselişi; Batı'nın insan haklarını Soğuk Savaşın önemli bir boyutu olarak sayması; *apartheid* karşıtı kampanyanın başarısı; özellikle 1980'lerde Doğu Avrupa'da, ülke içindeki muhalefet hareketlerinin uluslararası insan hakları taleplerine dayanmaları; siyasi ve medeni haklara destek ile iktisadi liberalleşme taraftarlığının yeni küreselleşme jeopolitiğinde bir araya gelmesi.

Burada konuyla ilgisi olan nokta insan haklarının kuruluşuna ilişkin normatif fikrin yıllar geçtikçe siyasi güç kazanmasıdır. Bu fikrin uygulamaya konması tamam olmaktan bir hayli uzaktır, lakin onun insani yönetişime katkısı yirminci yüzyıl sonlarının en etkileyici başarılarından biridir.

Normatif Potansiyelin Boyutları

Daha çok sosyal mücadelenin bir sonucu olarak, son on yıllarda birçok normatif amaç tanındı. Eğer bunlar tam anlamda gerçekleşirse, hem küreselleşmenin olumsuz yönlerini etkisiz hale getirecek hem de önümüzdeki on yıllarda insani yönetişimin başarılmasına yönelik ilerlemeye olumlu güç katacaktır. Fakat bu iş hiç de kolay değildir. Normatif hedefler birçok halde uygulama ve ihmal itiyadıyla retorige dayalı tasdike indirgenmiş olup, bir öze ve siyasi kararlılığa sahip değildir ve geçerliliği hakkında yaygın şüphelere yol açmaktadır. Yeni-liberalizmin küreselleşmenin uygulanmasına bağlanan görüşleri, öncelikle iktisatla ilgili noktaları insan refahına tabi kılan doğrudan herhangi bir girişime genelde karşıdır. Önceki kısımda savunulduğu gibi, bölgesel ve küresel piyasa güçlerinin siyasi gücü kısmen, devlet seviyesindeki liderlere, sınırsal olmayan önceliklere ve dünya küreselleşme manzarasına dayanan bir misyon duygusu aşılmasıyla, onların bakış açılarının yeniden şekillenmesiyle açığa çıkmıştır. Sonuçta, sınırsal öncelikler ve vatandaşların birçoğunun kimliği ikincil önem derecesine indirgenmiştir. Bakış açılarındaki bu farklılık, Avrupa halkları içinde tabanın Maastricht Antlaşması'nın kabulü konusundaki isteksizliğine karşı, elitin antlaşma ile ekonomik hükümlerin kaybından genelde pek rahatsızlık duymamasından da görülebilir. Bu farklılık geniş çaplı grevler, sağcı-şovenist popülizmin yükselişi ve liderlerin yurttaşlarına daha fazla bölgeselleşmiş bir siyasi ortamdaki sosyal ve ekonomik gelecekleri konusunda teminat verme çabalarını da içeren tepki politikasının neticesinde birçok ülkede kısmen azaldı.

Bütün bunlar akılda tutulursa, bu yüzyılda hukuk ve ahlak sahaslarında yapılan bazı normatif hamleleri yeniden ele almak önemli görünmektedir, zira eğer bunlar daha ciddi bir biçimde uygulanırsa, gezegenin insanları için insani yönetişime büyük katkıları olacaktır. Bir bütün olarak alındığında, bu dokuz normatif girişim küresel toplum için küresel ölçekte insani yönetim gayesine dair "bir eylem planı" sağlar.

Uluslararası ilişkilerde güce başvurmaktan vazgeçilmesi

Daha Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nden bile önce, Paris Paktı'ndaki (1928) uluslararası hukuk, devletlerin kendilerini savunma dışında kuvvete başvurma hususunda hiçbir hukuki haklarının bulunmadığı fikrini onaylamıştı. Bu fikir merkezi bir unsur olarak BM Sözleşmesi'nde ele alındı. Yasak, Madde 2(4)'te, daha kısıtlayıcı bir dille sınırlanmış görünen kendini savunma istisnası ise Madde 51'de dile getirildi. Kendini savunma hakkı, yapılmış bir silahlı saldırıya karşı tepkiyle sınırlandı; kendini savunma iddiası derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilmek zorundaydı. Madde 51'in metni, bir meşru müdafaa halinde bile asıl sorumluluğun saldırıya uğrayana değil de Güvenlik Konseyi'ne ait olduğu şeklinde bir izlenim verir. Eğer yazıldığı gibi uygulanırsa, güce başvurmanın uluslararası siyasi hayattaki rolü kökünden değişecektir, özellikle de güç kullanma hakkındaki bu fikirler Madde 33'te belirtildiği biçimiyle devletlerin dünya barış ve güvenliğini tehlikeye sokan anlaşmazlıklara barışçıl çözümler arama yükümlülüklerine bağlandığı ölçüde.

Yaygın olarak kabul edildiği gibi, bu normatif vaat hiçbir zaman sürekli olarak yerine getirilmedi. Bir kere, BM saldırı tehditlerine karşı bir devleti koruyacak türden ortak güvenlik düzenlemeleri sağlamaktan acizdi. Tehdit altındaki bir devletin, özellikle de saldırıya açıksa, kendini savunmaya kalkışmadan önce, silahlı bir saldırı olana kadar beklemesini ummak hiç de gerçekçi değildi. İsrail'in durumu buna iyi bir örnektir: Düşman devletlerce kuşatılan bu küçük devlet, güvenliğinin, tıpkı 1967 Altı Gün Savaşı'nda yaptığı gibi, ilk darbeyi vurma seçeneğine dayandığına kanidir.

Soğuk Savaşın bitişinden bu yana açıkça görüldüğü gibi, uygulamanın gerçekleşmemesinin sebepleri yalnızca jeopolitik gerilimlerle açıklanamaz. İlave bir bağımsız sebep, önde gelen devletlerin kuvvet kullanımı içeren durumlarda siyasi kontrolü BM'ye aktarma konusunda isteksiz olmalarıdır. ABD hükümetinin tutumu bu açıdan hem kararlı hem de açıklayıcıdır. ABD liderleri askerlerini veya dış politikasını üzerinde tam denetimleri olmayan bir BM kumanda yapısına ya da bir ortak sürece emanet etmeyi kesinlikle istememektedir.

Bazı bakımlardan, mevcut durum savaşları azaltmaya yönelik bu uzun çabayı büyük ölçüde destekler. Yeni jeopolitikte sınırsızlık çok daha az önemli olup, savaşın rolü ise birçok devletin başarı ve başarısızlığı ile daha az alakalıdır. Barışçıl çözümün arkasındaki pratik mantık her zamankinden çok daha güçlüdür. Bugün dünyadaki siyasi şiddetin çoğu, kendi kaderini belirleme talepleriyle ilişkili olup devlet-içi bir nitelik taşımaktadır. Devlet politikası hakkındaki iktisatçı görüş savunma harcamaları dâhil, kamu harcamalarını en aza indirme yönünde baskı uygular. Kimyevi ve biyolojik silahlar dâhil, kitle imha silahlarının yayılmasıyla ilgili tehditler, nükleer silahlara sahip devletler dâhil, bütün devletler bunlardan vazgeçmedikçe, ortadan kalkmayacaktır.

Savaşırsız bir dünya arayışının arkasındaki bu sebeplere rağmen, engeller yine de zorludur: Askeri kuruluşlara olan yerleşik iktisadi ve bürokratik ilgi, BM sisteminin yetenek ve tarafsızlığına güven duyulmaması, düşmanlara karşı güvenlik sağlanmasında devlete dayanma güdüsü ve süregelen çözüme kavuşmamış bölgesel çatışmalar, sınır anlaşmazlıkları ve açıktaki adalar üzerindeki ihtilaflar. Ayrıca, jeopolitik aktörler, özellikle de ABD hükümeti, başıbozuk devletleri caydırmak ve kontrol altında tutmak ve nükleer silahların yayılmasını engellemeyle ilgili rejimin daha da zayıflamasını önlemek için güçte başvurmanın öneminde ısrar eder.

Bu bakımdan, ancak ulus aşırı bir barış hareketinin savaşları ve savaş hazırlıklarını en aza indirme yolundaki uzun ve önemli mücadeleyi yeniden canlandırabileceği gözüküyor. Halen, nükleer silahları ortadan kaldırmaya yönelik ulus aşırı girişimler ve bu tür silahların yayılmasını kontrol etmeye ve kimyevi ve biyolojik silahlar konusunda da yasaklama düzenlemelerini teşvik etmeye yönelik bazı hükümetler arası çabalar dışında, bu doğrultuda hiçbir çaba yoktur.

İnsan hakları

Daha önce belirtildiği gibi, geçen yarım asır boyunca en ilgi çekici normatif gelişmelerden biri hükümetlerin uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin bağlayıcı niteliğini kabul etmeleriydi. İnsan hakları çerçevesi İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile ortaya konuldu. Bir bakıma, insan hakları standartlarının uluslararası hukuk içine girmesi devletlerin kendi hükümlerini toprakları üzerindeki hükümlerlik iddialarının ihlalini ve hassas devlet-toplum ilişkilerine zorla girilmesini kabul etmeleri demektir. Başlangıçta böyle bir ihlalin kabulü ya sahteydi (otoriter hükümetler dış yükümlülükleri aldırış etmediler) ya da yüzeyseldi (zorlama ya da dışarıya hesap verme prosedürleri bulunmaksızın, geniş kabul görmüş davranış standartlarına sözde bağlı kalındı).

Elbette bu tür hakların tam anlamıyla gerçekleşmesi, insani yönetişimin temel beklentilerinin çoğunu kendiliğinden yerine getirecektir, ancak yeni-liberalizmin gerçeklikleri ve bakış açısından mevcut uzaklığıyla her zamankinden daha ütopyacı gözükür. Aynı zamanda, yükümlülükler açıkça dile getirilmiş ve bunların uluslararası hukukun parçası olduğu kabul edilmiştir.

Güç kullanımından vazgeçilmesiyle ilgili durumun aksine, jeopolitik ve ulus aşırı demokratik faktörler, üzerinde uzlaşılan insan hakları standartlarının, düzensiz ve eksik şekilde de olsa, uygulanmasını teşvik etti. İlk olarak, (hala yanıltıcı bir biçimde hükümet- dışı örgütler diye adlandırılan) sivil toplum örgütleri insan hakları ihlalleri hakkında bilgi toplamak ve uygulamalarını değiştirmeleri yönünde hükümetlere baskı yapmak için doğdu; ihlallerin medyaya yansması da bu baskılara büyük güç kattı. İkincisi, Soğuk Savaştaki ideolojik bölünmeler Batı'yı özellikle Sovyet Bloğu ülkelerindeki insan hakları ihlallerini vurgulamaya sevk etti. Düşmanca bir propaganda olarak başlayan bu girişim 1975 Helsinki Senedi'nin ardından güçlü bir politika doğrultusunda ilerledi ve Doğu Avrupa'da muhalefet hareketlerinin yükselişine ve Gorbaçev yıllarında Moskova'da liderlik tarzının değişmesine tesir etti. Üçüncüsü, Birleşmiş Milletler'in himayesinde ve özellikle İngiltere ve ABD'deki tabandan gelen çabaların desteğiyle, *apartheid* karşıtı hareket Güney Afrika'daki beyaz liderleri *apartheid* politikasını kendi elleriyle terk etmeye zorlamada önemli bir faktör olarak gözükür. Dördüncüsü, iktisadi küreselleşme ortamında çalışma şartlarının çarpıklığı, Çin ve Endonezya'da olduğu gibi; teşkilatlı işgücü benzeri mağdur olan sosyal güçleri insan haklarının yerine getirilmesine çağırma teşvik etti. Bu destekleyici hareketlerin çoğu kısmen veya tamamıyla fırsatçıydı, fakat yine de insan haklarının küresel siyasi gündeme yerleşmesine katkıda bulundu.

Bu gelişmeler çok ciddidir, fakat hemen hemen her yerde birçok hak uygulanmamakta ve çok sayıda halk baskıcı yönetim tarzlarına maruz kalmaktadır. Bunlardan başka, dünyanın bazı bölgelerindeki kültürel modeller insan haklarıyla ilgili temel kavramlarla çelişmektedir ve bu da uluslar arası standartları samimiyetle kabul eden hükümetleri bile neredeyse çaresiz bırakmaktadır.

Bu bakış açılarından şu görüş de ortaya çıkar: İnsan haklarının uygulanması, normların otoritesinden farklı olarak, hükümler devlet işidir. Birleşmiş Milletler himayesinde olmadıkça, insan hakları adına müdahale hiçbir zaman haklı gösterilemez ve özellikle 1990'larda Bosna ve Ruanda'daki tecrübenin ışığında görüldüğü gibi, nadiren etkili olur. Bundan başka şu iddia da vardır: İnsan haklarının dile getirilmesi jeopolitik prizmasından süzülerek ve çifte standarda yol açacak tarzda yapılmaktadır; bazı ihlalciler ciddi yaptırımlara maruz kalırken, diğerleri korkunç uygulamalarına rağmen soruşturmadan korunmaktadır. Son olarak şu da ileri sürülmüştür: Sivil toplum örgütleri

dâhil, Batı sadece medeni ve siyasi haklarla ilgilenir ve dünyadaki insanların çoğu için son derece mühim olan ekonomik ve sosyal haklara pek dikkat etmez.

Avrupa Birliği içinde insan haklarını korumanın kurumsallaşması şunu ima etmektedir: Liberal demokratik değerlere bağlı-ortak bir siyasi topluluğun insan haklarına uyma konusunda dışarıya karşı sorumluluğu ve hesap vermeyi kabul etme ihtimali, daha heterojen ve daha az demokratik devletlere oranla çok daha kuvvetlidir —ve muhtemelen, daha genel olarak, mevcut küresel şartlar altında insan hakları hususunda insani yönetimi geliştirmenin en umut verici yolu bölgesel etkileşim seviyesindedir ki bu, BM sistemi içerisinde daha ileri gelişmelere de yolu açık bırakmaktadır.

Bu bölümün perspektifinden bakılırsa ana nokta şudur: Hem hükümetler arası seviyede hem de sivil toplum seviyesinde standart koyma, delil toplama, gözleme ve rapor sunma çabaları içerisinde, insani yönetim gayesinin öngördüğü türden insan hakları kültürüne ulaşılması için bir çerçeve ortaya çıktı. Daha yapılacak çok şey var, lakin yaklaşım evrenselliği ile kültürel değerlerin çeşitliliği ve siyasi bakış açısı arasındaki gerilimlerin yakın gelecekte hem evrenselcileri hem de izafiyetçileri hayal kırıklığına uğratması muhtemeldir. Geniş çaplı medeniyetler arası ve dinler arası diyalog yoluyla insan haklarını geliştirme konusundaki çakışan ve yakın fikirleri teşhis etmek faydalı olacaktır. Eğer önde gelen devletler, özellikle de ABD, ideolojik farklılık taşıdığı ülkelere (mesela Küba) yaptırım yapmaya gerekçe olarak insan haklarına dayanmayı bırakırsa, insan haklarının desteklenmesi için daha iyi bir zemin oluşacaktır.

İnsanlığın ortak mirası

Prensibin teknoloji transferiyle ilgili, bilhassa da sağlık ve gıda konusundaki önemi açıktır. Her ne kadar bazı veri formları üzerindeki ticari kontrol ve birtakım malzemenin de gizli sayılması ile ilgisi bulunsun da, internet'le iç içe geçmiş bilgi ve enformasyonun küresel bir kamu malı sayılması da bu önemi pekiştirir. Ortak miras fikri kısmen BM sistemine gelir elde etmek için de kullanılabilir ve böylece Teşkilat'ın, en güçlü üyelerinin önceliklerine olan bağlılığını da zayıflatır.

Bu, hükümler topraklar dışındaki bütün bölgelerle çeşitli ilişkilerden, bir devletin sınırları içinde olsa bile kültürel ve tabii mirasın korunmasına ve biyo-genetik araştırmaların sonuçları dâhil, insanın iyiliğini ilgilendiren bilgi ve teknolojik ilerlemenin statüsüne kadar uzanan birçok doğrultuda uygulanabilen normatif bir fikirdir. Ortak mirasa ilişkin irade paylaşımı politikası küresel sivil toplumun nispeten pasif kaldığı, küresel piyasa güçlerinin ise kendi çıkarlarını savunmak için seferber olduğu ortamlardaki politika neticesini güzel bir biçimde göstermektedir.

Sürdürülebilir kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma fikri 1992'de Rio'da düzenlenen Yeryüzü Zirvesi'nde, 20 yıl önce Stockholm'de belirgin olan çevre tehlikesi hakkındaki bölücü Kuzey-Güney görüşünden kaçınarak, gündeme destek sağladı. Ayrıca, Kuzey'in Güney'deki çevre korumadan doğan uyum gösterme masraflarına önemli ölçüde mali destek sağlama yükünü kabul etme eğilimini pekiştirdi, zira ozon tabakasına ciddi zarar veren teknolojilerden vazgeçme konusunda fakir ülkeler ikna edilmeye çalışılıyordu. Rio'da, Kuzey-Güney kaynak transferleri kolaylaştırılarak çeşitli ana faaliyet sektörlerinde sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için birkaç milyar dolarlık Küresel Çevre Projesi kabul edildi ve kuruldu.

Fakat ortak miras gibi, sürdürülebilir kalkınma da davranış ayarlaması açısından önemli normatif sonuçları bulunan bir asil prensip olduğu kadar, bir slogandı da. Sürdürülebilirliğe uygun ağırlık verilmesi durumunda uygulamalarda gerekli olan değişiklikleri yapmadan dile sığınmak kolaydı. O dönemde ABD başkanı olan George Bush, Rio öncesinde "Amerikan hayat standardının pazarlığa açık olmadığını" ilan etmişti. Gerçekten, eğer zengin ülkeler kendi varlıklı hayat tarzlarına sınırlama getirmeye hazır bile değillerse, kereste üretimi ve orman alanlarının yok edilmesi örneklerinde olduğu gibi, çevreye zarar yerse bile, daha fakir ülkelerin kısa-dönem kalkınma fırsatlarından vazgeçmelerini sağlamak imkânsız olacaktır.

Sürdürülebilir kalkınma çok dengesiz ekonomik ve sosyal şartların bulunduğu bir dünyada çevre ve fakirlik konusundaki politika çözümlerini bağdaştırmada çok önemli bir fikirdir. Bu bakış açısıyla ilişkili başka bir dizi normatif fikir vardır ve bunlar belki de en iyi bir biçimde Rio Çevre ve Kalkınma Bildirisinde (1992) özetlenmiştir. Ancak, hakiki ve davranış açısından önemli olması için, normatif uzlaşmanın dengeli olması ve ciddi bir şekilde uygulanması gereklidir. Yoksa siyasi dil politika başarısızlığını gizleyen bir tuzak olur, insani yönetimi savunanları bekleyen önemli bir görev devlet, bölge ve dünya ölçeğinde sürdürülebilir kalkınmayı pratik ve somut olarak yürürlüğe koymada kullanılacak araçları teşhis etmektir.

Ortak küresel zenginlikler

Genel kabul gören ve uluslararası çevre amaçlarına hizmet etmek için yapılan girişimlerin çoğunun altında bulunan bir başka normatif fikir "ortak küresel zenginlikler" kavramı ile ilişkilidir. Aslında, ortak küresel zenginliklerin varlığını tasdik etmek, kabul edilebilir bir küresel yönetim biçimine ulaşmada, kendi bildiği gibi hareket eden devletlere dayanmanın yetersizliğini kabul eder. Okyanuslar, kutup bölgeleri, ozon delinmesi, iklim ve biyolojik

çeşitliliğe referansla, sadece uzun vadeli bakış açılarına sahip küresel işbirliği düzenlemelerinin ortak küresel zenginlikleri yaklaştırmakta olan felaketten kurtarabileceği şeklinde bir bilinç vardır. Üzerinde anlaşmış bir haklar ve vazifeler çerçevesi dâhilinde hareket edilmesi için bütün dünyayı bağlamaya çalışan "kanun yapıcı antlaşmalar" vasıtasıyla etkileyici sonuçlar alındı. Bunlar ulus aşırı sivil girişimlerin uyguladığı baskılara çok şey borçludur.

Başka yerlerde olduğu gibi, sonuçlar yetersiz olup ortak küresel zenginlikleri daha fazla tehlikeli bozulmalardan korumak için halen yeteri kadar çaba gösterildiğine dair umut vermezler. Sera etkisi gazlarının yayılmasına sınırlama getirme çabalarında olduğu gibi, önemli bir zorluk zengin ülkelerin, yüksek uyum masraflarının bütün yükünü karşılamak istememelerinden ve yoksul ülkelerin de imkânlarını mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde ekonomik büyümeyi başarma hedeflerinden başka yöne çevirmeyi reddetmelerinden kaynaklanmaktadır. Ortak küresel zenginliklerin önemine daha az duyarlı olan ve dolayısıyla, eğer fazla masraf ve davranış değişikliği gerektiriyorsa, bunların korunması için tedbir alınmasına karşı çıkan dâhili siyasi baskılar bu zorluğu daha da artırmaktadır.

Gelecek kuşaklar

Tabii ki, bugünkü davranış tarzları üzerinde gözle görülen bir etkinin yokluğunda, gelecek nesiller hakkındaki taahhüt boş bir taahhüt olarak kalır; ancak bu yine de, tasdik edilmiş ve geniş kabul gören bir normatif fikirdir. Bu sıfatla, insani yönetişimin zamana bağlı boyutunun yerine getirilmesinin —yani gelecek kuşakların bugünkü nesillerin sahip olduğuna denk ya da ondan daha üstün hayat şartlarına sahip olmasının garanti altına alınmasının— temelini sağlar. Bu şekilde, normatif sürdürülebilirlik fikri ile doğmamış insanların insan hakları arasında bağlantı kurulur.

Hesap Sorulabilirlik: Hukuk devleti ve kişisel sorumluluk

Geniş çapta kabul gören bir normatif fikir, hükümetlerin ve yetkililerinin, hukuk sınırları içerisinde dış politika yürütme yükümlülüğü de dâhil olmak üzere, uluslararası hukuka uyma vazifesidir.

Daha önceki normatif yeniliklerde olduğu gibi, elde edilen başarı yine yeterli değildir. Jeopolitik faktörler hala hemen hemen bütün devletlerin dış politikalarını yönlendirmekte, hukuk ve ahlak ise politikaları meşru göstermede ya da düşmanlara yapılan propaganda saldırılarının temeli olarak kullanılmaktadır. Hukuki standartlar Birleşmiş Milletler tarafından tutarlı bir biçimde uygulanmamakta ve bu da çifte standart suçlamalarına yol açmaktadır. Önde gelen devletler kendilerine güce başvurma hakkı tanımaktalar. ABD gibi anayasal demokrasilerde bile, uluslararası hukuku ihlal ettiği gerekçesiyle dış politikaya karşı çıkabilmek nadiren olmaktadır; mahkemeler dış ilişkilerle ilgili meselelerde yürütmenin kararlarını gereksiz bırakma konusunda isteksizler ve Kongre'nin otoritesi savaşı onaylama ve sonrasında, bilhassa savaş zamanında, tartışmalı dış politikaya ilişkin olarak ödenekleri durdurma yetkisi ile sınırlı. Daha temel olarak, çoğu ülkedeki hükümet ahlakı şu şekilde sürmektedir: Büyük bir devlet, çıkarlar ve bir misyon tarafından yönlendirilir ve güvenlik gibi hayati öneme sahip konulara gelince hukuka göre hükümandır.

Yakınlan konuların tashihi

Son yıllarda geçmişteki olaylarla ilgili çok sayıda iddialar ortaya atıldı. Birkaç tanesini sayarsak, II. Dünya Savaşı sırasında İsviçre altınının Nazi kaynaklarını soruşturma; imparatorluk Japonya'sının Kore, Filipinler ve başka yerlerde "ihtiyaç gördürülen kadınlar" ile ilgili suiistimalleri; Afrika asıllı Amerikalıların ve Afrika'nın kölelik zulmü ve köle ticaretine karşılık tazminat alma çabaları; Ermenilerin 1915'teki soykırımın politikaları tanımaları için Türk hükümetine baskı çabaları; ABD ve başka yerlerdeki yerli halkların geçmişteki zulümler için özür dilenmesini ve bunların kısmen de olsa telafi edilmesini istemesi. Bu tür girişimlerin ortak noktası geçmişin, hatta uzak geçmişin açığı yaralar bırakan çözüme kavuşmamış hakkaniyet meseleleri barındırdığı hususundaki ısrardır. Telafi çağrıları, para tazminatı almaya yönelik fırsatçı çaba dâhil, çeşitli tutumlar içerir ve bunların her biri değerlendirilmelidir.

Bununla birlikte, şu da aşikârdır: Geçmişteki dertlerin telafisi- ne yönelik ortaya çıkan talepler gelecek kuşaklara karşı sorumluluğu destekleme çabalarını birçok yönden tamamlayan bir nesiller arası hakkaniyet arayışını yansıtır. Tarihin hızlanışının geçmiş ve gelecek konusunda daha güçlü bir zaman bilincine yol açtığı ve bu tür nesiller arası meseleleri adaletin ve dolayısıyla insani yönetişimin konusu yaptığı gözüküyor.

Küresel demokrasi

Küresel demokrasi üzerindeki bu yoğunlaşma hemen hemen tamamen gelecekte gerçekleştirilecek bir proje olarak kalır. Aslında, onun ideolojik olarak ortaya çıkışı ve çeşitli küresel ortamlarda açıkça görülen aktivizm, devletçi bir tepkiye, demokrasi lehindeki uzlaşmayı, Birleşmiş Milletler sistemi dâhil, küresel seviyeye genişletme konusunda isteksizliğe sebep oldu. Bugün Avrupa, demokratik usullerin bölgesel bir teşebbüse uygulanması için bir test zemini ve zaten Avrupa Parlamentosu da bölgesel insani yönetişimin temeli olarak bölgesel demokrasinin bazı yönleri hakkında fikir vermektedir. Açıkça gözüküyor ki, küresel piyasa güçleri ile jeopolitik aktörlerden oluşan bir koalisyon, küresel sivil toplumun faaliyetlerine tutarlı siyasi biçim vermeye yönelik bütün çabalara direnmektedir. Küresel demokrasi ümidi, dünya halkları için insani yönetişim arayışına kendilerini adayınların ana gayesi olmayı

sürdürmektedir.

İlerlemek

Normatif fikirlerin bu şekilde tasnifi, hem insanlığın karşı karşıya bulunduğu fonksiyonel tehditlerin hem de kültür ve ideoloji farklılıklarının dile getirilmesine yer açmayı da içeren bir beşeri iyileşme görüşünün yorumunu kapsar. Bu fikirleri pratikte gerçekleştirmeye yönelik siyasi beklentiler küresel sivil toplumun güçlendirilmesine ve onun bu normatif çizgi doğrultusunda ilerlemesini sürdürmesine bağlıdır. Küresel sivil toplum insani küresel yönetim projesi ile aynı çizgide tutularak romanikleştirilmemelidir. Başka siyasi mücadele sahalarda olduğu gibi, küresel sivil toplum içinde de gerilimler bulunmaktadır. Bana göre, şimdiye kadar burada belirttiğimiz normatif fikirleri destekleyen bakış açıları küresel sivil topluma hâkim olmuş durumdadır ve öyle görünüyor ki gelecekte de bu devam edecektir. Ancak böyle bir sonucun garantisi yoktur. Göçmen düşmanı, faşist ve sanal-özgürlükçü tutumlarla ilişkili gruplaşmalar dâhil, ulus aşırı seviyede teşkilatlanmış tabandan gelen genci normatif fikirler de vardır.

Geleceğe dair umutlu bir ihtimal küresel sivil toplumun tesirini sürdürme ve derinleştirmeye ve mümkün olduğu yerlerde devletler ve özel sektör temsilcileri dâhil, diğer siyasi aktörlerle işbirliğine gitmeye bağlıdır. Geçmişte bu tür işbirliği girişimleri insan hakları ve çevre koruma gibi genel hedefleri desteklemede ve Güney Kutbu'nda mayın döşenmesinin engellenmesi veya kara mayınlarının yasaklanmasına yönelik düzenlemeleri destekleyen hareket gibi daha özel girişimlerde çok etkili oldu. Çoğu zaman işbirliği süreci uygun bir düzen kuran kanun yapıcı bir antlaşma biçimini alır. Halen süren bu tür işbirliği girişimlerinden ikisi, (nükleer yayılmayı engellemeye yönelik jeopolitik projeye bir alternatif olan) nükleer silahları ortadan kaldırma kampanyası ve bir daimi uluslararası suç mahkemesi kurulması yönündeki çabadır.

Geleceğe dair umutlu tavrın bir başka yönü, insan türünün hayatta kalması ve maddi şartların iyileştirilmesi için medeniyetler ötesi bir temelde yaygın beşeri desteğin var olduğu faraziyesinden kaynaklanır. Her ne kadar uygulamayla ilgili hayal kırıklıklarının hesaba katılması gerekirse de, yukarıda bahsedilen normatif fikirlerin onaylanması bu ortak hassasiyetin dile getirilmesine inanılabilirlik kazandırır. Uygulama bizi, çoğunlukla nüfuzlu devletleri denetimi altında bulduran ve özel sektörün bakış açılarını, özellikle de iktisadi yeni-liberalizm taraftarlarının savunduğu şekliyle iktisatçı dünya kurgusuna bağlı olan fikirleri şekillendiren etkili sosyal güçlerle ilişkili zıt fikir ve çıkarlarla karşı karşıya getirecektir. Bu normatif fikirler hakkındaki bu kaygının altında yatan şey temel Hegelci kanaattir: Fikirler önemlidir. (Devletlerin denetim ve hâkimiyetlerinin bir kısmını kaybettikleri ve çeşitli ortamlarda başka aktörlerin ortaya çıktığı) bugünün akışkan tarihi şartlarında, fikirler gerçekten de çok önemlidir.

Son olarak, küresel eğilimler ve gelecekteki düzenlemeler konusundaki yorumcular için, mevcut şartlar anlamlı tahminleri destekleyecek türden bir anlayış ortaya çıkaramayacak derecede karmaşıktır. Bu belirsizlik, savunulan normatif fikirlerin lehinde olanları cesaretlendirecektir. Bunların gerçekleşmesinin üstün siyasi güçler ve karşı görüşler tarafından engellendiği yolundaki mevcut algılayış bir boyun eğme veya kayıtsızlık duygusuna yol açmamalıdır. Gelecek, insani küresel yönetimle doğrudan ilişkili olanlar da dâhil, geniş bir ihtimaller yelpazesine açık durmaktadır. Soğuk Savaşın barışçı bir biçimde sona ermesi ve sömürgeciliğe karşı başarılı mücadele ile özdeşleşen yakın uluslararası tarih bize gösterdi ki, çoğu değerlendirme araçlarının arzulan sonuçların neredeyse imkânsız olduğu neticesine vardığı zamanlarda bile, böyle sonuçlar gerçekleşmektedir. Bu anlamda, siyasi ve toplumsal mucizeler olmaktadır —fakat tabii ki ancak, böyle hedeflerin elde edilmesine kendini adan bağlılık ve mücadele sonucunda, yoksa hiçbir şey yapmadan bekleyerek değil. Binyılın sonuna yaklaştığımız bu dönemde, küresel sivil toplumun geniş desteğine mazhar olan açıkladığımız bu normatif fikirler çerçevesi, bu tür çabalara belirli bir siyasi tutarlılık kazandırmaktadır.